magazin istoric
ANUL XIII Nr. 6 (147) IUNIE 1979

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XIII - Nr. 6 (147)

iunie 1979

Redactor şef

CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei

DUMITRU ALMAŞ

CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CĂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ŞTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA

ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① Printre puţinele monumente literare aztece păstrate, se numără şi manuscrisul cunoscut sub numele de **Codex Borbonicus,** din care am reţinut o serie de imagini ce înfăţişează cîţiva dintre zeii panteonului aztec; în stînga sus, zeul solar Tonatiuh, faţă în faţă cu Quetzalcoatl, prezentat sub forma unui zeu-cîine

④ Războinic toltec, cu pene de vultur şi pieptar-armură, secolul IX-XIII. Toltecii s-au aflat printre populaţiile care au trăit pe meleagurile Mexicului de azi, înainte de venirea aztecilor, lăsîndu-le o bogată civilizaţie **(Viaţa şi moartea în Imperiul aztec,** p. 49)

Macheta artistică a copertelor 1 şi 4: arh. Ascanio Damian.

② Cărţile vechilor noştri cărturari, indiferent de locul unde au fost scrise sau tipărite — în Moldova, în Ţara Românească sau în Transilvania — s-au adresat românilor de pretutindeni, contribuind la făurirea conştiinţei unităţii de neam. Este şi cazul acestui **Slujebnic,** din sec. XVII, cu splendide miniaturi lucrate cu foiţă de aur — aflat astăzi în Biblioteca Academiei R.S.R. — din care reproducem o scenă de judecată **(Carte pre limba românească,** p. 11)

③ În confruntările militare din antichitate, elefanţilor le reveneau importante misiuni de luptă. Detaliu dintr-o miniatură indiană, reprezentînd momentul începerii unei bătălii **(Tancurile vii ale antichităţii,** p. 29)

sumar

BĂLCESCU — 160 ANI DE LA NAŞTERE ● **Un contemporan:** MARIAN ŞTEFAN, IOAN LACUSTĂ ● **Profesor în oştire şi propagandist al revoluţiei:** GH. GEORGESCU-BUZĂU ● **Sol al colaborării între popoare:** BRUCE C. FRYER 2

O treaptă spre unitate. Carte pre limba românească: MIRCEA PĂCURARIU 11
Voievozi români sub semnul marelui ideal: MATEI D. VLAD 14
Bucureşti 1980 — al XV-lea Congres internaţional de ştiinţe istorice: ŞTEFAN PASCU 18
Cei mai primejdioşi adversari ai romanilor: N.G. MUNTEANU 21
Sarmizegetusa Regia — puternic centru al metalurgiei dace: ŞTEFAN FERENCZI 24
Carol Farcaş şi Internaţionala I-a: I. GEORGESCU 26
Tancurile vii ale antichităţii: A.S. ŞOFMAN 29
Limba română deopotrivă de scumpă tuturor: TRAIAN IONESCU-NIŞCOV 31
Un general elveţian despre români: PETRE FLOREA 33
TREI MARTORI DEPUN ÎMPOTRIVA FASCISMULUI ● WILLIAM SHIRER ● N. CONSTANTINIDI ● LIVIU REBREANU 34
New York, august 1938. Tineretul contra fascismului: ION BABICI 46
Cu cei de acasă: TEODOR PINTEAN 48
Viaţa şi moartea în Imperiul aztec: MIREILLE SIMONI-ABBAT 49
S.U.A. ÎN ANII '20 ● **Spaima roşie:** FREDERICK LEWIS ALLEN ● **Ku-Klux-Klanul în acţiune:** ARNOLD S. RICE 56

● **Cărţi sosite la redacţie** . . . **25** ● **Concursul** Magazin istoric: **răspunsurile la întrebări** . . . **47** ● **Poşta** Magazin istoric . . . 62

160 ANI DE LA NAȘTERE:

BĂLCESCU rămîne un contemporan

„Astăzi este învederat pentru tot românul cu minte și cu inimă că libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și a despoților, ci numai dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate". Bălcescu a rostit aceste cuvinte la 15 mai 1851. Cu acel prilej, revoluționarii români aflați în capitala Franței sărbătoreau împlinirea a trei ani de la izbucnirea revoluției în Transilvania. Înzestrat cu o minte luminată și pătrunzătoare, marele revoluționar și patriot sintetiza în cîteva cuvinte o extraordinară experiență istorică pe care o trăise poporul său în acea „primăvară a popoarelor" care fusese anul 1848. Mai mult decît oricare altul, era îndreptățit să vorbească despre această experiență istorică raportînd-o la propria sa experiență. Era omul ce se dăruise cu totul revoluției și în care aceasta își găsise pe cel mai credincios slujitor al ei.

În 1851 Bălcescu nu făcea o simplă rememorare a evenimentelor trecute; gîndirea sa vizionară schița obiectivele viitoarei revoluții române, menită a înfăptui, prin efortul întregii națiuni conștientă de forța și rolul său în făurirea propriei istorii, unitatea națională. Marele patriot vedea, în același timp, nu o revoluție română închisă, izolată, ci parte componentă a ridicării generale la luptă a tuturor popoarelor împilate. Aceste idei nu erau noi la Bălcescu. Acum, în baza experienței istorice căpătate, ele erau doar mai clar exprimate.

Cînd revoluția, izbucnită la Paris în februarie 1848, s-a propagat ca o reacție în lanț, cuprinzînd cu vîlvătăile sale Germania și Austria, în mintea lui Bălcescu s-a înfiripat ideea unei revoluții simultane în Țările române. În acest scop, la 20 martie 1848, el a convocat întrunirea revoluționarilor români aflați la Paris și în cadrul acesteia s-a stabilit planul de acțiune: toți, munteni și moldoveni, urmau să plece spre țară și să pregătească izbucnirea concomitentă a revoluției de-o parte și alta a Milcovului. Ba mai mult, în drum spre patrie, Bălcescu a găsit prilejul potrivit de a-și clarifica proiectele privind acțiunea revoluționară. La Köln, în Germania, s-a întîlnit cu Adam Czartoryski — unul dintre conducătorii emigrației polone — cu care a discutat posibilitatea conjugării revoluției române cu cea a poporului polonez. Așadar, o revoluție unitară în spațiul românesc, care trebuia să se constituie ca parte componentă a revoluției generale europene.

Înăbușirea revoluției din Moldova l-a mîhnit, dar nu l-a descurajat. Peste munți, în cealaltă țară românească, se făceau pregătiri pentru Marea Adunare de la Blaj, din mai 1848. O lună mai tîrziu, avea să înceapă marea experiență a guvernării revoluționare în Țara Românească, experiență curmată brutal prin intervenția armată a celor două imperii absolutiste — otoman și țarist. Arestat, Bălcescu a fost silit, împreună cu alți fruntași revoluționari, să apuce drumul exilului[1], nerenunțînd o clipă la lupta pentru cauza revoluționară.

[1] Magazin istoric, nr. 6/1978.

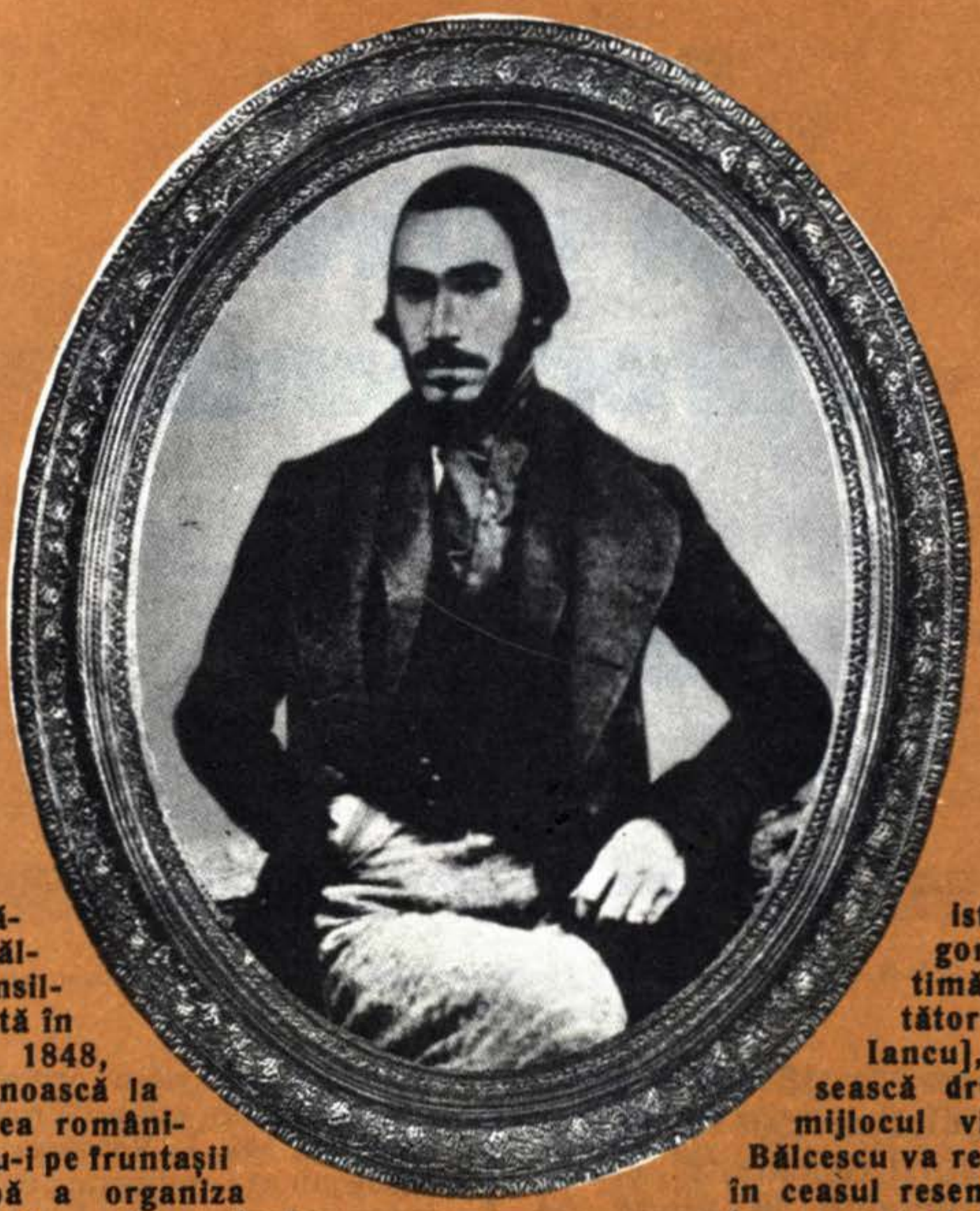

Așadar, prima călătorie a lui Bălcescu în Transilvania, petrecută în octombrie-decembrie 1848, i-a dat prilej să cunoască la fața locului „mișcarea românilor“ de aici, sfătuindu-i pe fruntașii acesteia să „înceapă a organiza Transilvania ca o țară românească și a o declara astfel“. Le-a propus să organizeze un congres național al tuturor românilor din Austria, spre a-și impune drepturile și, totodată, i-a sfătuit să ajungă la înțelegere cu revoluționarii unguri. Alarmate, autoritățile austriace l-au determinat pe Bălcescu să părăsească Transilvania.

Lunile petrecute aici — după cum remarca academicianul Ștefan Pascu — au pus „în fața lui Bălcescu problema Transilvaniei prezente [din 1848], a Transilvaniei vii, trezită dintr-o dată la lumină, dornică să-și cucerească libertățile și drepturile“. A plecat de acolo cu convingerea că revoluția transilvănenilor putea fi sprijinul principal în reluarea revoluției din Țara Românească: „Ce este bine în Transilvania — scria Bălcescu — este că românii sînt în picioare și la trebuință vom putea cu înlesnire a recruta oameni, spre a intra în țară [Muntenia]“.

Solidarității reacțiunii, Bălcescu dorea să-i opună o deplină unitate de acțiune revoluționară. Acesta a fost mobilul dramaticei încercări făcute de el în perioada aprilie-octombrie 1849, cînd, în Ungaria și Transilvania, a purtat tratative pentru a împăca revoluția ungară cu cea a românilor și a le opune eficient armatelor intervenționiste. Din păcate, marele său zbucium n-a avut finalitatea dorită. Pe un alt plan însă, el a prilejuit, cum remarca istoricul Silviu Dragomir, „înfrățirea intimă dintre cei doi luptători [Bălcescu și Avram Iancu], care caută să găsească drumul neamului în mijlocul vitregiei vremurilor. Bălcescu va repeta, mai ales acum, în ceasul resemnărilor silite, formula programatică rostită înainte de a porni din Constantinopol [în aprilie 1849]: «Noi românii nu vom exista pînă cînd nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic»“.

* * *

De-a lungul anilor, revista noastră și-a făcut un titlu de onoare în a evoca sub multiple aspecte personalitatea și lupta marelui înaintaș, aducîndu-și în felul acesta contribuția la o mai completă înțelegere și evaluare a vieții și operei lui Nicolae Bălcescu.[1]

Am reunit în acest număr două articole despre Bălcescu. Autorii lor l-au surprins în ipostaze diferite: dascăl pentru ostașii tinerei armate naționale și organizator al propagandei revoluționare (conf. Gh. Georgescu-Buzău) și militant al ideilor de unitate națională și solidaritate revoluționară între națiuni (istoricul american Bruce C. Fryer). Semnificativă întîlnire în preocupări, explicabilă în primul rînd prin interesul deosebit pe care l-au stîrnit și îl stîrnesc încă opera scrisă și faptele celui care, la 160 ani de la naștere, continuă să ne fie, prin multe din ideile sale, contemporan.

Marian ȘTEFAN,
Ioan LĂCUSTĂ

---

[1] Magazin istoric, nr. 3,5/1967, 7-8/1968, 5/1969, 11/1971, 4-6/1973, 2/1975, 7/1976, 11/1977, 3, 8/1978 și 3/1979.

Profesor în oștire și propagandist al revoluției

Conf. GH. GEORGESCU-BUZĂU

În cererea pe care, la 18 iunie 1838, Bălcescu o adresa polcovnicului Odobescu, „ajutorul șefului oștirii românești", citim, printre altele: „Ajungînd în vîrstă de 19 ani și învățînd atît în Colegiul Sfîntului Sava, cît și în particular, științele: Istoria universală, Aritmetica, Algebra, Geometria, Trigonometria, Filozofia formală și Drept Civil, Roman și limbile streine: franțozească, elinească și latînească, după cum se vede din alăturatele atestaturi, și dorind acum a intra în slujba oștirei, rog plecat pe Domnia-Voastră să bine-voiți a mă primi cu chipul ce veți găsi de cuviință". Îl asigura că este „într-adevăr fiul răposatului pitar Barbu Bălcescu" și că „am cinstea a alătura pe lîngă aceasta încredințarea a patru boieri, cum și a mumă-mi". Cererea i-a fost aprobată și la 8 iulie 1838, Bălcescu a intrat în oștire cu gradul de iuncher (sublocotenent).

Avangarda norodului

Tînărul aspirant la ofițerie s-a dovedit a fi o personalitate de excepție față de fiii de boieri sau de burghezi, dintre care mulți îmbrățișau cariera armelor doar de dragul uniformei de salon. Unul dintre prietenii și biografii săi, I. Voinescu II, observa că Bălcescu nu era mulțumit de contactul cu tinerii între care se afla. „De aceea, orele ce prisoseau, după împlinirea datoriilor slujbei, el le întrebuința, în contra obiceiurilor celor mai mulți dintre frații săi de arme și a celei mai mari părți a junimei de atunci, unele în citirea autorilor clasici, altele în studiul său favorit, al istoriei, și mai ales al istoriei naționale".

Bălcescu concepea armata ca „o avangardă a norodului" care trebuia să aibă un rol revoluționar în lupta de eliberare și apărare a țării. El preconiza, printre altele, ridicarea nivelului de pregătire a tuturor cadrelor din armată, în special a soldaților și gradelor inferioare, printr-o susținută activitate de instruire. Abia înrolat în rîndurile oștirii, tînărul sublocotenent a luat o inițiativă îndrăzneață pentru mentalitatea epocii de atunci: înființarea unei școli pentru învățătura militarilor „de rangurile de jos". Propunerea a fost acceptată de domnitorul Alexandru Ghica, iar în clădirea cazărmii Dudești a luat ființă această primă școală destinată gradelor inferioare din armată. La cursurile ei au fost înscriși 63 ostași din unitățile de cavalerie și din regimentele 2 și 3 infanterie. Cu predarea cursurilor au fost însărcinați „trei iuncheri, dintre aceia care au ieșit mai cu știință din Colegiul Sf. Sava", fiecare ales dintr-o altă unitate. Nicolae Bălcescu, din

Unități de infanterie munteană, așa cum le-a surprins desenatorul francez **Raffet.** *Gravură din anul 1837*

regimentul de cavalerie, Gheorghe (Iorgu) Paraschivescu și Toma Constantin (adept al ideilor socialismului utopic fusese profesor la școala falansterului de la Scăieni[1]), ultimii doi infanteriști. Bălcescu preda citirea și geografia, Paraschivesc — aritmetica, iar Toma Constantin — scrie a și caligrafia.

Cei 63 elevi s-au arătat deosebit de sîrguincioși, 13 dintre ei distingîndu-se în mod deosebit „la învățătura citirii și scrierii". „Este o mare plăcere—scria Florian Aaron în ziarul său *România* — să vadă cinevași cu cîtă rîvnă, cu cîtă întrecere vin soldații într-această școală și cu ce spor înaintează. N-ar putea crede cineva că niște mîini vînjoase, care învîrtesc ca pe o pană armele cele mai grele, ar fi în stare să ție condeiul cu atîta potrivire, încît să poată dintîiași dată cele mai grele trăsuri ale literelor. Cu asemenea pătrunzătoare-înțelegere nu este îndoială că acești soldați, urmînd la învățătură măcar numai la două zile odată cîte două ceasuri, în puțină vreme vor ajunge în stare nu numai a citi și scri, ci și așterne socotelile cele mai obișnuite"

În afara lecțiilor pe care le preda, Bălcescu a folosit apropierea sa de soldați pentru a le dezvolta dragostea de patrie, prin evocarea trecutului de luptă al poporului. „Se știe — scria Ion Ghica — că la cazarmă aduna pe lîngă dînsul, în orele de recreație, mai mulți sergenți și soldați, cărora le povestea despre vitejiile românilor în luptele cu turcii, cu tătarii, cu ungurii și cu lehii, de pe vremile lui Mircea, lui Mihai și lui Ștefan".

Examenul de sfîrșit de an școlar a avut loc la 16 octombrie 1838, în prezența domnitorului Alexandru Ghica, care a stat de vorbă cu elevii și, examinîndu-i, a constatat că progresele realizate erau „mai presus de nădejde" Tuturor celor 63 elevi li s-au acordat gratificații.

Aprindere, nu potolire

În vremea revoluției din 1848, Nicolae Bălcescu, secretar al Guvernului provizoriu, a inițiat și organizat activitatea de propagandă revoluționară, punînd bazele unei instituții noi în Țara Românească. Scopul ei principal l-a constituit răspîndirea ideilor și programului revoluției în rîndurile maselor largi populare. Deosebita importanță pe care Bălcescu a acordat-o propagării ideilor înaintate printre țărani, a izvorît din credința sa că aceștia pot constitui o forță principală în luptele pentru triumful cauzei revoluției, drept pentru care ei „au trebuință a fi aprinși, iar nu potoliți".

Decretul Guvernului provizoriu din 24 iunie 1848 privind trimiterea comisarilor de propagandă prin sate, făcea recomandarea ca aceștia să se îngrijească a-i lămuri pe ță-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

rani despre „drepturile cele nouă" ce le dădea Constituția revoluției, precum și „datoriile lor". Să fie trimiși „oameni cu capacitate și preoți", cîte un comisar și chiar cîte doi „prin [satele] cele ce sînt mai bîntuite de reacționari"

În *Proiectul de instrucțiunile comisarilor propagandiști*, întocmit de Bălcescu, se recomanda comisarilor să vorbească poporului îndeosebi despre drepturile sale, făcîndu-l „să le simtă pe deplin", trezindu-i astfel conștiința libertății.

Prețuind la justa sa valoare rolul maselor în viața țării, în același document Bălcescu îi mai sfătuia pe comisari „să facă pe popor să-și simtă marea sa putere", pe care să și-o impună printr-o voință „tare și statornică". Comisarii erau chemați „să deștepte... acel orgoliu național ce este mîntuirea popoarelor în timp de revoluție". Marele revoluționar le mai recomanda să pregătească poporul pentru lupta de eliberare națională. Comisarii de propagandă erau împuterniciți totodată să cerceteze funcționarii reacționari din administrație și să-i schimbe, în înțelegere cu autoritățile locale.

O altă sarcină încredințată comisarilor și pe care Bălcescu o considera „de căpetenie" privea propaganda legată de alegerile pentru viitoarea Adunare Națională, a cărei constituire era prevăzută în Constituția revoluției și care, scria el, „cată a fi însuflețită de duhul revoluționar". Bălcescu atrăgea luarea aminte că „dreptul de a fi deputat în Adunarea Națională va fi dat numai aceluia ce va putea înfățișa o viață nepătată în trecut și o simpatie sinceră cu nouăle principe [principii]".

Comisarii, de asemenea, erau datori să-i dea în vileag pe demagogi, pe cei cu „două fețe". „Aceștia sînt înșelători. Comisarii îi vor demasca pe toți aceștia poporului, atrăgîndu-i atenția să nu se lase înșelat, căci unii ca aceștia caută a-l sluji ca să-l piarză".

Importanța deosebită a activității comisarilor de propagandă a fost subliniată și de Al.G. Golescu-Negru, care, la 9 iulie 1848, îi scria lui Ștefan Golescu: „Despre propagandă stăruiesc mai mult decît oricînd în ideea de a numi cîte un comisar de fiecare plasă sau plaiu care să corespunză de-a dreptul cu Guvernul provizoriu către o comisie numită înadins pentru aceasta... Această comisie se poate întocmi de unul din secretari (și eu propui pe Bălcescu Nicolae) cu mai mulți ajutori luați afară din sînul Guvernului...".

Suliție pentru Garda națională

Să vedem cum au acționat cîțiva dintre cei 105 comisari (99 de propagandă și 6 extraordinari) numiți în cele 17 județe ale Țării Românești în timpul revoluției.

Comisarul C. Brezoianu (pentru plaiul Nucșoara — Muscel) raporta la 12 iulie 1848, Ministerului Trebilor din Lăuntru, că în satul Nucșoara „am adunat în curtea bisericii sătenii, preoții și arendașul spre a le deslușì cele 21 articole care formează noua noastră Constituție". Apoi a mers în satul Corbii, unde, scria el, „sătenii s-au dus să-și facă sulițe și astfel să înființeze gardia națională"[1]. Pretutindeni în localitățile plaiului, în care s-a deplasat spre a explica țăranilor cele 21 puncte ale Proclamației revoluționare a fost întîmpinat cu strigările: „Trăiască făcătorii noștri de bine! Trăiască Constituția!".

Din Craiova, Costache Burileanu, comisarul de Dolj, trimitea la 18 iulie 1848 un exemplar din *Proclamațiunea revoluționară anonimă* care fusese răspîndită prin oraș. Era o violentă imprecație la adresa reacționarilor „Pînă cînd o să mai rămîneți orbiți de interesele voastre cele barbare și diavolești, pînă cînd o să despoiați pe confrații voștri, pe care de atîtea veacuri i-ați tot nefericit?... Vă numim tirani, despoți și sugrumători de oameni [în loc să] vă numim patrioți..."

Într-o adresă pe care i-a trimis-o lui N. Bălcescu, la 18 iulie 1848, M. Marghiloman, comisarul din județul Gorj, nota: „În toate satele unde m-am prezentat, țăranii primesc cu cea mai vie mulțumire Constituția, jurînd că nu vor lăsa a le-o răpi vrăjmașii din mînă, decît numai atunci cînd vor peri cu toții". Atrăgea însă atenția că „patria noastră se află tot în nenorocire, căci... pe la moșiile ciocoești se află... cîte o rugină, care spune țăranilor că făgăduielile Guvernului nu au nici o tărie". Mărturisea, totodată, că „pe cît putem, pe țăran îl facem vrăjmaș stăpînului, căci numai cu chipul acesta propaganda își poate lua sborul".

În rîndul comisarilor de propagandă care au activat în Țara Românească s-au aflat și revoluționari din Transilvania. Astfel, învățătorul Ioan Codru-Drăgușanu a fost „comisar extraordinar" al județului Prahova. Un document de epocă preciza că acesta s-a aflat „în toate adunările zgomotoase de atunci", că a făcut „cluburi în Școala Națională" din Ploiești, „cuvîntînd cuvinte de mare turburare și foarte calomniatoare pentru proprietarii și notabilii țării". Un alt transilvănean, David Maniu Almășanu, a fost, de asemenea, comisar de propagandă în județul Prahova.

Activitatea comisarilor de propagandă a constituit o eficientă formă de legătură permanentă între fruntașii revoluției, între guvern și masele largi populare. Ministrul Trebilor din Lăuntru la 13 august 1848, scria într-o circulară către administratorii districtelor: „Trimiterea comisarilor prin sate... a adus folosul ce se aștepta". Iar în martie 1849, după ce revoluția din Țara Românească fusese înăbușită, Nicolae Bălcescu aducea un călduros omagiu activității comisarilor care, mărturisea marele patriot, în momentele dificile „singuri... au scăpat revoluția prin ideile ce au semănat în țară".

[1] Garda națională a fost înființată în iunie 1848, ca o creație a revoluției, „spre păstrarea liniștii și a bunei orînduieli"; era formată din „oameni neatîrnați, cinstiți și înțelegători de toate stările"; din ea s-a dezvoltat, ulterior, garda civică.

Sol al colaborării între popoare

BRUCE C. FRYER,
profesor la Hill School, S.U.A.

Personalitate centrală a revoluției de la 1848 în Răsăritul Europei, Nicolae Bălcescu afirma că ridicarea la luptă a popoarelor din această zonă a avut ca obiectiv instaurarea unor guverne democratice și emanciparea lor națională[1]. Chiar din momentul izbucnirii revoluției, țelul imediat al lui Bălcescu a fost păstrarea și afirmarea națiunii române în fața presiunilor exercitate de marile imperii reacționare, iar ca obiectiv de perspectivă crearea unei Românii unite, cu un guvern democratic. Posibilitatea realizării acestor deziderate a fost serios diminuată prin ocuparea Principatelor dunărene de către trupele otomane și țariste, la numai cîteva luni după izbucnirea revoluției.

Sibiu — Brașov — Belgrad — Istanbul

După intrarea trupelor intervenționiste în Moldova și Țara Românească, rămăsese totuși o cale de acțiune care ar fi putut duce la atingerea țelului imediat al lui Bălcescu și care, în perspectivă, ar fi ușurat înfăptuirea obiectivului de viitor. Această cale era cooperarea revoluționară și chiar crearea unei confederații cu alte naționalități Est-europene ce luptau pentru aceleași deziderate.

După cum se știe, la 25 septembrie 1848, Nicolae Bălcescu a fost arestat, împreună cu alți revoluționari, dus la Rusciuk și îmbarcat pe un vas cu destinația Bosnia, unde urma să fie exilat. În momentul debarcării sale la Orșova, a reușit să scape de sub escortă, îndreptîndu-se spre Sibiu, unde a stabilit legături cu conducătorii revoluției românilor din Transilvania. El continua să spere: revoluția conaționalilor săi transilvăneni era în plină desfășurare și mai exista posibilitatea reluării ei în Moldova și Țara Românească. În acel moment, cînd celelalte două Țări române se aflau sub ocupația trupelor otomane și țariste, Bălcescu considera că transilvănenii aveau datoria să salveze cauza națională a tuturor românilor.

Autoritățile austriace și-au manifestat curînd nemulțumirea față de prezența și activitatea lui Bălcescu în Transilvania, determinîndu-l să părăsească această provincie. De la Brașov, revoluționarul român a plecat spre Orșova și apoi la Belgrad. Aici a primit o scrisoare de la Ion Ghica, în care acesta îl informa despre negocierile angajate de emigranții români cu oficialitățile otomane. Poarta era tot mai speriată de perspectiva unei anexări a Principatelor române de către Rusia țaristă și încerca, avînd sprijinul Angliei și Franței, să convingă guvernul țarist să-și retragă trupele din Țările române. În aceste condiții, românii au întrevăzut posibilitatea unor negocieri prin care să obțină de la Poartă o nouă „constituție", poate chiar acordul acesteia pentru unirea Principatelor. Ei sperau, de asemenea, să capete fonduri spre a-i ajuta cu arme și muniții pe românii din Transilvania.

Bălcescu s-a arătat receptiv față de cele scrise de Ghica și a plecat spre Istanbul. Pe la sfîrșitul lui februarie 1849 îl aflăm aici în calitate de secretar al emigrației române. La 26 februarie 1849, asociația emigranților din care făcea parte și Bălcescu a redactat și trimis memorii guvernelor din Anglia, Franța, Austria și Prusia, prin care cerea sprijin pentru cauza românilor. Dar marile puteri erau ocupate, atunci, în alte zone și n-au dat curs doleanțelor românilor.

Corespondența lui Bălcescu din acele zile relevă faptul că întrevederile sale și ale lui Ion Ghica cu reprezentanții Porții n-au dus la nici un rezultat.

Tot în aceeași perioadă, Bălcescu a aflat despre primele victorii obținute de armatele revoluționare maghiare comandate de generalul Iosif Bem împotriva trupelor țariste intrate în Transilvania spre a înăbuși revoluția maghiară. La mijlocul lunii martie, Bem

[1] Reproducem o versiune prescurtată în limba română a studiului *Bălcescu și problema națională în 1849*, publicat de autor în revista *East European Quarterly*, vol. XII, nr. 2, din 1978. Titlul și subtitlurile aparțin redacției *Magazin istoric*.

ocupase Sibiul și Brașovul și pentru o scurtă perioadă de timp a deținut controlul întregii Transilvanii, cu excepția Munților Apuseni, pe care îi stăpînea revoluționarul român Avram Iancu. Bălcescu a aflat cu mîhnire despre neînțelegerile dintre românii bănățeni și transilvăneni, pe de-o parte și unii conducători ai revoluției ungare, pe de alta. Convins că în condițiile victoriilor obținute de armatele revoluționare maghiare împotriva trupelor austriace și țariste era mai lesnicioasă reluarea acțiunii revoluționare în Țara Românească, Bălcescu a hotărît să încerce o aplanare a conflictelor dintre români și unguri, în vederea realizării unui front comun revoluționar. În acest scop, la 14 aprilie, însoțit de I. Bălăceanu, Al. Manu, contele polonez Mihail Iliinski și ofițerul italian Alessandro Monte, a părăsit capitala Imperiului otoman. Ajuns la Panciovo, în 10 mai a stabilit un prim contact cu generalul ungur M. Perczel, iar zece zile mai tîrziu, la Mehadia, a avut o întrevedere cu generalul Bem. Deși a fost bine primit de aceștia, Perczel i-a declarat că guvernul său nu poate acorda naționalităților drepturi în plus față de cele avute și sub aus-

Lajos Kossuth

Avram Iancu

Iosif Bem

triaci. El a insistat, de asemenea, asupra necesității păstrării integrității „regatului istoric", a unei Ungarii unite, în care limba și națiunea ungară să fie predominante, respingînd categoric ideea reorganizării statului sub forma unei confederații de naționalități egale. Cu generalul Bem, Bălcescu a abordat și problema constituirii unei legiuni românești care să lupte alături de unguri, după ce românilor din Transilvania li se vor fi acordat drepturile pentru care începuseră revoluția. Bem a găsit ideea bună, dar a precizat că nu-i putea acorda nici un sprijin fără aprobarea guvernului ungar, mai ales că el nu era deloc convins că liderii revoluționari maghiari vor fi de acord cu o astfel de inițiativă.

Avram Iancu și victoriile lui

La 26 mai, Bălcescu a ajuns la Debrețin și în ziua următoare a avut o întrevedere de două ore cu L. Kossuth. Dacă impresiile pe care acesta i le-a produs au fost în general favorabile, trebuie spus că, de la bun început, Bălcescu a avut de întîmpinat o serie de obstacole. Kossuth și-a declarat dezacordul față de obiectivele revoluției românilor transilvăneni, văzînd în acestea nu o luptă pentru independență, ci o încercare de a-și spori puterea în detrimentul națiunii ungare. El a respins propunerea lui Bălcescu privind constituirea unei confederații în care să intre popoarele slave asuprite de Habsburgi, românii și ungurii, situîndu-se ferm pe linia menținerii integrității teritoriale a regatului ungar.

În ideea lui Bălcescu, confederația tuturor națiunilor din cadrul Imperiului austriac era o forță capabilă să reziste încercărilor de dominație atît habsburgice, cît și țariste[1]. Planul său era compatibil cu deciziile la care ajunsese conferința reprezentanților națiunilor din monarhia habsburgică ținută în ziua de 6 mai 1849 la Paris, sub președinția lui Adam Czartoryski. În cadrul acestei conferințe se prefigurase ideea unei confederații a țărilor dunărene sub conducerea Ungariei, dar aceasta urma să acorde autonomie și un teritoriu bine delimitat fiecărei naționalități.

Pornind de la ideea necesității reunirii tuturor forțelor revoluționare și opunerea lor eficientă împotriva trupelor intervenționiste, Bălcescu a militat pentru eliminarea divergențelor româno-ungare. Cum putea fi mai eficientă această cooperare revoluționară decît prin trimiterea în Țara Românească și Moldova a unor unități de români conduse de fruntași ai mișcării național-revoluționare, ca Avram Iancu, care să lupte împotriva trupelor țariste intervenționiste?

La 30 mai, Bălcescu îi scria ministrului de Externe ungar Cazimir Batthyány, cerîndu-i permisiunea de a forma o legiune română ce urma a fi pusă la dispoziția guvernului ungar. Deocamdată, el n-a primit un răspuns. Revoluționarul român era de părere că o cooperare între cele două națiuni era esențială

[1] Bălcescu dorea crearea unui stat național român unitar și independent, dar, pentru moment, își dădea seama că acest obiectiv nu putea fi realizat. Deși confederația democratică era o soluție de compromis pentru românii transilvăneni, ea ar fi reprezentat un pas înainte, față de situația pe care o avuseseră în perioada prerevoluționară. De la confederația democratică se putea trece mai lesne la statul național unitar român și cucerirea independenței absolute — *B.C.F.*

pentru prosperitatea fiecăreia dintre ele. El le-a spus conaționalilor săi din Transilvania că cea mai puternică garanție a conservării naționalității lor era libertatea politică a Țării Românești și Moldovei. În același timp, a atras atenția conducătorilor maghiari că „trebuie în orice chip și cu orice jertfă a se împăciui națiunile [din Ungaria], căci altmintrelea ele vor fi pentru Ungaria, precum Polonia pentru Rusia și Irlanda pentru Englitera... Libertatea individuală nu e destul. Națiunile vor libertate".

Pe măsura trecerii timpului, dezacordul dintre revoluționarii maghiari și cei transilvăneni a făcut tot mai anevoioasă activitatea lui Bălcescu. În iunie 1849 el a fost informat despre ordinul dat de Kossuth lui Bem în vederea organizării unui atac de lichidare a lui Iancu și a unităților sale, care continuau rezistența în Munții Apuseni.

Victoriile ulterioare obținute de Iancu și oamenii săi împotriva trupelor nemeșimii maghiare l-au însuflețit pe Bălcescu și i-au determinat pe conducătorii maghiari să-și reconsidere unele puncte de vedere. La sfîrșitul lui iunie, devenise o certitudine faptul că guvernul țarist va trimite noi trupe și că poziția revoluționarilor unguri va fi și mai dificilă. În aceste condiții, a crescut speranța lui Bălcescu în realizarea unei cooperări ungaro-române. El a conferit în acest sens cu Cazimir Batthyány, precum și cu lideri militari unguri, ca generalul Henrik Dembinski.

Cazimir Batthyany

Henrik Dembinski

John Paget

Întrebare contra întrebare

La 25 iunie, Bălcescu a primit o notă din partea lui Batthyány, în care erau cuprinse concesiile pe care guvernul său era dispus să le facă în vederea pacificării diferitelor naționalități. În ce-i privea pe români, spre amărăciunea revoluționarului român, nu exista nici un cuvînt despre revendicările majore (școli superioare, organizarea națională a comitatelor, gardă națională, folosirea limbii române în justiție, recunoașterea națiunii române etc.), singura concesie reală fiind dreptul de a folosi limba maternă în administrația comunală, acolo unde ei dețineau majoritatea. În același timp, după cum sesiza Bălcescu, guvernul de la Viena, proceda, cu abilitate, promițînd românilor egalitate națională, autonomie provincială, inclusiv diete provinciale. Era, deci, justificată teama lui că, dacă nu se ajungea repede la un acord româno-maghiar, revoluția va eșua.

La 29 iunie, Bălcescu a avut o întrevedere cu Batthyány, în legătură cu obiecțiile românilor la proiectul de pacificare propus de guvernul maghiar. Discuția n-a avut nici un rezultat. A doua zi, a încercat să-l vadă pe Kossuth în aceeași problemă, dar acesta, pretextînd o indispoziție, a refuzat întrevederea, trimițîndu-l tot la Batthyány. Rezultatul discuției cu acesta a fost, ca și în ziua precedentă, nesatisfăcător. Cînd interlocutorul său l-a întrebat pe Bălcescu de ce românii transilvăneni nu se unesc cu ungurii împotriva trupelor țariste, Bălcescu i-a răspuns tot printr-o întrebare: de ce ungurii nu acordă românilor drepturile ce li se cuvin și a încercat să-l convingă despre necesitatea rezolvării urgente a divergențelor.

Negocierile au fost întrerupte două săptămîni, după care Batthyány a abordat din nou problema. Situația militară a ungurilor se înrăutățise între timp. La 1 iulie, Eftimie Murgu, vechi prieten al lui Bălcescu, și alți fruntași români din Banat și Transilvania, au sosit la Pesta, exprimîndu-și și ei nemulțumirea față de poziția guvernului maghiar. Bălcescu însuși ajunsese la concluzia că, în ciuda eforturilor depuse, nu mai era posibilă reconcilierea: „Trebuie pentru aceasta vreme și multă vreme. Cea mai mare vină [în menținerea divergențelor] e a ungurilor. Acum e tîrziu. Nenorocirea s-a abătut"

În aceeași zi de 1 iulie, Bălcescu îi scria deprimat lui Ion Ghica, de la Pesta, spunîndu-i că orașul prezenta un spectacol trist: se aștepta ca peste cîteva zile să sosească acolo trupele țariste. Îl informa, totodată, că trimisese doi tineri la Iancu, sfătuindu-l să adopte o poziție de neutralitate și să continue să rămînă în munți. Deși apropierea româno-maghiară se dovedise mult prea dificilă, gîndind la viitor, Bălcescu păstra încă o doză de optimism în eventualitatea că ungurii ar fi reușit să înfrîngă trupele țariste și austriace. El afirma că o victorie a ungurilor ar fi fost un mare sprijin pentru toate popoarele asuprite, în lupta lor pentru libertate națională. El considera că, în timp,

însăşi politica cercurilor conducătoare ungare se va schimba şi oameni mai puţin ostili acordării de drepturi naţionalităţilor vor ajunge la putere şi îşi vor impune punctul lor de vedere.

Care era poziţia guvernului ungar în această problemă? Ea rezultă clar din scrisoarea trimisă de Kossuth lui Avram Iancu la 5 iulie 1849: „Ungaria se poate federaliza cu Ţara Românească, Serbia etc. Însă cu sine însăşi, adică cu cetăţenii locuitori în sînul său, nu poate intra în federaţiune...".

O măsură luată prea tîrziu

Evenimentele militare şi schimbările survenite ulterior în atitudinea lui Kossuth, l-au făcut pe Bălcescu să devină din nou optimist. În zilele de 13 iulie, la Seghedin, unde se mutase guvernul ungar începînd cu data de 8 iulie, s-au reluat tratativele şi negocierile de pacificare. La 14 iulie, Kossuth, Bălcescu şi Bolliac au semnat documentul cunoscut sub numele de **Proiectul de pacificare.**

Documentul era alcătuit din 18 puncte şi trei subpuncte şi, în mare, exprima un compromis: pe de-o parte, românilor li se garantau unele drepturi naţionale şi sociale, iar, pe de altă parte, ungurii păstrau unitatea statului şi folosirea limbii maghiare în cadrul administraţiei centrale şi în treburile majore de stat. Proiectul era însoţit şi de un „tratat pentru formarea legiunii române". Ambele urmau a fi aprobate de Dieta ungară. Încă înainte de a se petrece acest lucru, la 17 iulie, Bălcescu şi Bolliac au părăsit Seghedinul, îndreptîndu-se spre Transilvania, cu o scrisoare de recomandare a lui Kossuth, către comandantul militar din această provincie, prin care li se permitea să recruteze un batalion românesc. Subunitatea respectivă urma să intre în Ţara Românească, împreună cu trupe ale generalului Bem şi unităţile lui Avram Iancu.

Extrem de bucuros, Bălcescu era dispus să uite greutăţile prin care trecuse: „Ghica, iubite Ghica... Închipuieşte-ţi bucuria mea cînd Kossuth mi-a propus să iau pe Iancu cu toată armata lui în Valahia Mare. Trebuie, au zis, ca toţi românii din Transilvania şi Banat să meargă să mîntuiască Principatele, unde e temeiul naţionalităţii române. Aşadar, peste puţin, împreună cu Bem, voi intra în Valahia Mare c-o mare putere şi opt milioane de români vor fi în picioare... Acum cred că, cauza libertăţii va izbîndi. N-am fost niciodată aşa de fericit ca în acest moment".

Bolliac l-a însoţit pe Bălcescu la Cluj, unde au avut consultări cu Boczkó Dániel, guvernatorul Transilvaniei şi cu John Paget, un englez căsătorit cu o nobilă maghiară şi stabilit acolo la începutul anilor 1840 şi care reprezenta partea ungară la aceste convorbiri. Întrevederile au fost lungi, acoperind o arie largă de probleme; divergenţele au fost aceleaşi ca la tratativele de la Pesta. Bălcescu insista din răsputeri asupra faptului că unitatea româno-maghiară era singura şansă pentru cele două popoare de a-şi obţine libertatea şi a-şi apăra existenţa naţională.

Fără a reuşi să atenueze aceste deosebiri de vederi, la 25 iulie a plecat din Cluj spre tabăra lui Avram Iancu, la Cîmpeni. Cînd a ajuns la destinaţie, situaţia militară a revoluţionarilor maghiari se înrăutăţise mult, armata lor suferind mai multe înfrîngeri. Bălcescu a discutat cu Iancu şi colaboratorii săi timp de patru zile. În cele din urmă, la 3 august, Iancu i-a dat o scrisoare pentru Kossuth în care îşi exprima regretul sincer că împrejurările momentului nu făceau posibilă o restabilire definitivă a păcii între cele două părţi. Totuşi, pentru a-i dovedi sinceritatea sentimentelor românilor, el hotăra să rămînă neutru, precizînd că nu va ataca niciodată dacă nu va fi provocat.

La 8 august, Bălcescu a înmînat scrisoarea lui Kossuth la Arad, iar acesta a dat ordin generalilor Stein şi Inczedi să înceteze orice ostilităţi împotriva românilor. Kossuth i-a dat lui Bălcescu o scrisoare în acelaşi sens pentru generalul Bem, comandantul trupelor ungare din Transilvania.

Cu puţin timp înainte, la 29 iulie, Dieta ungară votase legea naţionalităţilor[1], bazată pe un proiect întocmit de Bălcescu şi Batthyány, care garanta unele măsuri de autonomie naţionalităţilor română şi slave din Ungaria. Legea urmărea să realizeze unitatea acestor grupuri etnice în războiul contra imperiilor austriac şi ţarist. Dar ea a venit prea tîrziu. Eftimie Murgu, care fusese trimis de Kossuth să-l anunţe pe Iancu despre votarea ei şi să obţină confirmarea poziţiei sale de neutralitate, a fost oprit la rîul Mureş de trupele ţariste şi nu a putut ajunge în Munţii Apuseni.

Văzînd înfrîngerea revoluţiei, Bălcescu a hotărît să se alăture lui Bem, dar acesta îşi împrăştiase armata. Însoţit de doi prieteni, revoluţionarul român a reuşit să treacă prin liniile trupelor ţariste şi să ajungă la Iancu, care le-a pus la dispoziţie o cabană în munţi şi, aici, cei trei au stat ascunşi timp de cîteva săptămîni.

Bălcescu era căutat atît de poliţia austriacă cît şi de cea ţaristă; el îi scria lui Ghica că Iancu fusese chemat la Sibiu de două ori şi interogat. Din această cauză, revoluţionarul muntean s-a hotărît să părăsească Cîmpenii şi, în septembrie, împreună cu mai mulţi prieteni, a ajuns la Semlin, deghizat în negustor de ciubăre şi avînd legitimaţie semnată de Iancu. Cu ajutorul unui comandant austriac, Bălcescu a obţinut acte pe numele de Alexandru Ionescu şi un bilet de vapor cu destinaţia Viena. De aici a plecat spre Paris, unde a ajuns la 17 octombrie 1849. În capitala Franţei a continuat eforturile în vederea organizării emigraţiei române, obţinerii de sprijin străin pentru cauza românilor, a discutat cu alţi lideri Est-europeni pregătirea unei noi revoluţii. Pe scurt, a continuat să reflecteze asupra problemei naţionale sub toate aspectele sale.

---

[1] De fapt nu era lege, ci o moţiune conţinînd recomandări pentru modul în care trebuia elaborată legea — *n.r.*

O treaptă spre unitate

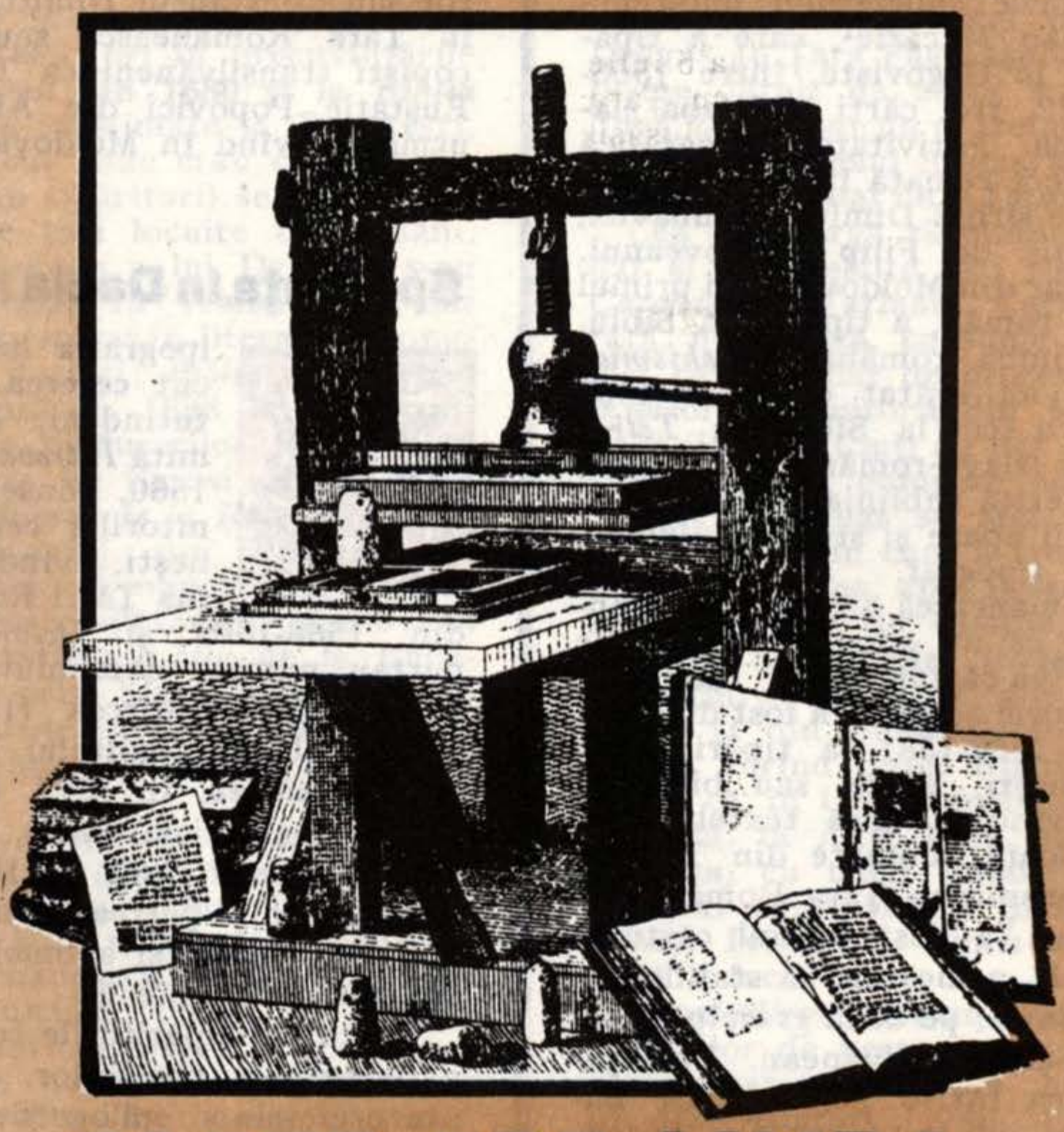

CARTE PRE LIMBA ROMÂNEASCĂ

Prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU

Între factorii care au contribuit la întărirea conştiinţei unităţii de neam şi limbă a tuturor românilor — acţiune ce a prefigurat realizarea unităţii naţionale — un rol de cea mai mare importanţă l-au avut cărţile. Tipărite sau numai în manuscrise, transportate în căruţele de mărfuri, sau în lăzile şi desagii neguţătorilor ori ciobanilor, care deseori erau prigoniţi pentru această activitate (îndeosebi de autorităţile habsburgice, stăpîne în Transilvania), cărţile vechilor noştri oameni de cultură duceau, pretutindeni unde erau răspîndite, cuvîntul românesc, contribuiau la făurirea ideii că locuitorii Ţării Româneşti, ai Moldovei şi Transilvaniei, erau de unul şi acelaşi neam, fii ai unuia şi aceluiaşi pămînt, indiferent de graniţele artificiale care multă vreme au separat, în evul de mijloc al istoriei, cele trei provincii româneşti. Firește, în rîndul cărţilor cu largă circulaţie, un rol preponderent le-au avut cele de cult, căci, aşa cum se ştie, în evul mediu, religia a fost una din principalele forme de exprimare culturală.

Revista noastră a publicat şi cu alte prilejuri[1] articole consacrate intensului schimb cultural dintre cele trei ţări române. Prezentăm, în continuare, noi dovezi — mai puţin cunoscute cititorilor — ale legăturilor spirituale ce s-au dezvoltat pe întreg teritoriul locuit de români prin intermediul acestui dar de nepreţuit al culturii — cartea, şi despre activitatea celor ce au făurit-o şi răspîndit-o.

[1] **Magazin istoric, nr. 5/1972.**

Stema Moldovei la Sibiu

După cum se ştie, începuturile tiparului, la noi, se leagă de numele călugărului muntenegrean Macarie[1], care a tipărit, la Tîrgovişte, între 1508-1512, trei cărţi în limba slavonă. Activitatea tipografică a fost reluată în Ţara Românească, în 1544, de sîrbul Dimitrie Liubavici, iar în Transilvania de Filip Moldoveanul. Acest Filip, originar din Moldova, deci primul tipograf de neam român, a tipărit, la Sibiu, întîia carte în limba română, *Catehismul*. Cercetări recente au arătat că între 1551 şi 1553, tot Filip a scos la Sibiu un *Tetraevangheliar* bilingv (slavo-român), tradus, poate, chiar de el. Merită subliniat faptul că pe o pagină a lucrării apare şi stema Moldovei, patria meşterului tipograf.

Şi din Ţara Românească au venit în Transilvania tipografi ce au adus o contribuţie de preţ la activitatea cărturărească din acest principat. Promotorul acestora a fost diaconul Coresi, care, între 1556-1581, a tipărit peste 20 cărţi româneşti, slave sau bilingve, cele româneşti avînd la bază textele unor manuscrise anterioare, adunate din Transilvania de Sud, Maramureş, Ţara Românească şi Moldova. Coresi a fost primul cărturar care, în cărţile sale, a încercat să stabilească o limbă literară unică, pe baza graiului muntean şi a celui Sud-transilvănean. Desfăşurîndu-şi activitatea într-o perioadă de puternică afirmare a scrisului în limba română, el a contribuit la biruinţa definitivă a acestuia, făcînd, totodată, din tipar un instrument de cultură pentru toate cele trei ţări româneşti. Începîndu-şi activitatea la Tîrgovişte, a continuat-o la Braşov, unde s-a stabilit definitiv după 1559. Alegerea Braşovului n-a fost întîmplătoare, căci acest oraş era cel mai important centru comercial comun pentru românii din Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, iar biserica Sf. Nicolae din Şchei şi Şcoala românească ce funcţiona pe lîngă acest locaş adunau numeroşi cărturari.

Şi în veacurile următoare a continuat între cele trei Ţări române acest schimb de tipografi şi copişti de cărţi. În sec. XVII, la Alba Iulia lucrau, ca tipografi, Dobre din Ţara Românească, Chiriac din Moldova şi diaconul Mihail Ştefan — acesta din urmă ucenic al lui Antim Ivireanul. În schimb, Grigore Stan Braşoveanul, tipograf şi gravor, ostenea în tiparniţele din Bucureşti, Rădăuţi şi Iaşi.

Acelaşi lucru s-a petrecut şi cu numeroşii copişti de manuscrise. Vasile Sturza Moldoveanul s-a distins în ultimul deceniu al sec. XVII şi în primele decenii ale secolului următor prin măiestria cu care a făcut copii după diferite manuscrise în părţile Hunedoarei, Banatului şi Aradului, dar mai cu seamă în Bihor, unde a pus bazele unei adevărate şcoli de copişti. Şi alţi moldoveni au lucrat în Transilvania, alături de muntenii Ioan Magistrator sau Constantin Dimitrievici, în vreme ce în Ţara Românească sau Moldova lucrau copişti transilvăneni ca Toader din Feldru, Eustatie Popovici din Abrud — acesta din urmă activînd în Moldova timp de aproape 20 ani.

[1] **Magazin istoric**, nr. 4/1970.

Speranţa în Dacia reconstituită

Tipografia lui Coresi a satisfăcut cererea de carte de pretutindeni. Astfel, cartea numită *Întrebarea creştinească*, din 1560, consemna numele domnitorilor celor trei ţări româneşti, avînd imprimată şi stema Ţării Româneşti; *Sbornicul* din 1568-1569 şi *Octoihul* din 1574-1575 purtau numele domnului Ţării Româneşti, Alexandru II Mircea (1568-1577) şi, respectiv, al mitropolitului Ungrovlahiei, Eftimie; *Psaltirea*, în 1577, fusese tipărită „cu porunca" aceluiaşi domn, iar editarea *Evangheliei cu învăţătură*, în 1581, primise sprijin financiar din partea mitropolitului Serafim al Ungrovlahiei şi a omologului său transilvănean, Ghenadie I.

Faptul că tipăriturile coresiene erau destinate tuturor românilor, rezultă limpede şi din prefeţele şi epilogurile acestor tipărituri. De pildă, în epilogul *Evangheliarului*, editat în 1561, se arăta că această carte fusese tipărită „să înveţe românii", iar din prefaţa la *Psaltirea românească*, apărută în 1570 rezultă că editarea acesteia era o consecinţă a faptului că noi, românii, aveam trebuinţă de cărţi în limba naţională.

Întreruptă vreme de o jumătate de veac, activitatea tipografică s-a reluat aproape concomitent în toate Ţările române, fiind pusă tot mai evident în slujba ideii unităţii de neam. În 1640, de exemplu, din tipografia de la Govora ieşea, în două ediţii, *Pravila mică:* una era destinată Ţării Româneşti, cealaltă Transilvaniei, diferenţele dintre ele fiind marcate doar prin foile de titlu.

Predoslovia domnitorului Vasile Lupu la *Cartea românească de învăţătură (Cazania)* a mitropolitului Varlaam, apărută în 1643, la Iaşi, se adresa către „toată semenţia românească, pretutinderea ce se află pravoslavnici într-aciastă limbă", arătîndu-se că s-a scris lucrarea pentru ca să „dăruim şi noi acest dar limbii româneşti, carte pre limba românească". Peste numai cîţiva ani, în 1648, în tiparniţa de la Alba Iulia a apărut *Noul Testament*, în a cărui prefaţă mitropolitul transilvănean Simion Ştefan se arăta preocupat de necesitatea creării unei limbi literare

unitare pentru întreg neamul românesc, în care să scrie și pe care să o înțeleagă toți românii.

Cu aceeași claritate este exprimată conștiința unității de neam și limbă în prefețele scrise de Dosoftei la *Liturghierul* din 1679 și *Paremiile* din 1683, ori în precuvîntările scrise la *Liturghierul* din 1680 și la *Biblia* din 1688, amîndouă imprimate la București.

Indiferent de locul unde erau create, cărțile (manuscrise sau tipărituri) se răspîndeau curînd în celelalte țări locuite de români. Din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei s-au făcut mai multe copii în Transilvania, iar unii dintre psalmi au intrat în literatura populară a românilor de aici; *Biblia* lui Șerban Cantacuzino apărută în 1688 la București era o chintesență a traducerilor făcute pînă atunci din *Psaltirea* lui Coresi, *Palia* de la Orăștie, *Noul Testament de la Bălgrad* (toate, deci, din Transilvania), din *Psaltirea* lui Dosoftei și îndeosebi din manuscrisul *Vechiului Testament*, datorat spătarului moldovean Nicolae Milescu. Astfel, *Biblia* de la București se constituia prin textul său — ce reunește lucrări apărute în toate cele trei provincii — ca o strălucită afirmare a unității românești.

În veacul XVIII, conștiința originii comune a poporului nostru își găsește expresia prin intermediul cărților, nu numai la învățații Școlii ardelene, ci și la unii prelați din Moldova sau Țara Românească. Astfel, episcopul Chesarie al Rîmnicului scria, în prefața *Mineiului* pe ianuarie (tipărit la Rîmnic — 1779): „Aflu linia neamului românesc din vechi trăgîndu-se, din slăvit neam al romanilor a căror slavă au strălucit împreună unde și-au întins și soarele razele".

Cunoscutul cronicar, protosinghelul Naum Rîmniceanul, ai cărui părinți erau originari din Jina Sibiului, se referea deseori în scrierile sale la războaiele lui Traian cu Decebal, la colonizarea Daciei, la continuitatea noastră pe aceste meleaguri, pe care el le cuprindea sub numele de Dacia „... ale căriia hotară — scria el, subliniind necesitatea unirii —, o! de ne-ar învrednici Dumnezeu vreodată a le aduce iar în starea stăpînirii cei [celei] din început, precum și dorim".

Înfruntînd autoritățile habsburgice

În pofida opreliștilor (existente mai cu seamă la hotarele Transilvaniei cu provinciile surori), manuscrisele și cărțile au circulat în toate provinciile românești. Primele tipărituri din Țara Românească au ajuns și în Transilvania (un exemplar din *Liturghierul* lui Macarie a fost găsit în biserica din Alun, lîngă Hunedoara, iar *Apostolul*, tipărit de Dimitrie Liubavici, la Sibiel, lîngă Sibiu). La rîndul lor, tipăriturile coresiene editate la Brașov au ajuns atît în Țara Românească (Mănăstirile Bistrița olteană și Ciolanu — Buzău), la Vălenii de Munte, cît și în Moldova, în bibliotecile lui Vasile Lupu și hatmanului Gavriil, fratele voievodului, ca și la Ieud, în Maramureș. Peste un veac, un exemplar din cartea *Viețile sfinților* a moldoveanului Dosoftei putea fi găsită la Drăguș, în Țara Făgărașului; un alt exemplar fusese dăruit de autor schitului Petrid, de lîngă Turda, iar un al treilea îl primise Dumitru „protosingelul Săcmarului [Sătmarului] și Ardealului" chiar de la Dosoftei.

Cea mai largă răspîndire în Transilvania, dar și în celelalte țări românești, a avut-o *Cazania* lui Varlaam. Cartea a fost cumpărată, nu o dată, cu sume însemnate; ba au fost cazuri chiar de procese între diferiții ei posesori. Locuitorii din Muntele Someșului Cald (județul Cluj) au dat zece oi și opt miei pentru ca să cumpere această scriere. Pe un alt exemplar se află notate localitățile sau zonele prin care a trecut posesorul său: inițial Dobrogea, apoi Brașov-Stupini, Jidvei, Milaș, Budiul de Cîmpie, Icland, Bercheș, Soporul de Cîmpie, toate în Transilvania.

Prețuirea de care s-a bucurat *Cazania* reiese și din numeroasele copii manuscrise făcute curînd după tipărirea ei, ca și din faptul că, în 1699, a fost tipărită într-o ediție specială, la Alba Iulia, sub titlul *Chiriacodromion*, cu unele ușoare schimbări, meșter tipograf fiind Mihail Ștefan, ucenicul lui Antim Ivireanul, trimis aici de Constantin vodă Brîncoveanu.

Răspîndirea într-un număr atît de mare a cărților de peste munți în Transilvania a determinat autoritățile habsburgice să ia, în dese rînduri (1746, 1747, 1768, 1770), măsuri pentru a opri pătrunderea lor. Cu toate acestea numărul cărților aduse din Muntenia și Moldova în cea de-a treia țară românească a sporit. Astfel, Constantin Brîncoveanu a dăruit numeroase volume bisericii din Șcheii Brașovului, mănăstirii din Sîmbăta de Sus (ctitoria lui) sau Mitropoliei din Alba Iulia; în 1804-1805 s-au tipărit la Buda *Cele 12 Mineie* după ediția de la Rîmnic și cu sprijinul material al sibianului Hagi Constantin Pop și al medicului transilvănean Ioan Piuariu Molnar, retipărită apoi la Sibiu de Andrei Șaguna în 1853-1856. Pe la mijlocul sec. XIX, starețul Neonil al Mănăstirii Neamț dăruia mitropolitului Andrei Șaguna sute de cărți ieșite de sub teascurile tiparniței nemțene.

Larga circulație în toate pămînturile locuite de români a manuscriselor și tipăriturilor, dar mai cu seamă trecerea lor din Țara Românească și Moldova spre Transilvania, constituie pe de o parte, materializarea ajutorului constant acordat pe plan cultural de locuitorii și voievozii celor două țări, românilor transilvăneni, pe de altă parte, o dovadă a înaltei prețuiri pe care românii Transilvaniei o acordau scrierilor provenite de la frații lor munteni și moldoveni. Ambele fenomene oglindesc realizarea unor importanți pași pe calea împlinirii visului secular al unirii.

VOIEVOZI ROMÂNI SUB SEMNUL MARELUI IDEAL

Conf. univ. dr. MATEI D. VLAD,
prodecan al Facultății de istorie-filozofie a Universității din București

Unirea politică a Țărilor române, realizată de Mihai Viteazul, a rămas mereu vie în conștiința neamului, însuflețind, generație de generație, lupta românilor pentru unitate și independență. În veacurile următoare, această luptă s-a amplificat, izvorînd și bizuindu-se tot mai ferm pe marile argumente ale istoriei: permanența viețuirii românilor pe teritoriul vechii Dacii, unitatea de neam și de limbă, comunitatea de interese și aspirații, legăturile multiple și permanente dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Front comun împotriva dușmanilor din afară

Voința de unitate a poporului nostru a căpătat expresie și prin numeroase acțiuni ale voievozilor români care au căutat să reediteze, pe diferite planuri, fapta lui Mihai Viteazul. În veacul ce a urmat domniei marelui voievod, principala direcție în care au fost orientate eforturile domnilor români — însuflețiți de pilda viteazului lor înaintaș — a fost realizarea unei apărări comune împotriva dușmanilor externi. Inițiativele au pornit cînd din Țara Românească, cînd din Moldova, cînd din Transilvania. În vara anului 1603, de exemplu, cînd Țara Românească era înconjurată din toate părțile de forțe ostile, domnul muntean Radu Șerban (1601; 1602-1611) a trecut munții și, la 17 iulie, lîngă „moara de hîrtie" a Brașovului, a înfrînt armata lui Moise Secuiul. În felul acesta, Radu Șerban a devenit și stăpînul Transilvaniei. Încercarea sa a urmărit să opună ofensivei otomane forța de apărare a Țării Românești, unită cu cea a Transilvaniei, cărora li se va alătura, mai tîrziu, și Moldova lui Constantin Movilă (1607-1611).

Ideea unei apropieri între Țările române a încolțit și în mintea lui Radu Mihnea, care a domnit, succesiv, în Țara Românească și în Moldova. Un moment semnificativ în acest sens l-a constituit perioada 1623-1626 cînd, domnind în Moldova, Radu Mihnea a reușit să obțină tronul Țării Românești pentru fiul său Alexandru Coconul (1623-1627). Unele izvoare contemporane consemnează această unitate politică moldo-muntеană. Astfel reprezentantul Veneției la Istanbul, într-un raport datat 11 aprilie 1625, preciza că va trimite o scrisoare „către numitul principe Radulo [Radu Mihnea] care e acum principe în Moldova și fiul său în Valahia, *care e foarte tînăr și condus de tată*". (subl. — *M.V.*). Alte mărturii îl menționează pe „Radulo voievod, principe al Valahiei și Moldovei", iar pe piatra lui funerară sînt asociate stemele celor două țări surori.

În contextul rivalității otomano-habsburgice, tot mai accentuată în sec. XVII, și bizuindu-se pe faptul că populația celor trei țări vorbea aceeași limbă și avea aceleași interese, domnii Țării Românești și ai Moldovei și-au intensificat, de asemenea, colaborarea în domeniile militar și politic cu principii transilvani. Pentru a domni în Transilvania, Gabriel Bethlen (1613-1629) a primit sprijin atît din partea lui Radu Mihnea, cît și dintr-a lui Ștefan Tomșa, domnul Moldovei. De altfel, cei trei conducători au încheiat o alianță prin care se angajau „să fie ca frații și să nu se lase unul de altul pînă la moarte". Principele Gabriel Bethlen plănuia chiar crearea unui „Regat al Daciei", însă de confesiune protestantă. În vederea realizării acestui proiect, el a cerut sprijinul patriarhului Chiril Lucaris[1] din Constantinopol, pentru convertirea românilor la religia protestantă. Cunoscînd fondul etnic comun al locuitorilor celor trei Țări române, Lucaris l-a asigurat pe Bethlen de atitudinea sa binevoitoare, vorbindu-i, totodată, de „legătura de sînge și simțiri care trăiește, deși în mod tainic, dar cu atît mai puternic, între românii din Țara Transilvaniei și între locuitorii Țării Românești și ai Moldovei". Crearea unui stat puternic, care să cuprindă în granițele sale pe toți românii, nu convenea nici Imperiului otoman și nici celui habsburgic, acestea zădărnicind, în final, realizarea îndrăzнețului proiect. Dar ecourile lui nu s-au stins.

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1977.

Voievodul „acestor țări dacice"

Deceniile care au urmat, mai ales perioada domniilor lui Matei Basarab, Gheorghe Rákóczy I și Vasile Lupu, au fost marcate de noi inițiative în domeniul relațiilor dintre cele trei Țări române în vederea luptei comune împotriva Porții otomane. Prima acțiune de acest fel a fost tratatul de alianță dintre Matei Basarab și principele Gheorghe Rákóczy I, încheiat la 17 iulie 1633 (reînnoit în numeroase rînduri: 1635, 1636, 1638, 1640, 1647) care atesta colaborarea politică între cele două state și prevedea sprijin reciproc, în caz de nevoie. În 1636, cînd sultanul Murad IV a hotărît înlăturarea principelui Transilvaniei și înlocuirea lui cu Ștefan Bethlen, domnul muntean și-a asigurat aliatul de întreg sprijinul Țării Românești: „noi fiind aliați, cauza pentru care luptăm este comună și astfel se cuvine să purtăm împreună toate greutățile". Răspunsul dat de Matei Basarab lui Rákóczy I dovedea loialitatea lui față de vecinul său.

În sprijinul aliatului său, Matei Basarab a luat și inițiativa organizării unei ofensive antiotomane la Sud de Dunăre, la care trebuia să participe atît forțe muntene cît și transilvănene. Această acțiune a avut darul să schimbe hotărîrea sultanului de destituire a lui Rákóczy I, mai ales după înfrîngerea otomanilor în bătălia de la Salonta. Se pare că la această luptă au participat și forțe muntene. Concludentă în privința sprijinului acordat de domnul Țării Românești principelui Transilvaniei este mărturia comandantului trupelor transilvănene, Sigismund Kornis, care obținuse victoria de la Salonta (10 octombrie 1636) împotriva trupelor otomane. Acesta recunoștea, într-o scrisoare din 7 august 1637, că, în situația lor grea de atunci, prietenia și ajutorul lui Matei Basarab le-a fost de mare folos.

Domnul Moldovei, Vasile Lupu a încheiat, de asemenea, un tratat de alianță cu principele Transilvaniei, pornind de la „vechile relații de vecinătate și de bună înțelegere". Prin acest tratat — semnat la 29 septembrie 1638 la Alba Iulia — cei doi principi își declarau reciproc credință și se angajau să cultive cu toți vecinii lor relații de prietenie, să nu intre în coaliții îndreptate împotriva uneia dintre părțile contractante, iar cînd una din părți ar fi atacată din exterior, să i se acorde „ajutoare corespunzătoare, după cerințele situației". În 1644 s-a realizat o alianță și între Matei Basarab și Vasile Lupu.

În cadrul acestor alianțe, domnitorul Țării Românești se bucura de multă autoritate, contemporanii socotindu-l drept „prea luminatul stăpîn și voievod al acestor țări dacice". Astfel de aprecieri erau determinate de acțiunile lui Matei Basarab, care vădeau hotărîrea lui de a continua politica lui Mihai Viteazul, lucru recunoscut și de Rudolf Schmidt, rezidentul împăratului habsburgic Ferdinand III la Poartă, care relata că otomanii „se tem de Matei și-l consideră aproape ca pe un al doilea Mihai Vodă".

Anii 1658-1660 au înscris noi eforturi pentru refacerea blocului antiotoman al celor trei Țări române, de data aceasta inițiativa revenind domnului muntean Mihnea III (1658-1659) care se considera conducător al luptei pentru independența românilor, luîndu-și, în acest scop, numele lui Mihai Viteazul, ale cărui

Octombrie-noiembrie 1659. Ca urmare a tratativelor succesive purtate la Tg. Mureș, Bran și Rucăr, cei trei principi (de la stînga) Gheorghe Rákóczy II, Mihnea III și Constantin Șerban au realizat un front comun al Țărilor române pentru unitate și independență. Desen de G. Mache

fapte dorea să le reînvie. După mărturiile lui Paul de Alep, în iunie 1658, el a fost încoronat de patriarhul Macarie după obiceiul bizantin, schimbîndu-şi numele în Mihai şi începînd să semneze actele sale sub numele de Mihai Radu. Inscripţiile de pe sigiliul domnesc şi de pe steagul lui Mihnea III sînt alte mărturii privind planurile sale politice antiotomane, puse în slujba celor trei ţări române. Nădăjduind să găsească un sprijin în Gheorghe Rákóczy II, domnul muntean a încheiat cu acesta tratatul de alianţă de la Tîrgu Mureş, din 4 octombrie 1659, prin care cei doi conducători îşi declarau o prietenie veşnică. Tratatul a fost întărit la 15 octombrie 1659, la Rucăr, cu prilejul întîlnirii celor doi principi. Ioan Nemeş, un foarte iscusit diplomat din vremea lui Rákóczy II, în *Jurnalul* său din anii 1651-1686, afirma că la Rucăr *„s-au unit principele cu voievodul şi Transilvania cu Ţara Românească"* (subl. — *M.V.*).

Din păcate, tentativele de emancipare a Ţărilor române de sub suzeranitatea otomană la mijlocul sec. XVII n-au avut succesul dorit. Pentru a-şi atinge ţelurile, voievozii români au căutat să îmbine tot mai strîns folosirea forţei armelor cu iscusinţa diplomatică. În acest scop, ei au inclus Ţările române în mari alianţe antiotomane, încercînd să le apropie de Habsburgi sau de noua forţă care apărea pe scena Europei, Rusia ţaristă, pentru a putea, în noile condiţii istorice, să-şi sporească gradul de independenţă.

Stemele ţărilor surori

Domnul Ţării Româneşti, Şerban Cantacuzino (1678-1688)[1], a dus o politică orientată spre apărarea intereselor generale ale tuturor românilor. Întreaga lui domnie s-a caracterizat prin acţiuni menite să ducă la eliberarea provinciilor româneşti de sub dominaţia otomană şi la includerea lor într-un stat ce ar fi urmat să fie condus de el. Şi, într-adevăr, prin înţelegerile bilaterale iniţiate, domnul muntean a reuşit să formeze un bloc antiotoman al celor trei ţări române.

Un prim efect al politicii sale s-a văzut la asediul Vienei din 1683. Silit de otomani să participe de partea lor la acest asediu, el a desfăşurat, de fapt, o acţiune românească antiotomană. Un raport italian menţionează că la acest asediu au participat 4 000 ostaşi munteni, 2 000 moldoveni şi 6 000 transilvăneni, românii aducînd servicii însemnate celor asediaţi.

Înfrîngerea otomanilor în faţa Vienei a trezit şi mai mult energiile, stimulînd lupta românilor pentru independenţă şi unitate.

Pentru înfăptuirea scopurilor sale politice, Şerban Cantacuzino a întreprins numeroase demersuri în vederea încheierii de alianţe cu ţările surori. La 1 iunie 1685, la Făgăraş, „în numele tradiţiei de prietenie şi apropiere a celor două ţări", el a semnat un tratat de alianţă veşnică cu principele transilvănean Mihail Apafi. Cei doi se angajau să se apere şi să se ajute reciproc de orice lovitură pregătită, fie de Poartă, fie de alte puteri, împotriva lor. De asemenea, la insistenţele exprese ale unei delegaţii din Muntenia, care cerea să se respecte legea şi obiceiurile românilor transilvăneni, ameninţaţi în acea vreme de imperiali cu catolicizarea forţată, Şerban Cantacuzino a intervenit în sprijinul acestora. El l-a ajutat pe mitropolitul Sava Brancovici să-şi reocupe scaunul mitropolitan, impunînd astfel Habsburgilor respectarea tradiţiei ce dăinuia de la Mihai Viteazul, aceea ca alegerea mitropolitului de la Alba Iulia să fie făcută de Sinodul Ţării Româneşti[2], ceea ce întărea şi pe această cale conştiinţa de unitate a românilor de pe ambele versante ale Carpaţilor.

În anul 1686, Şerban vodă a primit la Bucureşti o delegaţie de boieri moldoveni trimişi de noul domn Constantin Cantemir (1685-1693) în vederea aderării Moldovei la alianţa încheiată cu un an înainte între Ţara Românească şi Transilvania. Cît de vie era dorinţa domnului Moldovei de a se ralia acestei alianţe rezultă şi din următoarea mărturie a lui Dimitrie Cantemir: Constantin Cantemir „ar fi de o mie de ori mai bucuros să moară în tabăra creştină, alături de creştini, decît să trăiască fericit slujindu-l pe turcul asupritor".

Înţelegerile din anii 1685 şi 1686 au avut o mare importanţă în lupta poporului nostru pentru unitate şi independenţă. Calea parcursă de Şerban Cantacuzino în politica externă a fost urmată de Constantin Brîncoveanu în Ţara Românească şi Dimitrie Cantemir în Moldova.

În contextul unei politici de mare anvergură, Brîncoveanu s-a străduit să creeze o unitate de acţiune între Ţara Românească şi Moldova, în faţa pretenţiilor Porţii otomane. Căsătorindu-şi o fiică (Maria) cu Constantin Duca, ce a domnit în două rînduri în Moldova, Brîncoveanu a reuşit să întărească legăturile moldo-muntene. Ca şi predecesorul său, domnul Ţării Româneşti a acordat un sprijin deosebit românilor din Transilvania împotriva politicii de catolicizare forţată, promovată de Curtea imperială de la Viena.

La rîndul său, domnul Moldovei, Dimitrie Cantemir, s-a căsătorit cu domniţa Casandra, fiica lui Şerban Cantacuzino. Înţelegerea pe care o avea asupra legăturilor dintre cele două Ţări române rezultă şi din pecetea personală a voievodului păstrată pe sigiliul inelar, pe care se văd asociate stemele Moldovei şi Ţării Româneşti. Asocierea celor două steme nu poate fi în nici un caz întîmplătoare, dacă ne gîndim la ideile fundamentale care străbat cunoscuta lucrare a domnitorului cărturar şi intitulată semnificativ *Hronicul vechimii româno-moldo-vlahilor*.

Şi în perioada domniilor fanariote, lupta românilor pentru independenţă şi unitate politică s-a afirmat cu deosebită vigoare, mai ales în a doua jumătate a veacului XVIII şi în primele decenii ale secolului următor. Destrămarea orînduirii feudale şi apariţia relaţiilor de producţie capitaliste au creat condiţii tot mai pro-

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1976; 5/1975.

pice pentru ca legăturile dintre cele trei Țări românești să se dezvolte pe multiple planuri. În această perioadă au apărut și un șir de documente în care era afirmată deschis dorința de unire a românilor. Astfel, în memoriul din 24 iulie 1772, adresat delegatului Austriei la Congresul de pace de la Focșani, boierul muntean Mihai Cantacuzino emitea ideea „unirii celor două Principate, care — după opinia sa — trebuiau să fie guvernate de un bun domnitor... constituindu-se într-un timp relativ scurt un stat capabil să reprezinte o barieră împotriva torentului ce a amenințat adesea lumea creștină".

Un glas și un gînd

În această perioadă, în cîmpul diplomației europene, și-au făcut apariția și așa-numitele proiecte ale „regatului dacic". În multe dintre acestea se vorbea despre *daci*, respectiv de *români*. Rezultat al combinațiilor politice din cercurile marilor puteri vecine, care, sub această formă voalată, își exprimau de fapt tendințele lor cotropitoare, asemenea proiecte nu erau menite a servi interesele poporului român. Dar ele merită să fie menționate pentru că, în pofida intenției autorilor lor, consemnau realități istorice incontestabile — comunitatea de neam și de limbă a poporului român, existența sa unitară și continuă de-a lungul istoriei. Unele dintre aceste proiecte, spre exemplu cel al „regatului dacilor" din 1790[1], reînnoit și în anul următor, cuprindea, cum rezultă din unele rapoarte ale consulului prusian, și *Transilvania*. Aceasta nu ca o reînviere, firește, a Daciei antice, ci ca o realitate politică și etnică a vremii.

În timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 întîlnim un alt proiect de unire a Țării Românești și Moldovei, dar, de data aceasta, un *proiect de inspirație internă*, care reflecta opiniile boierimii și ale domnitorului. El datează din anul 1807, cînd secretarul domnitorului Constantin Ipsilanti, Saint Aulaire, a cerut unirea definitivă a celor două Țări române într-un singur stat. Momentul are o mare importanță, fiind a doua inițiativă internă de acest fel și oglindind nu numai opiniile boierilor, ci și ale domnului. În același an, după cum rezultă din raportul din 3 noiembrie 1807, al lui Senft, ambasadorul prusian la Istanbul, consulul rus din București, Kiriko, cu prilejul unei călătorii la Brașov, afirma că și Transilvania se va uni cu Principatele dunărene într-un „regat al dacilor" (Royaume de Daces). Subliniind importanța datei și a faptului în sine, marele istoric N. Iorga scria că trebuie să reținem această dată, deoarece este pentru prima oară cînd „s-a rostit ideea că din cauza existenței unui element românesc preponderent în Ardeal se poate ca Transilvania să fie... unită cu Moldova și Țara Românească sub numele de regat al dacilor". Interesant este și faptul că în două acte, din 13 aprilie și 1 august 1807, Constantin Ipsilanti se intitulează „domn al Moldovei și Valahiei".

Tot în 1807, boierii moldoveni au redactat la Iași un memoriu pe care l-au trimis lui Napoleon I, în care cereau, între altele, unirea Moldovei cu Țara Românească într-un stat independent, sub numele de *Dacia* sau *Valahia Mare*. În sprijinul cererii lor, ei invocau identitatea de legi, de limbă, și toate celelalte elemente de unitate care, pentru ei, se constituiau în tot atîtea motive temeinice pentru realizarea unirii. De altfel, Dacia, despre care vorbeau cu patos cărturarii și alți slujitori ai neamului din a doua jumătate a sec. XVIII și din primele decenii ale celui următor, va fi numită, în anul 1816, *România*, în lucrarea *Istoria României* a cărturarului Daniil Philippide: „Am numit țara aceasta România, denumind-o după numărul poporului românilor și de la vechimea predominantă, lepădînd orice numire, ca neasemenea și nepotrivită și ca producătoare de confuzie".

Revoluția din 1821, de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu — mare ridicare a poporului împotriva asupririi sociale, pentru libertate națională —, a pus deschis problema unirii românilor. Ea „marchează începutul istoriei moderne a României" și un moment de cotitură pentru „afirmarea drepturilor naționale ale poporului român", după cum subliniază *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*. Tudor Vladimirescu a reprezentat spiritul unității morale a tuturor românilor, voind să realizeze acea „unire a neamului", la care se referă documentele emanate în timpul evenimentelor revoluționare[2] și, în primul rînd, *Cererile norodului românesc* elaborate de el. La 5 aprilie 1821, Tudor scria mitropolitului și marelui vistier, Alexandru Filipescu Vulpe, la București, să intre în legătură cu „dumnealor boierii moldoveni, *ca unii ce sîntem de un neam, de o lege și sub aceeași stăpînire*", pentru ca, „*fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor principaturi, ajutîndu-ne unii pe alții*" (subl. — *M.V.*). Este vorba de „un gînd și un glas" cu Moldova, o acțiune politică bazată pe faptul că „sîntem de un neam". Era evident că Tudor s-a pronunțat pentru unirea politică cu frații de pretutindeni, dînd expresie năzuințelor de secole ale românilor.

Revoluția din 1821, deși a fost înfrîntă, a contribuit într-o măsură însemnată la intensificarea luptei pentru independență și unitate națională a tuturor românilor. Ideile lui Tudor Vladimirescu enunțate în *Cererile norodului românesc* sau în alte documente elaborate în timpul revoluției ca și concepția sa despre „patrie și unire" au alcătuit importante premise ale dezvoltării ideologiei și culturii naționale.

De la 1821 înainte, lupta românilor pentru unitate și independență națională va continua și se va concretiza prin trei evenimente majore din istoria modernă a poporului nostru: Unirea Principatelor din 1859, cucerirea deplină a independenței de stat a României în anul 1877 și desăvîrșirea unității statului național român, la 1 decembrie 1918.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 2/1978; 8/1977.

Convorbire cu acad. ȘTEFAN PASCU

București 1980: al XV-lea Congres internațional de științe istorice

Eveniment de mare rezonanță în lumea științifică, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice (C.I.S.I.), care va avea loc în Capitala țării noastre între 10-17 august 1980, polarizează de pe acum nu numai atenția istoricilor români și străini, ci și a iubitorilor de istorie. Pentru informarea cititorilor revistei asupra semnificației viitoarei reuniuni științifice[1], neam adresat academicianului Ștefan Pascu, președintele Comitetului național al istoricilor din România, președinte al secției de științe istorice a Academiei R.S.R., cu rugămintea de a răspunde la cîteva întrebări:

— Pentru început vă rugăm să ne vorbiți despre principalele congrese internaționale de științe istorice din trecut.

— Într-o perioadă cînd știința istorică era preocupată de găsirea celor mai potrivite metode de investigare pentru înțelegerea dezvoltării societății omenești, s-a întrunit cel dintîi Congres internațional de științe istorice. Acesta a avut loc la Paris în anul 1900. Dar nu elementul cronologic, cred, a fost hotărîtor. Ceea ce a tras mai mult în cumpănă au fost înfruntările concepției pozitiviste cu concepția materialist istorică în plină ofensivă.

Aceleași motive au dus și la periodizarea unor asemenea dezbateri internaționale între istorici. Pînă la izbucnirea primului război mondial au mai avut loc alte trei congrese internaționale de istorie: unul la Roma în 1903, altul la Berlin peste cinci ani și al treilea la Londra în 1913.

La cinci ani după terminarea primului război mondial (1923), a avut loc cel de-al V-lea Congres internațional de istorie, care și-a desfășurat lucrările la Bruxelles. I-au urmat alte trei congrese, respectîndu-se periodicitatea de 5 ani: 1928 — Oslo, 1933 — Varșovia și 1938 — Zürich.

Cel de-al doilea război mondial, cu cortegiul său de nenorociri, cînd țări și popoare au fost cotropite de fascismul agresiv, a împiedicat întrunirea istoricilor.

— Ce noi preocupări a adus istoricilor perioada care a urmat zdrobirii fascismului?

— În lumea contemporană revoluția științifică înseamnă nu numai mutații în problematica științelor, în concepțiile și metodele de cercetare, ci, deopotrivă, și extraordinara proliferare a studiilor, a cercetărilor în toate domeniile largului evantai al științelor. În această cuprinzătoare și complexă paletă a domeniilor de investigații se înscrie și istoria. Care în unele probleme se complică și mai mult prin amestecul în știința patronată de muza Clio a unor „specialiști", certați cu dictonul vechi și mereu actual, a scrie istoria *sine ira et studio* (fără ură și părtinire). Din toate aceste motive, confruntarea de idei între învățații ce slujesc un cîmp de cercetare din diferite țări ale lumii este nu numai oportună, ci cu totul necesară. Cu dorința sinceră a celor mai mulți dintre cei ce se întîlnesc la asemenea congrese de a cunoaște mai mult decît cunoșteau, mai bine decît știau, noi puncte de vedere, noi deschideri menite să înlesnească înțelegerea mai obiectivă a evoluției, fără oprire, a societății omenești, reconstituirea veridică a tabloului istoric, în toată complexitatea lui, cu nuanțele ce se confruntă sau se armonizează.

[1] Revista noastră a inițiat încă din 1977 publicarea primelor informații și articole consacrate pregătirilor Congresului de la București din 1980, deschizînd această serie cu interviul acordat *Magazinului istoric* de prof. dr. K. D. Erdmann, președintele Comitetului internațional de științe istorice (nr. 12/1977). Au urmat interviurile acordate de Henri Michel, președinte al Comitetului internațional pentru istoria celui de-al doilea război mondial (C.I.R.M.), generalul P. Jilin și Arthur Funk, vicepreședinți ai C.I.R.M. (nr. 10/1978); prof. Mack Thomson, directorul executiv al Asociației americane de istorie (nr. 4/1979).

— Cum s-au manifestat aceste preocupări în marile întîlniri dintre istorici?

Prima reuniune internațională postbelică a avut loc în 1950 la Paris. A doua, în 1955 la Roma. A fost important acest al X-lea Congres al istoricilor nu numai prin tematica dezbătută, ci, deopotrivă, și pentru cunoașterea preocupărilor diferitelor școli naționale de istorie. Și nu în ultimul rînd pentru confruntarea între cele două concepții și metode de cercetare: materialist istorică, îmbrățișată de tot mai mulți istorici și nu numai din țările socialiste, ci și din țările nesocialiste, și concepția idealistă.

Congresele internaționale de științe istorice s-au succedat, apoi, din cinci în cinci ani. În 1960, Congresul a avut loc la Stockholm, mai complex decît precedentul, ca tematică și reprezentare a școlilor istorice din continentul european, din Statele Unite ale Americii și a cîtorva școli istorice din continentul asiatic. În comparație cu celelalte reuniuni științifice ale istoricilor, întîlnirea din capitala Suediei s-a remarcat și prin organizarea și reorganizarea consiliilor și organismelor afiliate Comitetului internațional de științe istorice. Multe dintre acestea s-au întrunit la puțin timp după congres, în colocvii speciale, cu un număr mai mic de participanți, toți specialiști cunoscuți în domeniul respectiv.

Ceea ce a asigurat succesul următorului Congres internațional de științe istorice, întrunit la Viena în anul 1965, a fost tematica mai complexă, mai logic ordonată, cu mari teme și cu cele cronologice, înscrise în cele patru mari epoci istorice: veche, medie, modernă și contemporană, cu o mai bună organizare a activității comisiilor. Dezbaterile au fost marcate de vii confruntări ideologice, concepția materialist-istorică cîștigînd prestigiu sporit, prin numărul mare de aderenți și prin superioritatea ei în comparație cu feluritele concepții idealiste, unele de-a dreptul mistice.

— În deceniul nostru s-au reunit două congrese, nu-i așa?

— Da, în 1970 și 1975. Congresul din 1970 s-a întrunit la Moscova, pentru prima oară într-o țară socialistă. Tematica a păstrat, în linii generale, structura congresului precedent, în cadrul căreia s-au înscris alte probleme, de mare însemnătate, cu privire la geneza popoarelor, la interferențele civilizațiilor, la lupta de eliberare a națiunilor, la condițiile obiective și subiective ale proceselor istorice[1]. Istoriei contemporane i s-a acordat un loc mai important și de aceea și dezbaterile au fost mai vii, mai antrenante.

Ultimul Congres internațional de științe istorice a avut loc în vara anului 1975 la San Francisco (S.U.A.). Evoluția și revoluția în istorie ar putea fi socotită tema centrală a tematicii dezbătute la acest congres. Un loc important au ocupat problemele de teoria istoriei, implicațiile științei istorice în viața societății. Se înțelege cu ușurință interesul mare pentru asemenea probleme, și, totodată, discuțiile vii, uneori prea vii, dintre participanți cu concepții deosebite despre lume și societate.

— Iar acum e rîndul Bucureștilor. Pentru prima oară o manifestare de cea mai mare importanță pentru științele istorice are loc în țara noastră.

— Într-adevăr. Alegerea României ca gazdă a viitorului congres, a unei manifestații de asemenea importanță din punct de vedere științific, și de o asemenea anvergură din punct de vedere al tematicii și al participării, reprezintă, desigur, o dovadă de recunoaștere și un succes. Această alegere s-a datorat prestigiului de care se bucură țara noastră în lumea contemporană, grație politicii active și consecvente a partidului și statului nostru, de intensificare a relațiilor în toate domeniile, cu toate țările lumii, fără deosebire de regim politic, politică întruchipată în cel mai elocvent mod în prestigioasa activitate internațională a președintelui Nicolae Ceaușescu.

Se pare, potrivit premiselor ce ne stau la îndemînă, că va fi o participare mai largă din punct de vedere geografico-politic, în sensul prezenței reprezentanților unor zone geografice absente la celelalte congrese: țările africane, asiatice și mai ales din Orientul Îndepărtat, țările Americii Latine. Dacă premisele se vor adeveri, Congresul de istorie de la București va investi un caracter mondial. Numărul participanților va fi, se pare, apreciabil.

— În ce stadiu se află pregătirile pentru viitoarea reuniune științifică de la București?

— O manifestare științifică de o asemenea amploare și însemnătate pretinde, desigur, o pregătire atentă și competentă, atît în problemele științifice cît și în acele de organizare. Comitetul național al istoricilor din România și Comitetul de organizare al Congresului sînt cele două organisme ce răspund de toate problemele, cu alte cuvinte de reușita Congresului. Acestea, firește, într-o strînsă conlucrare și bună colaborare cu biroul Comitetului internațional de științe istorice, care, în acest scop, a avut o reuniune la București în luna august anul trecut[2]. Cu acest prilej au fost completate și definitivate rapoartele generale și raportorii la marile teme, cît și la cele metodologice și cronologice. De asemenea, s-au stabilit experții, președinții și vicepreședinții de ședințe; s-au stabilit conținutul și periodicitatea celor trei circulare, modalitatea de a se aduce la cunoștința celor interesați condițiile de participare, desfășurarea lucrărilor, de la deschidere pînă la închidere. Cele trei volume — cuprinzînd rapoartele și corapoartele — vor fi tipărite și puse la dispoziția participanților în momentul sosirii lor, iar un al patrulea volum va înmănunchea dezbaterile după încheierea lucrărilor Congresului.

În deplin consens cu vederile biroului amintit, Comitetul de organizare și Comitetul național al istoricilor și-au început activitatea concretă: s-a trimis prima circulară[3] în

[1–3] *Magazin istoric*, nr. 9/1970; 10/1978; 5/1979.

peste 4 000 exemplare în toate țările lumii (primindu-se pînă acum mii de răspunsuri), s-a constituit un secretariat permanent care urmărește rezolvarea la timp a problemelor curente, s-au reactivat și reorganizat comitetele naționale ale diferitelor comisii și organisme afiliate, s-au organizat șapte colective de lucru, operative, în componența cărora au fost cuprinși reprezentanți ai tuturor instituțiilor interesate, s-a întocmit proiectul devizului financiar. Început bun, nu lipsit de unele dificultăți generate de cauze obiective și uneori subiective. Început ce se va perfecționa mereu în și prin activitate, confruntîndu-se cu problemele în desfășurare și rezolvîndu-le. Priceperea și dăruirea, știința și conștiința sînt elementele care se cer imperios și care sperăm că vor spori și mai mult în cadența ritmului activității.

— Ce teme principale vor fi dezbătute?

— Congresul al XV-lea se va desfășura în patru secțiuni principale: teme mari, metodologie, cronologie și comisii afiliate. Oricare secțiune ar fi analizată, concluziile se impun cu ușurință: importanța lor științifică și semnificația lor pentru contemporaneitate. Spre exemplificare: între marile teme, la cel dintîi loc a fost înscrisă problema: *Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor*, urmată de *Problemele păcii în istorie, Femeia în societate, State federative și pluraliste*. Nu mai puțin importante și nu mai puțin actuale sînt temele secțiunii Metodologie. Spre exemplu: *Limbajul istoricului, Probleme și metode în istoria orală, Locul și rolul învățămîntului istoriei pentru formarea omului secolului XX, Demografie, epidemie, ecologie* etc., etc.

Activitatea ce se va desfășura în cele 18 comisii afiliate Comitetului internațional de științe istorice, printre care amintim Comisia internațională de studii slave, de Onomastică, cea consacrată celui de-al doilea război mondial sau istoriei militare comparate, demografiei istorice, istoriei eclesiastice comparate, istoriei orașelor sau istoriei dreptului și adunărilor de stări etc., va completa substanțial și prestigios lucrările Congresului. Comisiile afiliate întrunesc specialiști de prestigiu într-un domeniu sau altul al complexei științe istorice, oferindu-se posibilitatea unor discuții și dezbateri mai profunde în domeniile respective.

— V-am ruga să vă referiți la orientările de bază după care se conduc istoricii noștri în vederea acestui important eveniment.

Cercetarea istorică nu este singurul domeniu de activitate în care, în anii noștri, s-au realizat importante succese. Firește, e vorba de un complex de factori care nici nu e posibil a-i înfățișa în acest context și poate nici nu e absolut necesar deoarece sînt prezenți în tot ce gîndim și realizăm, în toate domeniile de activitate umană. Nu poate lipsi însă sublinierea concepției creatoare în diferitele domenii de cercetare, inclusiv în domeniul istoriei, adică materialismul istoric și dialectic care stă la temelia înfățișării trecutului, prezentului și viitorului. Concepția istoricilor izvorîtă, în fond, din concepția generală științifică a partidului nostru despre viață și societate, concepție care se îmbogățește din realitatea și experiența istorică națională și mondială. Este un bun prilej de a constata și de data aceasta cu cea mai mare satisfacție faptul că documentele de partid, cuvîntările secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu au acordat și acordă în ultimii zece-cincisprezece ani o atenție deosebită problemelor de istorie. Istoria este mereu prezentă. Niciodată mai mult ca azi, ea nu și-a dovedit mai bine rolul său de *magistra vitae*. Este oare întîmplător faptul că Programul partidului, adevărata Magna Charta a poporului român, începe prin a face o magistrală sinteză a multimilenarei și glorioasei noastre istorii? Moștenitorul autentic al celor mai înaintate tradiții ale luptei poporului român pentru dreptate socială și libertate națională, pentru progres, partidul comunist acordă o deosebită importanță cunoașterii adevăratei istorii a poporului pe care îl conduce în grandioasa operă constructivă ai cărei martori și părtași sîntem cu toții. Programul partidului debutează cu precizarea pe deplin justă că „pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal", subliniază cu deosebire, stadiul avansat al civilizației dacilor, interferențele acesteia cu marile civilizații ale antichității și legăturile sale multilaterale cu latinitatea. „Poporul român — se precizează în amintitul document — a trebuit să ducă o luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, pentru a-și asigura continuitatea pe teritoriul în care s-a născut și dezvoltat".

Hotărîrea C.C. al P.C.R. cu privire la aniversarea, în 1980, a 2 050 ani de la făurirea primului stat dac centralizat și independent condus de marele rege și înaintaș Burebista este iarăși o dovadă a rolului pe care îl acordă partidul cunoașterii trecutului nostru, cinstirii tuturor celor care și-au adus contribuția la păstrarea ființei poporului, la triumful nobilelor sale idealuri de dreptate și libertate, permanenței acestor idealuri. Partidul și-a spus cuvîntul în privința unei evaluări obiective a tuturor marilor momente din istoria de luptă și de muncă a românilor și a naționalităților conlocuitoare care, strîns uniți, au construit și construiesc tot ceea ce este valoros, peren în vatra românească.

În acest climat de muncă și seriozitate, de prețuire și dragoste, istoricii noștri au o datorie de mare răspundere științifică și patriotică: să studieze trecutul nostru, să-i releve marele tezaur de înțelepciune și să-l facă cunoscut poporului și lumii.

— Cu ce se vor prezenta istoricii noștri la Congres?

— Participarea științifică românească este apreciabilă, atît cantitativ cît și calitativ. Expunerea de deschidere a Congresului, cu tema de incontestabilă însemnătate, *Geneza popoarelor romanice. Originile și continuitatea poporului român în spațiul carpato-*

(Continuare în p. 55)

CEI MAI PRIMEJDIOȘI ADVERSARI AI ROMANILOR

N.G. MUNTEANU

Numeroase informații despre strămoșii noștri, daco-geții, găsim și într-o serie de cărți tipărite în „epoca luminilor". Printre cele mai reprezentative lucrări de acest fel se înscrie Istoria politică și naturală a Banatului timișan, **de italianul Francisco Griselini, apărută în 1780, precum și** Enciclopedia germană generală pentru păturile culte, **în 18 volume, editată la Viena, între 1825 și 1835.**

Scriitor, geograf, cartograf, membru — titular sau onorific — al mai multor academii din Europa, secretar al „Societății patriotice" din Milano, care reprezenta intelectualitatea reformatoare din Lombardia, Francisco Griselini (1717-1783) a fost invitat, în 1778, de Maria Tereza și Iosif II — viitorul împărat adept al iluminismului — să studieze Banatul din punct de vedere economic și politic. Timp de patru ani, el a străbătut în lung și în lat regiunea, a fost rînd pe rînd geolog, botanist, biolog, sociolog, filolog, pentru ca, în final, după ce a cunoscut bine pe români și a trăit în mijlocul lor, să devină primul istoric și cartograf al Banatului din epoca modernă. În scrisorile sale, trimise autorităților habsburgice și diverselor personalități științifice ale vremii și apoi editate ca părți ale monografiei, Griselini dedică pagini riguros științifice, dar și entuziaste, Daciei și dacilor, războaielor acestora cu romanii. În scrierile sale, el a închinat, de asemenea, pagini elogioase românilor, aptitudinilor și talentelor lor, confirmînd relieFările din rapoartele diverșilor trimiși ai Casei de Habsburg și chiar ale lui Iosif II[1], potrivit cărora deși, în Banat, românii constituiau populația majoritară erau lipsiți de cele mai elementare drepturi.

Tot sub influența iluminismului austriac, cu concursul unui larg colectiv de savanți, a fost elaborată între 1825 și 1835 și vasta lucrare Enciclopedia germană generală pentru păturile culte, **în 18 volume, însumînd 11 000 pagini, lucrare ce cuprinde numeroase articole referitoare la trecutul nostru. Deși** Enciclopedia **poartă limitele impuse de faptul că a fost elaborată prin prisma vederilor Casei de Habsburg, numeroase pagini se remarcă prin realism și spirit științific.**

Atît Griselini cît și autorii Enciclopediei **au cunoscut și folosit lucrări ale oamenilor de știință români, îndeosebi ale lui Dimitrie Cantemir.**

Iată cîteva extrase din Istoria Banatului timișan **(în traducerea din 1926 a lui Nicolae Bolocan), precum și din articolele cuprinse în** Enciclopedia germană **amintită.**

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1978.

Scrisoarea I, către contele Ion de Soro, comandant al oraşului şi fortăreţei Timişoarei.

Banatul timişan, cum se află azi, forma odinioară o mare porţiune de ţară din acea parte considerabilă a imperiului Daciei... [Dacii] duceau de multe ori războaie sîngeroase cu vecinii lor, mai cu seamă cu taurosciţii[1] sau scitotaurii cum îi numeşte Plinius... Florus observă că dacii... [făceau incursiuni], de obicei iarna, cînd Dunărea era îngheţată, şi că din această cauză împăratul Augustus a ordonat aşa-zisele *praesidia*, adică a mutat popoare războinice pentru ca să apere atît coloniile din Sirmia[2], cît şi malurile fluviului. Pentru a-i ţine şi mai mult în frîu, împăratul trimise pe Cornelius Lentulus şi după acesta pe consulul Vibius [împotriva dacilor]... regele lor Cotiso fu bătut şi în modul acesta Dacia fu cucerită de către romani. Totuşi el, consulul, trebui în curînd să se retragă, căci dacii prinseseră din nou curaj... Erau conduşi [acum] de către Dorpora sau Dorporeo [Duras-Diurpaneus], care era unul din cei mai viteji beliduci [comandanţi, căpetenii] ai lor. El învinse mai întîi pe consulul Oppius Sabinus, comandant al legiunilor romane, care trebuia să acopere malul Dunării şi după aceasta învinse şi pe Cornelius Fuscus, prefectul cohortei pretoriene, căruia [împăratul] Domiţian, după înfrîngerea lui Sabinus, îi încredinţă o puternică armată spre a-i goni înapoi şi a-i subjuga... În cele din urmă... acest împărat trebui nu numai să cumpere pacea, dar mai fu nevoit să admită numitului beliduce Dorporeo şi plata unui tribut foarte mare numai ca să se poată menţine în hotarele sale.

Traian învinse pe Decebal, care urmă lui Dorporeo... Dar după un interval de doi ani, Traian se văzu silit a intra a doua oară în Dacia cu o putere mult mai mare... După ce armata romană trecu Dunărea şi înaintă peste munţii învecinaţi, ea ajunse la Sarmizegetusa, capitala lui Decebal, care era deja părăsită de dînsul... Deşi romanii au ocupat o parte a Daciei, dacii nu s-au împuţinat... încît să nu mai poată deveni periculoşi. Sub domnia lui M. Antoninus Pius, ei au fost aţîţaţi la revoltă de către vecinii lor, marcomani[3] şi quazi[4], aşa că, pentru a putea fi ţinuţi în frîu, trebui să se mărească puterea proconsulilor, care pe atunci exercitau guvernarea, ţinînd înăuntrul provinciei o armată permanentă gata de război...

După cum se ştie, Banatul aparţine la vechea Dacie... Întocmai ca Ardealul de azi, Moldova şi Valahia, ţara avea, mai multe oraşe... Ulpia Traiana, care a fost fondată de Traian însuşi, se numea şi Augusta Colonia Dacica, fără a pierde însă vechiul nume Sarmizegetusa, pe care îl purta înainte de a fi devenit capitala vechiului regat dacic. În părţile sudice ale Ardealului se mai văd încă şi acum rămăşiţele ei...

În anul 275 [goţii] siliră pe împăratul Aurelian, care fu prea slab de a le rezista, să retragă din Dacia pînă în inima Moesiei mai mulţi colonişti latini, împreună cu legiunile şi garnizoanele locurilor întărite, pentru a fi sigur în contra unui atac neprevăzut. Aurelian ordonă chiar distrugerea renumitului *Pons Augusti* [Podul lui Apollodor]. Acest împărat îşi trage originea dintr-o familie neînsemnată din Dacia...[5]

Din Istoria politică şi naturală a Banatului timişan traducere din 1926 de Nicolae Bolocan

Real-Encyclopädie für gebildete Stände (Enciclopedia germană pentru păturile culte: 1825-1835).

Transilvania: (ungureşte: Erdelyrosząg; româneşte: Ţara Ardealului, Ţara Codrilor; latineşte: Transilvania): Mare principat, la Est de Ungaria. Frontiere: La Nord — Bucovina, la Est — Moldova, la Sud — Muntenia, la Vest — Ungaria... La început a fost locuită de daci — un popor tracic — [care a alcătuit] un imperiu renumit; ei au fost învinşi în secolul I de împăratul Traian şi Dacia a fost transformată în provincie romană.

Populaţia: 1 700 000, fără graniţele militare[6], care numără 135 000 locuitori. Este formată din trei popoare privilegiate: unguri, secui şi saşi (vechi colonişti germani)... În afara acestor naţiuni privilegiate, mai trăiesc, în Transilvania, germani — mai nou veniţi — români, *care formează majoritatea locuitorilor ţării* — (s.n. — *N.G.M*)...

Geţii: neam în Tracia... care a ajuns des în conflicte cu romanii şi a fost supus pentru

---

[1] Taurisci — trib celtic cu care dacii au purtat multe războaie încă din vremea marelui rege Burebista.
[2] Sirmium — oraş roman în Pannonia inferior, centrul puterii romane din această zonă.

[3-4] Populaţii de origine germanică; au întreprins în sec. II-III numeroase incursiuni în Imperiul roman.
[5] *Magazin istoric*, nr. 4/1975.

[6] Regiunile de margine, unde se aflau regimentele grănicereşti. Două asemenea regimente — de la Orlat şi Năsăud — erau alcătuite din români.

Francisco Griselini şi-a ilustrat lucrarea despre Banatul timişan cu numeroase imagini printre care şi această gravură ce înfăţişează drumul construit pe malul drept al Dunării în dreptul Porţilor de Fier, în timpul împăratului Tiberiu (14-37 e. n.)

prima dată de Traian... Eroul şi legiuitorul lor se chema Zalmoxis; el i-a învăţat cultul focului şi al nemuririi sufletului şi după moartea sa a fost venerat ca zeu.

Dacia: ţară la Dunărea de Jos, numită aşa după un popor (daci). A fost un popor de un neobişnuit curaj, cu obiceiuri deosebite şi un port remarcabil.

Războaiele dacice: extinderea treptată şi rapidă a dacilor, îndeosebi după ce îşi sporiseră puterea atît de mult sub Burebista, a stîrnit atenţia romanilor, aflaţi încă departe la data aceasta (50 î.e.n.) [de Dacia], cu atît mai mult cu cît aceştia [romanii] luptaseră şi mai înainte cu geţii. În cele din urmă, Augustus a încercat să subjuge acest popor[1]. De acum înainte, acest popor a folosit orice prilej pentru a-i hărţui, din munţii lui, pe romani. Ei au devenit cei mai primejdioşi [adversari] ai romanilor sub domnia lui Decebal, în timpul lui Domiţian. El [Decebal] a atras transfugi romani, a cunoscut, prin intermediul lor, tactica romană şi s-a familiarizat cu ea, a construit maşini de război şi fortificaţii şi şi-a instruit luptătorii. Comandanţii militari ai lui Domiţian au suferit mai multe înfrîngeri şi împăratul a fost nevoit să accepte o pace umilitoare, anume plata unui tribut anual... pînă cînd Traian a pătruns pe două căi peste Dunăre în Banatul de azi, a cîştigat victoria în cîteva ciocniri sîngeroase, şi-a croit drum prin Porţile de Fier[2] spre Transilvania şi a cucerit capitala, Sarmizegetusa, aflată în apropiere. După rezistenţa zadarnică a lui Decebal, Traian i-a atacat pe daci în munţii lor, încît Decebal a preferat să se sinucidă decît să fie luat captiv. Timp de cinci ani au mai avut loc mai multe războaie. [O parte dintre] daci s-au supus, dar mulţi au plecat în regiunile nordice... Dacia a devenit provincie romană, singura de pe malul Nordic al Dunării, a primit de la Traian noi locuitori din multe provincii ale imperiului său, şi-a văzut oraşele — deşi cu păstrarea numelor lor — transformate în colonii romane, dar a trebuit să cedeze tiranului bogăţiile ţării: aur, sare etc. Principalul teatru de război şi sediul coloniilor romane a fost incontestabil Transilvania.

[1] Referire la expediţia lui Aelius Catus, din anii 9-12 e.n.

[2] Porţile de Fier ale Transilvaniei, pe Mureş, despărţind Carpaţii Apuseni de cei Meridionali.

SARMIZEGETUSA REGIA

puternic centru

al metalurgiei dace

Dr. ŞTEFAN FERENCZI,
şef de secţie, Muzeul de Istorie al Transilvaniei

Cunoscută de geto-daci încă din perioada Hallstattului (sec. VIII-III î.e.n.), metalurgia fierului s-a generalizat repede, de la sfîrşitul primei sale epoci, odată cu făurirea, în cursul secolului I î.e.n., a unei culturi materiale şi spirituale geto-dacice unitare pe vastul teritoriu locuit de populaţia dacică băştinaşă. Cunoştinţele tehnologice acumulate treptat au făcut posibilă, într-o perioadă ulterioară, întemeierea unor centre metalurgice de exploatare şi prelucrare a minereurilor. Vasile Pârvan scria: „Ţinînd seama de marele număr de unelte şi arme din a doua epocă a fierului, găsite în Dacia, şi dintre care pumnalele şi săbiile încovoiate sînt [de] un tip care nu se executase nicăieri altundeva, e foarte probabil ca minele de fier din Dacia să fi fost exploatate într-un chip mult mai activ decît ne-ar putea sugera cele cîteva cuptoare, zgura, nicovalele, ciocanele şi celelalte unelte de fierari descoperite pînă acum la noi". Marele învăţat făcea şi o încercare de localizare a principalelor zone unde se puteau dezvolta extragerea şi prelucrarea metalelor. „Principalele centre metalurgice de la noi au trebuit să fie *castellierii* de pe munţii înalţi: vecinătatea minelor de fier cu puternicele cetăţi dace din Transilvania de Sud-Vest n-a putut să fie în nici un caz întîmplătoare". Alăturîndu-ne opiniei sale, credem că ridicarea centrelor întărite din Munţii Sebeşului a fost determinată de prezenţa masivă a minereurilor feroase şi neferoase din zonă. Afirmaţia pare surprinzătoare, întrucît, în zilele noastre, fierul nu se exploatează pe aceste meleaguri, unde s-au înălţat puternicele fortificaţii ale strămoşilor noştri, iar documentele care să ne ateste explicit existenţa acestei îndeletniciri pentru vremurile vechi lipsesc. Ştim însă că, în epoca feudală, exploatarea fierului mai continua într-o serie de aşezări, de pildă, la Cugir[1], Sibişelul Vechi etc. Prima informaţie certă privind existenţa unor minereuri de fier în această zonă datează din 1803, dintr-un raport întocmit cu prilejul săpăturilor conduse de specialişti austriaci în prelucrarea fierului; atunci, nişte lucrători de la uzinele de fier din Sibişelul Vechi au descoperit pe Dealul Grădiştei (cum menţionează documentul) numeroase monede de aur. În 1826, geologul P. Partsch (care primise însărcinarea să facă noi prospecţiuni de zăcăminte) a întocmit un raport semnalînd prezenţa minereului de fier. Raportul, în formă de manuscris, păstrat în Arhivele Tezauriatului Montan de la Viena, n-a ajuns decît tîrziu la îndemîna cercetătorilor, ceea ce a făcut ca această informaţie să rămînă necunoscută multă vreme. Cercetările geologice — efectuate începînd din secolul trecut — au revelat însă tot mai frecvent existenţa minereului de fier, nu numai în împrejurimi, ci chiar la Grădiştea Muncelului (Sarmizegetusa Regia) şi în imediata ei vecinătate.

Pentru timpurile noastre, exploatarea minereului în aceste locuri ar fi nerentabilă datorită pe de o parte înălţimilor mari la care se află zăcămintele (în Munţii Şurianului, pe coasta de Sud-Vest a Muntelui Bătrîna sau pe cea de Nord-Est a vîrfului Şteaua Mare), cît şi a compoziţiei minereului (în general, oxizi de fier). Paradoxal, dar în timpul geto-dacilor această compoziţie a minereului reprezenta un avantaj. Fierul obţinut, era într-adevăr mai puţin curat, dar reducerea minereului necesita o temperatură mai coborîtă, ceea ce uşura, în fond, obţinerea metalului. În plus, minereul se găsea din belşug. Totuşi calitatea inferioară a metalului extras explică de ce, ulterior — în condiţiile unor tehnologii superioare — exploatarea fierului în zona Munţilor Orăştiei avea să înceteze.

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1977.

Prelucrarea fierului în epoca geto-dacică în această zonă o probează numeroasele descoperiri făcute uneori chiar în veacul trecut, de zgură, bulgări de fier şi, în apropiere de cetatea principală, de urmele unei clădiri ce pare a fi fost un mare depozit de metale. Impresionant este mai ales, numărul mare de „turte", avînd aspectul unor discuri tăiate găsite aici în cercetările făcute în 1951-1952. Considerate iniţial „capete de berbec", folosite la asalturi, s-a dovedit ulterior că ele reprezentau materia primă din care, prin prelucrare la cald, se obţineau unelte.

Săpăturile arheologice efectuate în următorii ani în incinta complexului principal de pe platoul superior[1] au scos la iveală şi un mare depozit de unelte din fier care au aparţinut, indiscutabil, unui atelier, printre care o nicovală, cleşti de mărimi diferite, ciocane, baroase etc. De asemenea, pe una din cele aproape 250 terase artificiale ce coboară de la incinta sacră de la Sarmizegetusa pînă spre Lunca Grădiştei s-au descoperit şi mari cantităţi de fier brut, ceea ce reprezintă încă o dovadă că aici funcţiona un foarte puternic centru de prelucrare a fierului.

Evident, exista posibilitatea ca fierul folosit în aceste ateliere să nu fi fost extras din zona apropiată de la Sarmizegetusa, ci să fi provenit din regiuni mai îndepărtate, poate chiar din puternicele centre miniere ale Munţilor Poiana Ruscă. Totuşi, dacă metalul s-ar fi adus de acolo, logic ar fi fost ca prelucrarea sa să se facă la poalele Munţilor Orăştiei şi nu la înălţimi considerabile, ca acelea la care se află Grădiştea Muncelului, Blidaru, Costeşti şi celelalte aşezări dacice. Or, la poalele Munţilor Orăştiei nu s-au găsit pînă acum urmele unor ateliere de prelucrare a fierului.

Cercetarea amănunţită a teraselor artificiale (din care doar cîteva au făcut obiectul unor sondaje), va rezolva, sperăm, problema.

Credem că la alegerea acestor locuri pentru ridicarea salbei de cetăţi dacice trebuie să fi cîntărit, nu numai posibilităţile oferite de natură ci, în egală măsură, condiţiile pentru dezvoltarea unui important centru meşteşugăresc, capabil să aprovizioneze capitala statului dac cu produsele necesare, şi în primul rînd, cu arme. La rîndul ei, prezenţa reşedinţei politice a dacilor a determinat dezvoltarea zonei şi afluenţa oamenilor — fapt demonstrat cu prisosinţă de terasele artificiale — în cea mai mare parte ocupate de aşezări civile.

Sarmizegetusa Regia a fost, prin urmare, atît cel mai important centru politic, cît şi principalul centru economic al statului dac.

[1] *Magazin istoric*, nr. 6, 7/1977.

cărţi sosite la redacţie

Viorel Cosma • DE LA CÎNTECUL ZAVEREI LA IMNURILE UNITĂŢII NAŢIONALE

Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone. Secolul al XVI-lea

DIPLOMAŢII UNIRII Dumitru Vitcu

● *Dr.* **Gheorghe Ţuţui — EVOLUŢIA PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT DIN ROMÂNIA DE LA FRONTUL UNIC LA PARTIDUL UNIC.**
Editura Politică, Bucureşti, 1979, 232 pp., 7 lei: *studiu consacrat uneia dintre perioadele cele mai dense şi bogate în transformări din istoria P.S.D.R.: mai 1944-februarie 1948.*

● **Mihail Rusenescu, Ioan Saizu — VIAŢA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA. 1922-1928.**
Editura Politică, Bucureşti, 1979, 264 pp., 11,75 lei: *primul deceniu din istoria României de după Unirea din 1918.*

● **Dumitru Vitcu — DIPLOMAŢII UNIRII.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1979, 256 pp., 22 lei: *contribuţiile lui Vasile Alecsandri, Costache Negri, Ioan Alecsandri, Dumitru Brătianu, Ion Bălăceanu, Ludovic Steege, Teodor Callimachi la proclamarea şi consolidarea actului istoric de la 24 ianuarie 1859.*

● **Ilie Corfus — DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ROMÂNIEI CULESE DIN ARHIVELE POLONE.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1979, 450 pp., 29 lei: *232 acte din perioada 1536-1600.*

● **ROMÂNIA ÎN SUD-ESTUL EUROPEI** (sub *egida Institutului de studii Sud-Est europene).*
Editura Politică, Bucureşti, 1979, 272 pp., 10 lei: *culegere de studii semnate de Mihai Berza, Vlad Georgescu, Al. Duţu, Maria A. Muzicescu, Adrian Fochi, Constantin N. Velichi, Eliza Campus, Costin Murgescu, Aurel Ghibuţiu, Mircea Maliţa, Emil Condurachi.*

● **Eliza Campus — THE LITTLE ENTENTE AND THE BALKAN ALLIANCE.**
Editura Academiei, Bucureşti, 1979, 208 pp., 10 lei: *Mica Înţelegere şi Alianţa Balcanică.*

● **Vasile Netea, C.Gh. Marinescu — LIGA CULTURALĂ ŞI UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÂNIA.**
Editura Junimea, Iaşi, 1978, 376 pp., 11 lei: *trei decenii de luptă pentru înfăptuirea Unirii din 1918.*

● **Sorin Stanciu — NOUA ORDINE INTERNAŢIONALĂ.**
Editura Politică, Bucureşti, 1979, 108 pp., 2,75 lei; *trăsăturile fundamentale ale noului concept politic mondial.*

● **Viorel Cosma — DE LA CÎNTECUL ZAVEREI LA IMNURILE UNITĂŢII NAŢIONALE.**
Editura Facla, Timişoara, 1978, 188 pp., 8,75 lei: *contribuţii la istoria cîntecului patriotic românesc (1821-1918).*

● **Corina Nicolescu — CASE, CONACE ŞI PALATE VECHI ROMÂNEŞTI.**
Editura Meridiane, Bucureşti, 1979, 112 pp., 21,50 lei: *pagini din istoria arhitecturii româneşti din sec. X-XVIII.*

CAROL FARCAȘ

și Internaționala I-a

I. GEORGESCU,
profesor de istorie, Lugoj

Printre figurile luminoase ale mișcării socialiste din România celei de-a doua jumătăți a sec. XIX se află și Carol Farcaș. Însuflețit de idealurile socialismului științific, militant activ al Internaționalelor I-a și a II-a, el și-a adus o importantă contribuție la răspîndirea literaturii marxiste în țara noastră, la organizarea politică a clasei muncitoare.

Primii pași

S-a născut la Reșița, la 12 august 1842, într-o familie de modești salariați ai administrației locale. După terminarea cursurilor elementare, a fost înscris la Școala profesională de minerit și metalurgie, care funcționa pe lîngă Asociația de gimnastică din Reșița. Au urmat ani grei de ucenicie, cu 10-12 ore de lucru pe zi. La numai 16 ani, Carol Farcaș s-a angajat ca muncitor mecanic într-unul din atelierele Uzinelor Reșița. În ciuda dorinței tatălui său de a-l face funcționar, Farcaș a devenit „doar mașinist", adică muncitor.

În 1861, la vîrsta de 19 ani, s-a înscris în Asociația de ajutor reciproc a muncitorilor din Reșița, organizație care, prin excluderea patronilor, căpătase un pronunțat caracter de clasă. Aceasta a fost perioada în care Carol Farcaș a vizitat numeroase centre muncitorești din Banat — Lugoj, Anina, Oravița, Timișoara —, intrînd în legătură cu muncitorii înaintați din respectivele orașe. Printre aceștia se afla și Gheorghe Ungureanu din Timișoara, cu care Farcaș a legat o strînsă prietenie. Relațiile sale cu muncitorii înaintați din celelalte centre ale Banatului l-au ajutat să înțeleagă rosturile luptei revoluționare a proletariatului, să se atașeze mișcării muncitorești.

După cum era obiceiul timpului, în 1866, Carol Farcaș a plecat pentru specializare în Elveția. S-a stabilit la Geneva, unde s-a angajat într-o întreprindere ca muncitor mecanic și a intrat repede în contact cu socialiștii din localitate. Aici s-a preocupat intens de pregătirea sa politică, citind literatura socialistă și participînd la întrunirile muncitorilor din oraș. În 1867 s-a abonat la publicația *Vorbote* — organul de presă al Comitetului Central al secțiilor de limbă germană ale Internaționalei I-a, care era editat la Geneva de Johann Philipp Becker, conducătorul acelor secții. Între timp, a reușit să-l și cunoască pe acesta și a legat o strînsă prietenie cu el. În acest mediu a pătruns tot mai adînc în atmosfera revoluționară a epocii, devenind un cunoscător și propagator înflăcărat al ideilor socialismului științific. Tot acum, în afara limbii germane pe care o cunoștea din copilărie, a învățat limba franceză.

La începutul anului 1868, la vîrsta de 26 ani, Carol Farcaș s-a întors în Banat, stabilindu-se la Timișoara, unde a devenit unul din cei mai activi conducători ai muncitorimii din localitate. La sosirea sa în oraș, Farcaș a avut grijă să comunice redacției publicației *Vorbote* noua sa adresă, spre a-i putea expedia în continuare abonamentul.

Pentru a-și cîștiga existența, s-a angajat ca muncitor mecanic la Atelierele căilor ferate de stat din Timișoara, unde condițiile de muncă erau foarte grele, iar salariile mici. În jurul său s-a format un cerc de muncitori înaintați, printre care îi amintim pe Gheorghe Ungureanu, Iosif Iung, Adolf Platzer, Stefan Novotny, Carol Risch și Ioan Reithner, împreună cu care a început acțiunea de organizare a proletariatului timișorean. În toamna anului 1868, muncitorii de la Atelierele căilor ferate din Timișoara au solicitat o sporire

de salariu, cerere refuzată de conducere. Farcaş i-a îndemnat să întrerupă lucrul şi să declare grevă. Acţiunea s-a încheiat cu unele succese pentru muncitori. Autorităţile l-au remarcat însă imediat pe cel care fusese iniţiatorul acţiunii şi l-au supus unei atente supravegheri. Într-un raport înaintat Ministerului de Interne din Budapesta referitor la greva amintită, autorităţile locale arătau că „la sosirea sa în oraş, Farcaş a convins întreaga muncitorime de acolo să înceteze lucrul".

„Eu doresc să rămîn aici"

Succesele înregistrate de mişcarea muncitorească timişoreană au căpătat o expresie elocventă prin întemeierea, la 11 octombrie 1868, a Asociaţiei generale a muncitorilor din Timişoara[1], al cărei preşedinte a fost ales Carol Farcaş, iar Gheorghe Ungureanu, prietenul şi colaboratorul său apropiat, membru în comitetul de conducere şi secretar. Încă în cadrul adunării de constituire, şi-au dat adeziunea la Asociaţie 300 muncitori, români, germani, maghiari şi sîrbi, din întreprinderile industriale, atelierele şi celelalte sectoare de activitate economică din Timişoara şi din împrejurimi.

La 20 octombrie 1868, Farcaş, în numele conducerii noii organizaţii, îi scria lui Becker, la Geneva, informîndu-l despre înfiinţarea Asociaţiei şi, totodată, îi cerea „un catalog referitor la operele care se ocupă de problema socialismului". Cu acelaşi prilej îi trimitea „3 forinţi austriaci, reprezentînd costul pe trei ani al ziarului *Vorbote*; trebuie însă să menţionăm — se arată în scrisoare — că numai colecţia din primul an ne-a sosit în întregime, din al doilea an ne lipseşte caietul [numărul] din ianuarie, pe cînd [din cea] din anul al treilea — lipsesc numerele din lunile ianuarie, februarie, martie, mai şi iunie". Conducerea Asociaţiei generale a muncitorilor din Timişoara îşi exprima speranţa că „într-un termen scurt" va „putea difuza numerele editate de dv., care apar lunar". Antetul scrisorii era tipărit în patru limbi — română, germană, maghiară şi sîrbă —, ca, de altfel, toate antetele corespondenţei Asociaţiei muncitoreşti timişorene din perioada 1868-1872.

Asociaţia muncitorilor timişoreni a înregistrat succese rapide, cuprinzînd muncitori din alte noi centre industriale din Banat, pe care Carol Farcaş le-a vizitat în repetate rînduri. Totodată, s-au creat noi asociaţii muncitoreşti la Reşiţa, Oraviţa, Anina şi Arad, ca secţiuni afiliate Asociaţiei din Timişoara. În aprilie 1869, în numele celor 1 000 membri ai Asociaţiei, Farcaş cerea autorităţilor să aprobe statutele noii organizaţii.

Apreciind activitatea depusă de Carol Farcaş în munca de organizare a muncitorimii din Timişoara şi împrejurimi, la 1 ianuarie 1869, J.Ph. Becker, cu aprobarea Consiliului General al Internaţionalei I-a, i-a trimis o scrisoare însoţită de carnetul nr. 143, prin care socialistul român era primit ca membru central al grupului secţiilor de limbă germană din Geneva al Internaţionalei I-a. Totodată, Becker i-a expediat 10 formulare de primire de noi membri în Internaţională, atrăgîndu-i atenţia că aceştia trebuie să fie oameni bine pregătiţi pentru a făuri „cea mai mare operă a istoriei universale". O parte din aceste formulare au fost completate de Farcaş cu numele tovarăşilor săi din conducerea Asociaţiei generale a muncitorilor din Timişoara: Gheorghe Ungureanu, Adolf Platzer, Ştefan Novotny, Carol Tisch, Ioan Reithner, care au devenit membri ai Internaţionalei I-a, fiind cuprinşi în grupul secţiilor ce îşi aveau sediul central la Geneva.

Călăuzindu-se după prevederile Statutului Internaţionalei I-a care preciza că „succesul mişcării muncitoreşti din fiecare ţară poate fi asigurat numai prin puterea pe care o dau unirea şi organizarea", Carol Farcaş a depus eforturi pentru unificarea tuturor asociaţiilor muncitoreşti din Banat şi crearea unei singure organizaţii puternice. În concepţia sa, aceasta trebuia să devină un nucleu organizatoric naţional care să-şi desfăşoare activitatea în strînsă colaborare cu Consiliul general al Internaţionalei I-a. De altfel, în primăvara anului 1869, Asociaţia generală a muncitorilor din Timişoara a devenit secţie a Internaţionalei I-a, avînd subsecţii la Reşiţa, Anina şi Arad; Carol Farcaş, organizatorul acestei prime secţii din Sud-Estul Europei, a devenit membru central, adică reprezentant al Internaţionalei pentru mişcarea muncitorească din această regiune şi corespondent al publicaţiei *Vorbote* pentru secţia din Timişoara.

Există un număr de 11 scrisori pe care Farcaş le-a trimis lui Becker şi una lui Karl Marx. O parte din scrisori au fost publicate de *Vorbote*. La 23 aprilie 1869, de pildă, Farcaş îi scria lui Becker despre eforturile depuse de el pentru a obţine aprobarea statutului Asociaţiei. La 12 mai 1869, comunica aceluiaşi Becker că deşi statutul — elaborat în urmă cu opt luni — nu fusese încă aprobat de autorităţi, Asociaţia putea activa legal. „Muncitorii noştri — scria el — sînt mai uşor de organizat prin acţiuni politice şi culturale." Dat fiind faptul că relaţiile sale cu autorităţile se încordaseră la maximum, el scria: „Nu mi-au mai rămas decît două soluţii: ori o organizare puternică a Asociaţiei noastre, ori, în caz contrar, să părăsesc Timişoara. Dar eu doresc să rămîn aici".

Înfiinţată la numai patru ani după crearea Internaţionalei — cum se menţiona şi la Congresul IV al acesteia, ţinut în septembrie 1869 la Basel — Asociaţia generală a muncitorilor din Timişoara a devenit un puternic centru de atracţie pentru muncitorimea din această parte a ţării. Referindu-se la caracterul şi activitatea acesteia, un raport al autorităţilor austro-ungare, din 27 octombrie 1871, arăta: „Internaţionala a pătruns adînc şi la Timişoara, în rîndurile numeroasei muncitorimi a nenumăratelor fabrici din acest oraş, cît şi printre muncitorii săraci care lucrează în oraşele miniere apropiate, Anina şi Reşiţa... Ei [conducătorii] întreţin o legătură vie, nemijlocită cu cei mai distinşi conducă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1968.

tori ai Internaţionalei şi anume cu secretarii generali Karl Marx şi George Eccarius [Londra], J.Ph. Becker [Geneva], August Bebel şi Wilhelm Liebknecht [Leipzig], F.A. Sorge [America], F.W. Raspe [Viena] etc. Pe această cale, manifestările Internaţionalei ajung la cunoştinţa diferitelor asociaţii muncitoreşti de aici". Cît priveşte activitatea lui Carol Farcaş, acelaşi raport arăta că „peste tot — la Timişoara, Reşiţa, Oraviţa, Anina — el a recrutat membri pentru Internaţională şi le-a înmînat carnete de membri".

Muncitorii timişoreni citesc literatură revoluţionară

Din documentele vremii rezultă că muncitorimea înaintată din Banat citea, în afară de *Vorbote*, numeroase alte publicaţii editate de Internaţionala I-a şi răspîndite prin intermediul lui Carol Farcaş. Materialele de propagandă socialistă şi presa Internaţionalei I-a proveneau din multe centre europene: Geneva, Zürich, Graz, Berlin, Viena, Budapesta. Astfel, în luna mai 1869, Farcaş a primit din Londra mai multe colete; unul dintre acestea cuprindea: *Statutele Asociaţiei Internaţionale*, întocmite de Marx şi Engels, *Manifestul Partidului Comunist din Colonia* (Köln) etc. Pe aceeaşi cale au ajuns la Timişoara publicaţiile *L'Internationale*, *L'Opinion*, *Le Rappel*, *La Cause du peuple*, opt circulare ale Consiliului general al Internaţionalei I-a, precum şi formulare pentru înscrierea de noi membri.

În toamna anului 1869, Carol Farcaş a plecat la Budapesta, unde a rămas pînă la sfîrşitul vieţii sale. El a păstrat însă strînse legături cu tovarăşii săi de idei din Banat şi a vizitat în repetate rînduri Timişoara, Reşiţa, Lugoj, Oraviţa şi Anina. La 20 august 1872, de pildă, el îi scria lui Becker că de curînd fusese pentru trei săptămîni în Banat.

În 1871, în iunie, Carol Farcaş a fost arestat, împreună cu alte 53 persoane, şi întemniţat la faimoasa închisoare Vacz, pînă la 20 decembrie, sub motiv că fusese unul dintre organizatorii manifestaţiilor de solidaritate cu luptătorii de pe baricadele Comunei din Paris. În aprilie 1872 i s-a înscenat un proces, fiind acuzat pentru întreaga sa activitate revoluţionară: „...A determinat numeroase persoane să adere la această Asociaţie şi a înfiinţat el însuşi asemenea Asociaţii muncitoreşti la Timişoara, Reşiţa şi Anina. Venind de la Timişoara la Budapesta, a cerut muncitorilor să intre în Asociaţie..., după însăşi mărturisirea lui,... au aderat aproximativ 3 000 muncitori datorită stăruinţei sale neobosite; a răspîndit gazetele *Volkswille* şi *Vorbote*, de tendinţe socialiste, dar cu deosebire unul din numerele primei gazete amintite, care cu ocazia căderii Comunei [din Paris] a apărut în chenar negru... Materialul de propagandă de care s-au folosit instigatorii a fost întocmit, după cum se pare, parte de Carol Farcaş, parte de acoliţii săi..."

Procesul, denumit de autorităţi de „infidelitate", a eşuat, Farcaş fiind eliberat. Vestea s-a răspîndit imediat prin intermediul presei socialiste din întreaga Europă. *Neue Temesvarer Zeitung* a publicat un ciclu de articole pe marginea procesului, prilej pentru a face istoricul mişcării muncitoreşti din Banat şi a sublinia încă odată rolul lui Farcaş în dezvoltarea acesteia.

La invitaţia Consiliului General al Internaţionalei I-a, trimisă de J.Ph. Becker, prin intermediul lui Leo Frankel, în septembrie 1872 Farcaş a participat la Congresul Internaţionalei I-a ţinut la Haga, ca delegat al secţiilor din Timişoara şi Budapesta; la acest Congres el i-a întîlnit pe Marx şi Engels — pentru prima şi singura dată —, participanţi amîndoi la un congres al Internaţionalei I-a.

Într-un extras din minutele acestui Congres al Internaţionalei I-a sînt cuprinse informaţii privind activitatea desfăşurată de Carol Farcaş, el situîndu-se de fiecare dată pe aceeaşi poziţie cu Marx şi Engels: „În şedinţa din 7 septembrie, Farcaş este ales în Comitetul de verificare a raportului Consiliului superior financiar... În şedinţa din 6 septembrie a fost discutat regulamentul de organizare, cu deosebire punctele privitoare la atribuţiile Consiliului superior... Farcaş a votat cu majoritatea, adică împreună cu Marx şi Engels. Farcaş a votat şi pentru includerea în regulamentul de organizare a punctului privind activitatea politică a clasei muncitoare..."

În anii care au urmat, a făcut numeroase călătorii în Apusul Europei, cu care ocazie a procurat presă şi literatură marxistă editată în Germania, Elveţia, Franţa, Belgia, Anglia etc. şi pe care a difuzat-o apoi în Transilvania, Banat şi Ungaria.

Prin munca şi poziţia sa consecvent revoluţionară, Carol Farcaş şi-a cîştigat prestigiu în mişcarea muncitorească internaţională. De acest lucru erau convinse şi autorităţile austro-ungare, care, în 1880, cu prilejul unei vizite pe care socialistul bănăţean o făcuse la Viena, afirmau: „Carol Farcaş este un socialist hotărît, un om foarte cinstit, demn de încredere pentru socialişti şi trebuie să-i urmărim îndeaproape activitatea în ţara noastră".

În condiţiile noi de după crearea Internaţionalei a II-a, Carol Farcaş s-a orientat tot mai mult spre crearea unui partid marxist al clasei muncitoare din Ungaria şi provinciile româneşti aflate atunci sub stăpînirea Austro-Ungariei. El avea legături strînse cu Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Edouard Vaillant şi Leó Frankel — toţi delegaţi la Congresul de constituire a Internaţionalei a II-a — şi a trecut imediat la acţiunea de transpunere în practică a rezoluţiilor Congresului de la Paris din iulie 1889. Printre primele acţiuni s-a numărat sărbătorirea zilei de 1 Mai 1890, cu care prilej Farcaş a vorbit în faţa manifestanţilor despre semnificaţia marii sărbători muncitoreşti.

În ultimii săi ani, Carol Farcaş s-a retras treptat din activitatea politică. Spre a-şi cîştiga existenţa, a lucrat o vreme ca redactor la o gazetă muncitorească budapestană. A încetat din viaţă la 16 februarie 1907.

TANCURILE VII ALE ANTICHITĂȚII

A. S. ȘOFMAN
(U.R.S.S.)

În războaiele purtate în antichitate, corespondenții tancurilor de mai tîrziu erau elefanții, care aveau trei misiuni de luptă: să apere trupele de cavaleria inamică, să atace infanteria dușmană, înainte de a intra în acțiune cea proprie, și să pătrundă în întăriturile adversarului. Pentru toate aceste operații, pahidermele erau special dresate; se pare că primii care au învățat să le domesticească au fost indienii. După mărturiile istoricului grec Strabon, animalele dovedeau atîta docilitate la îmblînzire, încît învățau chiar să arunce cu bolovani la țintă, să-i scoată din vălmășagul luptei pe cornacii (conducătorii) lor răniți sau să-i protejeze cu trupurile lor pe războinicii căzuți.

De cine depinde victoria regelui?

Pentru luptă, patrupedul era special echipat: pe spinare i se instala un baldachin, în care se adăposteau pînă la patru soldați, înarmați cu arcuri și suliițe; pe gît trona cel care-l mîna, cornacul; uneori, pentru protecție, animalul purta o platoșă sau i se acoperea spinarea cu o cuvertură colorată; pe colții de fildeș i se fixau niște prelungitoare metalice, foarte ascuțite, iar de gît, pentru intimidarea adversarului, i se agăța un clopot, care făcea un zgomot asurzitor. Concentrați în grupuri și încadrați de detașamente de infanterie, elefanții acționau în luptă atît cu masa corpului lor, cît și cu loviturile colților de fildeș. Erau dresați, de asemenea, să apuce dușmanii cu trompele, să-i arunce la pămînt și să-i strivească în picioare.

Cei dintîi elefanți de luptă cunoscuți în Apus proveneau din India. Regii egipteni din dinastia Ptolemeilor au orga-

280 î.e.n.: bătălia de la Heracleea

nizat o dresare sistematică pentru război a elefanților africani. Din monumentele literaturii orientale, aflăm că pahidermele au fost folosite ca forțe militare cu mult înainte ca europenii să cunoască această armă. „Victoria unui rege depinde, în special, de elefanți", se afirmă în tratatul indian *Artha Sastra*. Apusul a luat contact nemijlocit cu elefanții ca armă de luptă în timpul campaniilor lui Alexandru Macedon. În lupta de la Gaugamela împotriva lui Alexandru cel Mare (331 î.e.n.), Darius III Codomanus, ultimul suveran ahemenid, a avut în armata sa 15 elefanți, aduși acolo de indieni. Cei 15 coloși cenușii și carele de luptă au acoperit centrul și flancul stîng al armatei. Alexandru cel Mare a reușit totuși să îi captureze.

Dar prima ciocnire reală dintre macedoneni și noua armă vie a avut loc cu cinci ani mai tîrziu, în 326 î.e.n. la Hydaspes, unde regele indian Poros, care dispunea de circa 4 000 călăreți, 300 care de luptă, 30 000 pedestrași și cîteva zeci de pahiderme, a fost înfrînt de regele macedonean. Giganticele patrupede au produs o puternică impresie asupra macedonenilor, mai ales cînd au început să frămînte în picioare războinicii dușmani și să-i străpungă cu fildeșii. Luptătorii lui Alexandru Macedon au reușit, totuși, să le anihileze, rănindu-le picioarele și trompele cu topoarele.

Cum acționau coloșii cenușii pe cîmpul de luptă? Erau dispuși în prima linie, urmați de pedestrime, o parte a căreia era așezată și în spațiile dintre elefanți. Inamicul trebuia să lovească tancurile vii și pe cornaci. Răniți, elefanții rătăceau disperați pe cîmpul de luptă, năpustindu-se asupra cui nimereau, dar, dirijați abil, ei puteau străpunge frontul oricărei pedestrimi, cît de bine echipată. De aceea conducerea lor necesita multă măiestrie.

O răsunătoare „victorie a pahidermelor" a fost înregistrată de regele seleucid Antiohos I Soter, în anul 275 î.e.n. împotriva galaților, de neam celtic, care năvăliseră în Asia Mică. Deși aceștia îi întreceau pe sirieni prin cavaleria excelentă și prin armament, ei nu s-au putut folosi de aceste ascendente, pentru că Antiohos a pus în joc 16 elefanți, pînă atunci ascunși. La vederea coloșilor cenușii, galații, care nici nu auziseră despre existența unor asemenea animale mari, au înmărmurit. Iar pahidermele, adăpate cu alcool, i-au fugărit, i-au călcat în picioare, i-au străpuns cu colții. În cinstea memorabilei biruințe, Antiohos a înălțat pe cîmpul de luptă un monument gigantic, înfățișînd un elefant.

Tot în acea epocă, au făcut cunoștință cu arma vie și romanii, în bătălia de la Heracleea (280 î.e.n.) împotriva grecilor, conduși de regele Epirului, Pyrrhos. De șapte ori s-au înfruntat legiunile romane cu falanga greacă, dar rezultatul luptei a rămas indecis. Împotriva cavaleriei romane, Pyrrhos a scos atunci elefanții. De data aceasta, caii și călărețiii au luat-o la fugă înspăimîntați. Hărțuiți de giganticele patrupede, romanii erau amenințați să piară pînă la unul. Salvarea lor a fost soldatul Caius Minutius, care a izbutit să rănească un pahiderm. Prăbușit la pămînt și zvîrcolindu-se, elefantul a reținut un timp celelalte tancuri vii, așa încît o parte dintre romani au scăpat cu viață.

În anul următor, 279 î.e.n., în bătălia de la Ausculum, Pyrrhos a repurtat, cu prețul unor mari jertfe, o nouă victorie asupra romanilor, datorată în mare parte celor 19 elefanți de care dispunea. Din cauza grelelor pierderi suferite, izbînda regelui Epirului a rămas în istorie sub numele de „victorie à la Pyrrhos".

Încleștarea coloșilor

În sfîrșit, în ultima înfruntare armată dintre romani și grecii lui Pyrrhos, la Argos, elefanții au jucat un rol fatal. Într-o beznă absolută, regele grec, apropiindu-se de zidurile orașului, a constatat că porțile sînt deschise. Războinicii au pătruns repede în incinta cetății, dar giganții cenușii n-au izbutit să se strecoare cu trupul lor mătăhălos și cu echipamentul de luptă. Mișcîndu-se iute, luptătorii le-au coborît de pe spinare baldachinele, i-au dirijat spre porți, introducîndu-i în oraș, apoi le-au reinstalat baldachinele. Dar aceste operații au consumat timp. Auzind zgomot, locuitorii Argosului și-au ocupat pozițiile fortificate. Bătălia s-a încins în beznă. Nu se știa unde era o tabără și unde alta. În toiul luptei, un pahiderm s-a prăbușit de-a curmezișul porții, blocînd pătrunderea întăririlor. Alt gigant, care își căuta cornacul, fugărea, dezorientat și disperat, cînd pe dușmani, cînd pe ai săi. Găsind, în sfîrșit, cadavrul celui căutat, fidelul prieten l-a apucat cu trompa, s-a întors în vîltoarea luptei și, nervos, a început să doboare și să calce în picioare pe oricine îi ieșea în cale. Însuși Pyrrhos a pierit în această înfruntare (272 î.e.n.).

Un alt teatru de operații pentru tancurile vii a fost Africa. În timpul expediției conduse de consulul roman Marcus Atilius Regulus împotriva Cartaginei — acțiune din cadrul primului război punic (264-241 î.e.n.) — cavaleria feniciană și cei 100 elefanți i-au nimicit pe romani. În al doilea război punic (218-201 î.e.n.), Hannibal a pornit împotriva Romei cu 37 pahiderme în „efectivele" sale. După trecerea peste Alpi, i-a rămas numai unul nevătămat, pe care a călătorit el însuși. Lipsa tancurilor vii s-a făcut resimțită în Italia, contribuind, probabil, în ultimă instanță, la respingerea cartaginezilor.

În anul 217 î.e.n., la Raphia a avut loc lupta dintre Ptolemeu IV, regele Egiptului, și Antioh III, regele Siriei. Chiar de la începutul ciocnirii, au intrat în acțiune detașamentele de tancuri vii din ambele tabere, despre care istoricul grec Polibiu ne-a lăsat următoarea relatare: „Pe spinările elefanților, războinicii din baldachine se încaieră corp la corp, lovindu-se cu sulițele. Cît despre elefanți, ei se proptesc unul în altul cu colții, se împing din toate puterile, bătînd pasul pe loc, pînă cînd cel mai puternic îl dă cu capul într-o parte pe celălalt, dispunîndu-l oblic, așa încît îl rănește cu colții în grumaz. Majoritatea elefanților lui Ptolemeu nu suportă mirosul și

(Continuare în p. 55)

Jan Urban Jarnik:
limba română deopotrivă de scumpă tuturor

În a doua jumătate a secolului trecut, odată cu afirmarea puternică a luptei românilor pentru unitate și libertate națională, opinia publică europeană era tot mai interesată în a cunoaște cît mai bine oamenii și realitățile pămîntului românesc.

Înaltele trăsături morale ale poporului, bogăția și originalitatea tezaurului spiritual, măreţele tradiţii istorice ale descendenţilor străvechilor daci, au constituit fundamentele simpatiei și admirației pe care personalități politice, scriitori, cărturari, oameni de știință străini le-au nutrit pentru români. Acestea au fost și sentimentele cu care timp de jumătate de secol s-a dăruit cunoașterii și popularizării limbii, culturii și istoriei românești savantul ceh Jan Urban Jarnik (25 mai 1848-12 ianuarie 1923).

Întîlnirea sa cu limba și cultura română a avut loc în 1874 cînd, aflat la studii la Paris, s-a împrietenit cu Constantin Georgian (care avea să devină unul din renumiții orientaliști români). Prin intermediul acestuia, Jarnik reușește în scurt timp să se familiarizeze cu literatura română. A fost impresionat, în mod deosebit, de poeziile populare culese și publicate de Vasile Alecsandri. Tot la Paris, Jarnik intră în corespondență cu o serie de personalități culturale din România, dialog epistolar care va continua neîntrerupt aproape jumătate de secol, între 1875 și 1922.

Întors la Viena, unde și-a luat și doctoratul în limbi romanice, Jarnik stabilește legături cu societatea studențească România Jună, ai cărei membri erau, în cea mai mare parte, tineri din Transilvania și Bucovina. Îi cunoaște acum pe D. Onciul, Iacob Mureșianu, Andrei Bîrseanu (cu acesta va publica, în 1885, culegerea **Doine și strigături din Ardeal**).

În 1876 călătorește în Transilvania, unde, după cum mărturisea, se simțea „ca între frați". Trei ani mai tîrziu, primește o catedră de romanistică la Universitatea din Viena, examenul susținîndu-l cu lucrarea **Importanța limbii române pentru studiul limbilor romanice.** La seminariile sale se vorbea numai românește, studenți și profesori călcînd indicația autorităților universitare de a se preda doar în limba germană. Din 1882, a trecut ca profesor la Universitatea cehă din Praga, predînd și aici limba română, punînd bazele unei tradiții care durează pînă astăzi.

În 1879, întreprinde o vizită la București, fiind găzduit de Titu Maiorescu. În casa acestuia, îi cunoaște pe Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Slavici, Hasdeu. La propunerea lui Odobescu, este ales membru-corespondent al Academiei Române.

În 1911 a venit din nou în Transilvania, participînd la manifestările prilejuite de aniversarea a cinci decenii de la întemeierea ASTREI, al cărei membru de onoare era din 1879. În același an, a participat, ca delegat al Universității cehe, la festivitățile din Iași prilejuite de împlinirea a 50 ani de la înființarea Universității din acest oraș. Cuvîntarea de salut a rostit-o în limba română.

Ultima sa călătorie în România a fost în 1919, însoțit de fiul său Hartwig, directorul Bibliotecii regionale din Brno, care învățase românește citind **Gazeta Transilvaniei,** după cum mărturisește Jarnik într-o scrisoare către I. Micu-Moldovan. La București, Iași, Cernăuți, în orașe din Transilvania învățatul ceh a fost primit prietenește, participînd, la rîndul său, la bucuria unanimă a românilor, reuniți în țara împlinită în hotarele ei străvechi.

La 13 iunie 1919, la propunerea lui Dimitrie Onciul, este ales membru de onoare al Academiei Române. Mulțumind pentru înalta cinste ce i-a fost acordată, Jarnik rostește un legămînt: **„Cît voi trăi, o să-mi jertfesc —**

întrucît mă va îngădui vîrsta mea cea înaintată (avea 71 ani) — **toate puterile unui lucru care ne este deopotrivă de scump tuturora: studiul acestei limbi, totodată atît de dulce şi atît de viguroasă, care se cheamă limba română.“**

Din bogata sa corespondenţă (în cea mai mare parte inedită, răspîndită prin arhivele din Bucureşti, Cluj-Napoca, Sibiu), prezentăm două scrisori ale lui Jan Urban Jarnik către Mihail Kogălniceanu şi respectiv Ion Luca Caragiale. Am păstrat întru totul particularităţile stilistice şi ortografice ale originalelor — redactate direct în limba română —, eliminînd doar unele pasaje de interes secundar, intervenţiile noastre în text fiind marcate prin paranteze drepte.

Traian IONESCU-NIŞCOV

„Viena, 11 noiembrie 1879
Prea stimate domnule [Kogălniceanu]

Deşi numai odată am avut onoarea să vorbesc cu d-voastră şi nici nu ştiu dacă d-voastră vă mai aduceţi aminte de mine, totuşi îmi iau îndrăzneala să vă adresez aceste rînduri. Să nu ocolesc mult, îmi permit a spune cum că scopul scrisorii acesteia este ca să vă aduc aminte de făgăduiala ce mi-o aţi făcut d-voastră, cînd dl. Hăjdău a binevoit să vă ceie din parte-mi şi pentru mine un exemplar al Letopiseţilor, *date la lumină prin d-voastră...*

Unul din scopuri[le] ce mi-am fost pus în călătoria mea la Bucureşti a fost tocmai ca să fac cunoştinţă cu bărbaţi învăţaţi de acolo, care să binevoiască să-mi dee cărţile ce nu sînt în stare să mi le cumpăr. Şi scopul acesta l-am atins cel puţin în parte...

Se înţelege că-mi mai lipseşte mult pentru ca să am o bibliotecă română care să corespundă deplin dorinţelor şi cerinţelor mele, nimica nu-mi lipseşte încă mai mult decît Letopiseţile *publicate prin d-voastră. Mai cu samă în momentul de faţă, unde ţin la Universitatea de aici un curs de limba română, citind şi explicînd* Analecte literarie *ale d-lui Cipariu, am lipsă de nişte texturi mai vechi, care să nu fi[e] numai traduceri cum sînt acele a[le] d-lui Cipariu, ci lucrări originale, cum este şi publicaţiunea importantă a d-voastre“.*

Într-o scrisoare din 9 februarie 1912, adresată lui I.L. Caragiale — prin care-l felicită pentru împlinirea a 60 ani — savantul ceh se referă şi la activitatea sa pusă în slujba popularizării culturii româneşti în lume.

„Intrat acum în breasla moşnegilor iacă-mă şi mai îndrăzneţ, ceea ce mai-nainte făceam în limba mea strămoşească, de cîtăva vreme o fac într-o limbă care, cu toate c-am îndrăgit-o ca nici o alta pe lume (afară, se înţelege, de cea strămoşească), tot trebuie s-o socotesc în numărul celor străine, cea românească...

Îndrăzneala aceasta a mea se arată în două feluri: întîi scriind fel de fel de articole mai lungi ori mai scurte. Recordul cu privire la aceasta l-am făcut cu 3 ani mai-nainte cînd, punîndu-mi-se la dispoziţie coloanele Convorbirilor literare, *am scris acolo în volumul XLIII-o serie de schiţe autobiografice, care, într-o ediţie separată, alcătuiesc un volum de 180 pagini!*

În al doilea fel, în care se arăta învingerea mea, a firii mele sfiicioase de mai-nainte, este cutezanţa cu care eu, în cei din urmă ani, păşesc înaintea unui auditor român cu propoveduirile mele de tot felul. Începutul l-am făcut în anul 1907 sau 1908 cînd, sosind în afaceri la Viena, România jună de acolo aranjînd în onoarea mea o seară, am luat cuvîntul de mai multe ori să povestesc în mod cu totul improvizat nişte întîmplări din viaţa mea. Apoi, acum doi ani, sărbătorindu-se de către România jună aniversarul al 70-lea al d-lui Titu Maiorescu, m-am repezit acolo, rostind un toast în onoarea acestui mare om, pe care, într-aceiaşi vreme, îl socotesc între binefăcătorii mei cei mai mari.

Culmea am atins-o cu privire la aceasta în cele 5 luni din urmă. La sfîrşitul verii, iată-mă la Blaj, unde la masa mitropolitului am rostit un toast la cunoscuta ospitalitate românească; în toamnă, am luat parte la serbările jubiliare din Iaşi, în calitate de delegat al Universităţii boeme din Praga şi, ca atare, am citit în şedinţa festivă, ţinută în Teatrul Naţional, ticsit de lume, adresa noastră în traducere română. Pe lîngă aceasta, am mai ţinut trei toasturi, din care două mai mult improvizate şi ca un fel de întregire, luînd parte şi la jubileul de 40 ani al României june, din care fac parte de 30 ani, ca membru de onoare...“.

PLANŞELE NOASTRE

① Chipul lui Nicolae Bălcescu a fost şi a rămas un nesecat izvor de inspiraţie pentru creaţiile artistice. Portret de. Mihaela Lîsenco

②③④ Trei dintre localităţile prin care a trecut marele revoluţionar în eforturile sale de a ţine mereu vie flacăra luptei: Orşova Veche — 25-26 octombrie, 19 decembrie 1848 şi 13-15 august 1849; Sibiu — 22 noiembrie şi 12 decembrie 1848; Mehadia — 19 mai 1849 **(Bălcescu rămîne un contemporan,** p. **2)**

Macheta artistică a planşelor: arh. Ascanio Damian

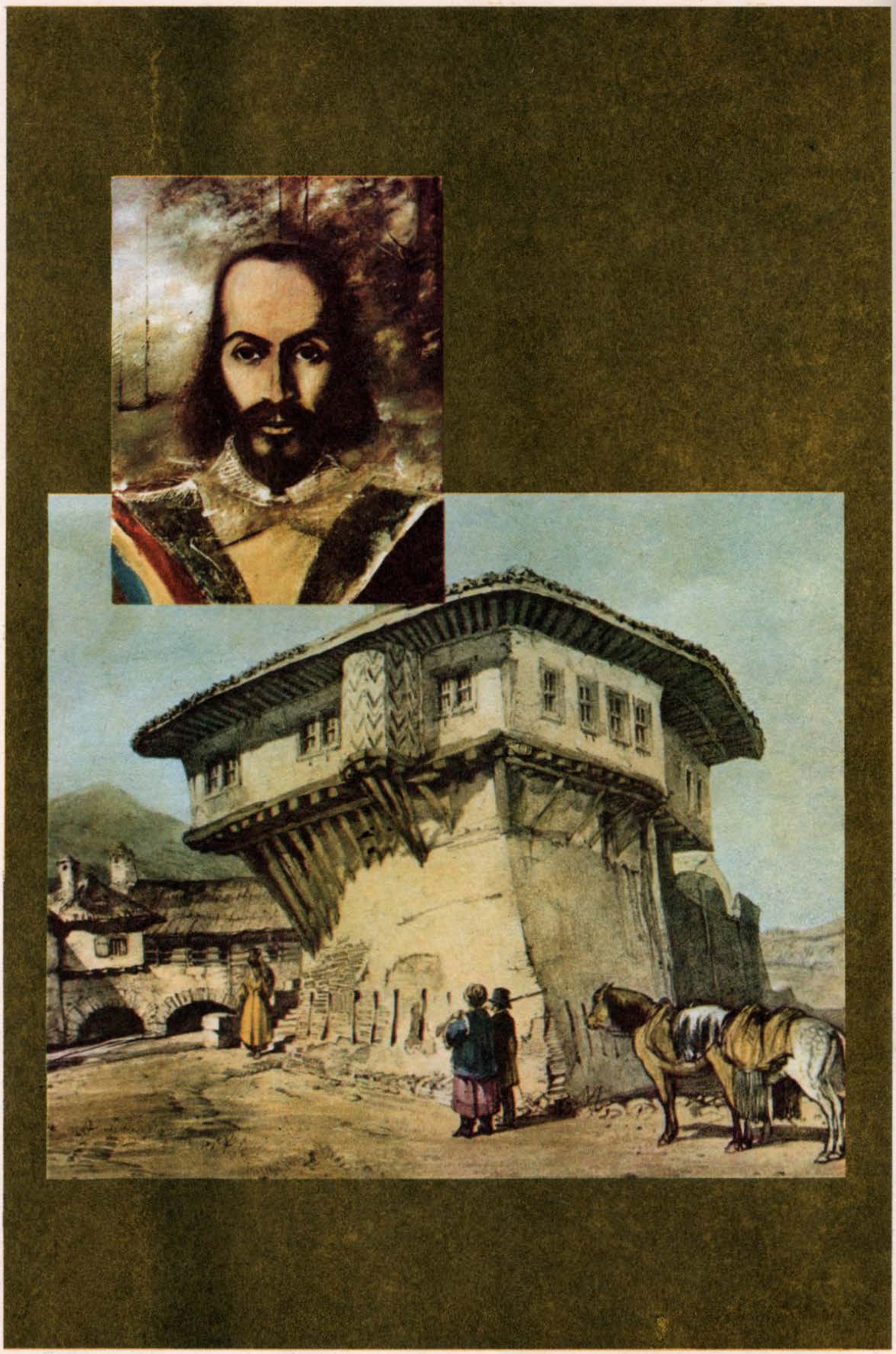

Un general elveţian despre români

NICI O DIFERENŢĂ FAŢĂ DE DACI

PETRE FLOREA

„Valahia este una dintre cele mai frumoase şi mai bogate ţări din lume. Ea se bucură de un climat temperat şi are o obîrşie foarte frumoasă". Aceste rînduri au apărut în ediţia a doua a unei lucrări de strictă specialitate militară, *Remarques sur le militaire des Turcs et des Russes* (Observaţii asupra situaţiei militare a turcilor şi ruşilor), a generalului elveţian Charles-Emmanuel de Warnery (1719-1786), tipărită la Breslau în 1771. Autorul ei păşise pe meleagurile noastre în tinereţe, prin anii 1735-1739, cînd luptase în armata austriacă, alături de cea rusă, în războiul antiotoman, încheiat prin pacea de la Belgrad (18 septembrie 1739). În urma acestei păci, Oltenia era reîncorporată Ţării Româneşti. În 1742, îl aflăm pe Charles-Emmanuel de Warnery căpitan de husari în armata Prusiei. Mercenariatul era un lucru obişnuit în epocă, cu deosebire în Elveţia, care furnizase şi continua să „exporte" soldaţi puterilor interesate de pe continent. În timpul celui de-al doilea război silezian (1744-1745), Warnery se remarca în bătăliile de la Striegau şi Sorr, fapt pentru care era înaintat la gradul de locotenent-colonel. Cu acest grad a participat, în serviciul Prusiei, şi la Războiul de şapte ani (1756-1763), în timpul căruia a cucerit fortul Stolpe din Pomerania. A trecut apoi în armata Poloniei, devenind general-maior. În *Istoria Războiului de şapte ani*, vol. 1-2, cît şi în *Istoria timpului meu*, vol. 2, apărute la Amsterdam în 1789, Frederic II, regele Prusiei, îşi aminteşte de cîteva ori de militarul elveţian, care îl slujise cu credinţă.

Experienţa de pe cîmpurile de bătălie, ca şi ideile altor autori militari au fost valorificate de Warnery în cîteva lucrări: *Observaţii asupra cavaleriei*, Dublin, 1781; *Observaţii asupra eseului general de tactică al lui Guibert; Culegere de observaţii asupra lui Cezar şi a altor autori militari antici şi moderni*, Varşovia, 1782.

În cartea apărută în 1771, autorul descria frumuseţea peisajului românesc. În acelaşi timp, el remarca unitatea de limbă, origine şi obiceiuri a românilor: „Valahii şi moldovenii ... vorbesc aceeaşi limbă, au aceleaşi obiceiuri şi, fără nici un dubiu, aceeaşi origine. Ei locuiesc teritoriul vechii Dacii şi, în mod sigur, au fost o colonie romană... Ei înşişi (valahii şi moldovenii — *P.F.*) îşi spun *romogne*, adică români. Un lucru singular este că îmbrăcămintea valahilor de rînd este aceeaşi cu cea a dacilor, care se văd reprezentaţi la Roma, pe Columna lui Traian. Pantalonii, părul, încălţămintea, barba etc., totul este la fel, nu se vede nici o diferenţă". Şi conchide: „Acest lucru nimeni nu-l va putea contesta".

Lucrarea se mai referă, nu de puţine ori, la situaţia domnitorilor noştri în contextul conflictelor tot mai accentuate ruso-turce sau austro-ruso-turce, cînd, de nenumărate ori, Ţările române au fost teatrul de operaţiuni pentru rezolvarea, pe calea războiului, a intereselor celor trei imperii din această parte a Europei.

Observaţiile lui Warnery au la bază, pe lîngă experienţa proprie, o serie de consideraţii luate din paginile celebrului călător italian Luiggi Ferdinando Marsigli şi ale cunoscutului teoretician militar, feldmareşalul Montecuccoli. Fără îndoială, el a venit în contact şi cu lucrarea lui Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului otoman*, care, la acea dată (1771), circula în limbile engleză, franceză şi germană. Despre autorul ei, generalul elveţian opina că „era un mare filozof şi un excelent istoric".

Aparţinînd unui practician şi, în acelaşi timp, unui teoretician militar, aprecierile şi informaţiile din lucrarea lui Warnery demonstrează, încă o dată, că unitatea românilor era un lucru atît de evident, încît, orice om de bună credinţă care lua cunoştinţă de ea o remarca cu obiectivitate.

TREI MARTORI DEPUN MOTRIVA FASCISMULUI

IMPORTANT

Trei martori care aduc, după cum am văzut și în numărul anterior al revistei, mărturii directe, spontane, despre fața oribilă a fascismului.

WILLIAM SHIRER

Jurnalul unui corespondent american în cel de-al III-lea Reich

Corespondent de presă la Berlin în anii 1934-1940, publicistul american William Shirer a cunoscut îndeaproape momentele de criză și încleștare pe care le-a trăit în această perioadă Europa Occidentală și îndeosebi Germania. Din Jurnalul **său am ales pentru numărul de față al revistei cîteva din paginile care se referă la perioada martie 1935-ianuarie 1936.**

Berlin, 17 martie 1935. Primul paragraf al telegramei mele rezumă o zi extraordinară: „Ziua Amintirii eroilor, în memoria celor două milioane de morți germani în ultimul război [1914-1918], a fost marcată azi prin scene necunoscute de la 1915 încoace, renașterea puterii militare germane prilejuind un amestec de declarații pașnice și provocări". Ceremonia principală s-a desfășurat la Opera de Stat, cu o punere în scenă de care sînt în stare numai naziștii. Parterul sălii era o mare de uniforme; printre cei prezenți se aflau surprinzător de mulți ofițeri din vechea armată, care trebuie să-și fi petrecut noaptea precedentă periindu-și uniformele decolorate și frecînd ciudatele căști cu țepușe de dinainte de război. Reflectoarele puternice, la rampa scenei, luminau un pluton de soldați ai Reichswehrului, țepeni ca niște statui de marmură, purtînd steaguri fîlfîitoare. Deasupra lor, pe o draperie imensă, se profila o uriașă Cruce de fier. Atmosfera s-a încălzit din clipa cînd orchestra a executat marșul funebru de Beethoven, care emoționează profund sufletele germane.

Hitler se afla, împreună cu acoliții săi, în loja imperială, dar n-a luat cuvîntul. În locul lui a vorbit generalul von Blomberg însă cuvintele sale erau inspirate cu siguranță de Hitler:

— Lumea întreagă s-a văzut nevoită să ia act că Germania nu a sucombat în urma înfrîngerii suferite în războiul mondial. Germania îşi va relua locul ce i se cuvine în rîndul statelor lumii. Ne angajăm solemn ca Germania să nu mai capituleze niciodată şi să nu mai semneze nicicînd un tratat ale cărui condiţii să nu le poată îndeplini. Nu avem nevoie de revanşă, am dobîndit destulă glorie în secolele care s-au scurs.

Şi cum Hitler părea să-l aprobe, generalul a continuat:

— Nu vrem să fim antrenaţi într-un nou război mondial. Europa a devenit prea mică pentru a fi din nou un cîmp de bătaie. Viitorul război nu ar duce decît la distrugerea tuturor ţărilor, deoarece toate dispun de aceleaşi mijloace de luptă. Noi vrem pacea, egalitatea în drepturi şi securitatea pentru toţi. Nu dorim altceva.

Cuvinte perfide, folosite nu numai pentru liniştirea poporului german, care în mod sigur nu doreşte războiul, ci şi pentru calmarea Franţei şi Angliei. Cuvîntul „securitate" este obsedant pentru Quai d'Orsay [sediul Ministerului de Externe Francez].

Astă seară am vorbit la telefon cu birourile de presă ale agenţiei noastre [*Universal Service*] din Londra şi Paris. Mi se spune că Franţa şi Anglia încearcă, încă, să-şi cristalizeze poziţiile. Londra mă anunţă că Garvin, în editorialul său din *Observer*, declară că gestul lui Hitler nu a provocat nici o surpriză şi îl invită pe Simon [ministrul de Externe al Angliei] să persevereze în intenţia de a vizita Berlinul. *Sunday Express* al lui Beaverbrook recomandă să nu se întreprindă nici o acţiune de intimidare a Germaniei. După cum sînt informat, mîine, *Times* va adopta un ton conciliant. Pun rămăşag că Hitler a cîştigat partida.

Berlin, 18 martie. O escadră de bombardiere deale lui Göring a trecut pe deasupra noastră. Este prima lor apariţie publică. Păstrează bine intervalele dintre ele.

Berlin, 9 aprilie. Astă-seară recepţie de gală la Operă, cu ocazia căsătoriei lui Göring. S-a însurat cu o actriţă de provincie, Emmy Sonnemann. Fusesem şi eu invitat, dar nu m-am dus. Nişte nazişti mi-au spus că Göbbels este foarte furios împotriva fastului pe care îl etalează cel mai mare duşman al său. Exhibiţia din această seară nu este decît un singur exemplu şi se zice că Göbbels ar fi dat mînă liberă ziarelor să publice comentarii sarcastice pe această temă. Îmi închipui însă că puţine vor fi cele care vor îndrăzni s-o facă.

Berlin, 11 aprilie. Dr. S., un strălucit jurist evreu, care a luptat pe front pentru patria sa în timpul războiului, a apărut pe neaşteptate, azi, la noi în casă, după cîteva luni petrecute în temniţele naziste. Soţia mea, Tess, care se afla acasă, mi-a povestit că părea pe jumătate scos din minţi, dar îşi dădea seama de starea sa, fiindu-i teamă să revină în sînul familiei. Tess i-a dat puţin whisky, i-a mai refăcut moralul, după care l-a trimis acasă. Soţia lui a fost multă vreme gata-gata să cadă pradă unei crize de depresiune nervoasă. Juristului nu i s-a adus nici o acuzaţie în afară de acelea că este evreu (sau pe jumătate evreu), şi că a fost unul dintre avocaţii care şi-au oferit serviciile în apărarea lui Thälmann. În aceste vremuri, mulţi evrei vin la noi spre a ne cere un sfat sau ajutorul de a pleca în Anglia sau în America; din păcate însă nu putem face mare lucru pentru ei.

Berlin, 1 mai. În oraş, se spune că Anglia este pe cale de a negocia un acord naval cu Hitler, ajutîndu-l astfel să zdrobească încă o restricţie impusă de Tratatul de la Versailles.

Berlin, 7 iunie. Ribbentrop se află la Londra pentru a negocia un tratat naval prin care Germaniei i s-ar permite să aibă o flotă de război egală cu 35 la sută din tonajul celei engleze. Naziştii susţin că treaba este pe drumul cel bun.

Berlin, 18 iunie. Tîrgul a fost încheiat — acordul s-a semnat azi la Londra. Wilhelmstrasse exultă. Germania a obţinut dreptul de a avea un număr egal de submarine cu Anglia. Cum de au semnat britanicii o asemenea înţelegere? Asta depăşeşte puterea mea de înţelegere. Submarinele germane au fost cît pe-aci să cîştige ultimul război, dar vor obţine, poate, victoria în cel următor.

[Corespondentul britanic] Norman Ebbutt mi s-a plîns între patru ochi din ce pricină nu-i publică *Times* tot ce transmite. Ziarul nu vrea să acorde prea mult spaţiu aspectelor negative din Germania nazistă; se pare că pronaziştii din Londra îşi exercită influenţa asupra acestui cotidian. Ebbutt este abătut şi se gîndeşte să demisioneze.

Berlin, 4 octombrie. Mussolini a început cucerirea Abisiniei. După spusele comunicatului italian, trupele Ducelui au trecut ieri frontiera „pentru a respinge un atac iminent al etiopienilor". Ministerul de Externe german este încîntat. În această situaţie nu există decît următoarea alternativă: ori Mussolini va face un pas greşit şi se va înnămoli în această aventură africană, ceea ce va duce la slăbirea Italiei în Europa — caz în care Hitler va anexa Austria, protejată pînă acum de Duce; ori Mussolini va cîştiga partida în Africa, sfidînd Franţa şi Anglia şi atunci va fi gata să se alieze cu Hitler împotriva democraţiilor occidentale. Şi aşa, şi aşa Führerul nu va avea decît de cîştigat. Societatea Naţiunilor oferă un spectacol trist şi actualul ei eşec în problema Etiopiei o sorteşte unei morţi sigure.

Berlin, 4 ianuarie 1936. Poporul german — în afara celor care citesc ziarele

străine (*Times* este foarte căutat aici) — n-are nici un fel de ştiri despre ce se petrece în lume; în acelaşi timp, nu i se spune nimic din culisele politice ale propriei ţări. La un moment dat, oamenii au dat năvală asupra chioşcurilor de ziare pentru a cumpăra *Baseler Nachrichten*, cotidian elveţian în limba germană din care s-au vîndut mai multe exemplare în Germania decît în Elveţia. Acum însă ziarul a fost interzis.

Berlin, 23 ianuarie. Proastă zi. Trezit de dimineaţă de sunetul telefonului. La aparat este Wilfred Bade, un fanatic care a făcut carieră cu ajutorul nazismului şi care se ocupă acum cu presa străină în cadrul Ministerului Propagandei.

— Aţi fost recent la Garmisch Partenkirchen?, începe el.

— Nu, îi răspund.

Atunci începe să urle:

— Aha! Nici n-aţi dat pe acolo şi totuşi aţi avut neobrăzarea să scrieţi o întîmplare inventată despre evreii din partea locului...

— O clipă! Mă acuzaţi de necinste... Dar el a închis deja telefonul.

La prînz, Tess aude la radio, în buletinul de ştiri, un violent atac împotriva mea: cum că aş fi un jidan nerușinat, care vrea să saboteze Jocurile Olimpice [de iarnă] de la Garmisch[1] prin reportaje ticluite despre evreii şi naziştii din acea zonă.

Sosesc la birou după prînz. Primele pagini ale ziarelor sînt pline de acuzaţii isterice, tipic naziste, la adresa mea.

Ce s-a întîmplat în realitate? În urmă cu cîtva timp am scris într-un articol că naziştii au suprimat la Garmisch toate avizele [în instituţii, parcuri, teatre etc.] în care se spune că evreii sînt indezirabili (şi care sînt afişate pretutindeni în Germania); în felul acesta — scriam eu — vizitatorii străini la Jocurile Olimpice nu vor avea nici un indiciu despre tratamentul rezervat evreilor din această ţară.

[1] În 1936, Germania nazistă a organizat Jocurile Olimpice de iarnă (la Garmisch-Partenkirchen) şi de vară (la Berlin).

În pagina 34: o procesiune ilară, avînd ca figură centrală un personaj sinistru: Hitler, îmbrăcat într-un costum pseudobavarez, pe străzile unui oraş german, în anii '30

La 9 aprilie 1935, Göring s-a căsătorit cu o actriţă de provincie, Emmy Sonnemann, dînd prilej lui Göbbels să-şi exprime furia împotriva fastului pe care îl etala cel mai detestat rival al său

Cu fiecare ziar pe care mi-l aduce funcţionarul, indignarea mea creşte. Cei mai mulţi dintre prietenii mei îmi telefonează sfătuindu-mă să fac pe surdul; dacă voi încerca să mă apăr, voi fi probabil expulzat. Dar diferitele versiuni sînt atît de exagerate şi de calomniatoare încît nu pot să nu reacţionez. Formez numărul de telefon al lui Bade şi îi cer audienţă. Mi se răspunde că este plecat. Mai încerc odată. În sfîrşit, îmi răspunde un secretar cum că nu este acolo şi că nici nu va mai reveni. Către ora 21, nemaiputîndu-mă stăpîni, mă duc la Ministerul Propagandei, îmbrîncesc o santinelă şi năvălesc în biroul lui Bade. Nu mă îndoiam că aşa va fi: individul se află acolo, la biroul său. Fără să aştept să mă invite, mă aşez în faţa lui şi, înainte de a apuca să se dezmeticească, îl somez să mi se prezinte scuze, iar ziarele şi Radioul să insereze o punere la punct. Bade începe să urle. Urlu şi eu.

Urletele noastre îi sperie pe doi uşieri care deschid uşa ca să vadă ce se petrece. Bade le dă ordin să iasă şi cearta continuă. Bate el cu pumnul în masă, bat şi eu. Uşa se deschide instantaneu şi apare un uşier pentru a-i aduce, chipurile, ţigări, şefului său. Mi-aprind şi eu una de-ale mele. La un moment dat, încep să înţeleg, ceea ce ar fi trebuit să ştiu de la început, că nu voi ajunge la nici un rezultat şi că, nimeni — Bade mai puţin ca oricare altul — nu are nici puterea şi nici obrazul să modifice un text, deja publicat al propagandei naziste, oricît de mincinos ar fi el.

Spre sfîrşitul întîlnirii, Bade devine mai politicos, chiar mieros. Mă anunţă că nu mă va expulza, aşa cum avea intenţia. Mă aprind din nou şi-l poftesc să mă expulzeze; el rămîne însă calm şi, pînă la urmă, plec, clocotind încă de furie.

În româneşte de
Ioan DRAGOMIRESCU

N. CONSTANTINIDI

1937: Un diplomat român la Roma

De la Berlin, unde a funcționat ca secretar și apoi consilier de legație[1], Noti Constantinidi a fost transferat ca șef al misiunii diplomatice române în capitala Italiei. Însemnările sale din această perioadă (1937-1938), din care publicăm cîteva fragmente, relevă atmosfera politică a epocii, cu precădere evoluția relațiilor italo-germane, prilej pentru diplomatul român de a-și exprima aversiunea și disprețul față de cei doi dictatori — Mussolini și Hitler.

Titlul și subtitlurile fragmentelor care urmează aparțin redacției Magazin istoric.

Italia cea sătulă de Mussolini

Plecam la Roma fără nici o plăcere. Aceasta însemna să redeschid un capitol din viață considerat definitiv încheiat. Am sosit acolo la 11 iunie 1937 și, printr-o simplă coincidență, exact în aceeași zi de iunie, la orele 11 dimineața, într-o duminică, la 25 ani de cînd plecasem de acolo.

Era o dimineață luminoasă de vară cu cerul albastru strălucitor; orașul era calm, frunzele arborilor străluceau în soare și fîntînile din Piața Esedra își revărsau jeturile înalte de apă; Roma respira marele repaus de duminică.

Legația noastră își avea sediul aproape de Villa Borghese, pe Via Pergolesi. Era instalată într-o vilă mare și frumoasă, înconjurată de o grădină plină de portocali și flori. Chiar de la sosire am fost invitat de ministrul pe care trebuia să-l înlocuiesc la o masă pe terasă, într-o noapte cu lună plină. Am făcut cunoștință cu cîțiva oameni interesanți și cu cîteva femei drăguțe.

În zilele următoare i-am vizitat pe diplomații reprezentînd celelalte națiuni; aceste întîlniri mi-au luat o mulțime de vreme, pentru că la Roma existau vreo cincizeci de ambasade și legații, care împreună cu ambasadele și legațiile de pe lîngă Vatican, totalizau o sută și mai bine de oficii diplomatice. Ce e drept, nu i-am vizitat decît pe miniștrii

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1979.

acreditaţi pe lîngă Quirinal [Palatul regal, reşedinţa lui Victor-Emmanuel III], dar era destul şi aşa.

Multe ţări nu erau reprezentate decît prin însărcinaţi cu afaceri, deoarece datorită invadării Etiopiei, Societatea Naţiunilor aplicase Italiei o serie de sancţiuni. Acest război se terminase cu victoria lui Mussolini şi lumea oficială italiană exulta. Ducele se afla la apogeul succeselor.

La Palazzo Chigi, sediul Ministerului Afacerilor Străine, am fost primit de ministrul conte Ciano, ginerele Ducelui; avea un aer foarte protector — de reprezentant al unei mari puteri — întrecîndu-se în a-mi da sfaturi cu privire la politica noastră. Mi se spusese că Ciano era foarte mîndru de franceza sa, pe care o vorbea totdeauna cu diplomaţii; m-am amuzat însă făcîndu-l să vorbească italieneşte. Am început să-i vorbesc într-o franceză ezitantă avînd aerul de a căuta cuvintele, făcînd greşeli mari şi amestecînd destule cuvinte italieneşti. Pînă la sfîrşit i-am mărturisit:

— Domnule ministru, ştiţi că eu mi-am făcut studiile la Roma şi vorbesc mult mai bine italiana; permiteţi-mi să vă vorbesc în italieneşte.

Neputînd să mă refuze, conversaţia noastră a continuat în italieneşte. Procedasem aşa pentru că miniştrii Greciei şi Turciei îmi afirmaseră că era imposibil să-l fac pe Ciano să vorbească în altă limbă decît franceza. Mai tîrziu şi-a dat seama că i-am jucat un renghi, dar a făcut haz de păcăleala mea.

Ciano era un bărbat frumos, tînăr, elegant, înalt, cu părul negru, lins şi destul de simpatic. Bunicul său fusese marinar grec, din Italia de Sud; tatăl — intrase în marină şi, devenit amiral, aderase la partidul fascist al lui Mussolini, ceea ce îi adusese titlul de conte. Intrat în diplomaţie, tînărul Ciano a avut norocul şi priceperea să placă fiicei lui Mussolini, Edda, şi să devină astfel ginerele puternicului dictator.

După succese foarte contestabile ca aviator în Abisinia, unde se amuzase să bombardeze oameni dezarmaţi, a devenit repede ministru al Afacerilor Străine. Succesor al baronului Aloisi, pe care îl cunoscusem în 1907 ca ofiţer de marină, Ciano nu era decît purtătorul de cuvînt al lui Mussolini. Ajunsese să-l imite atît de bine pe socrul său în maniera de a vorbi, în gesturi şi chiar în scris încît grafia sa cu greu putea fi deosebită de aceea a Ducelui.

În calitate de consul la Şanhai, Ciano avusese strînse legături cu unul din nepoţii mei italieni, ofiţer pe o navă militară, care a staţionat multă vreme acolo. Această întîmplare mi-a servit mult, permiţîndu-mi să am cu Ciano relaţii mult mai apropiate decît reprezentanţii diplomatici ai altor ţări. Am mai avut şansa să-i plac şi soţiei lui, care mă aprecia, cred eu, ca fiind singurul diplomat străin ce îşi făcuse studiile la Roma şi vorbea bine italiana, precum şi cele patru dialecte ale oraşului.

Ipsosul contra marmurei

Cînd am sosit la Roma, fascismul visa la glorii nepieritoare, iar Mussolini, deja atins de nebunia Cezarilor, plănuia isprăvi nemaipomenite, care l-au mînat acolo unde se cunoaşte. Abisinia fusese cucerită, iar Albania era de mult înfeudată; acum Mussolini îşi arunca ochii spre coloniile franceze din Africa de Nord, în special spre Tunisia.

Situaţia europeană era destul de încordată. Hitler ţinea discursuri belicoase, Mussolini ameninţa Franţa, Radioul anunţa fără încetare tot felul de ştiri neliniştitoare şi se simţea că se apropie războiul. Mussolini îl prezisese odinioară pentru anul 1935 şi noi eram în 1937.

Instrucţiunile pe care le primisem de la Bucureşti erau scurte, iar sensul lor era: „Deschideţi ochii!". Aceasta voia să spună că trebuia să observ bine şi să ţin la curent Ministerul nostru de Externe. Am deschis, deci, mari şi ochii şi urechile.

La Roma existau destui ziarişti străini pe care îi cunoşteam de multă vreme, de la Paris, de la Berlin şi de la conferinţele internaţionale; prin ei m-am pus repede la curent cu situaţia. Firesţe, ca întotdeauna la Roma, pe lîngă informaţiile reale, se ventilau şi destule palavre; deşi inconsistente, ele îţi sugerau totuşi o idee destul de justă despre atmosfera din Italia. Din tot ce am auzit, am înţeles repede că lumea se săturase de fascism şi dezaproba noua orientare a lui Mussolini, atît de favorabilă germanilor. Ducele făcuse o vizită oficială la Berlin, unde fusese primit sărbătoreşte. Flatat, revenise la Roma convins de forţa invincibilă a germanilor şi hotărît să urmeze politica lor. Italienii însă nu erau mulţumiţi de această schimbare de atitudine.

Pentru mine, dovezile cele mai elocvente ale acestei nemulţumiri au fost micile incidente ce s-au produs cu ocazia vizitei lui Hitler la Roma. Imediat după anunţarea acestei veşti, Ponte Vecchio de la Florenţa, vechile ziduri ale ruinelor romane de la Pincio ca şi alte vestigii din antichitate au fost acoperite cu ipsos. Faţadele palatelor din Cinquecento, de pe Corso, au fost şi ele drapate cu enorme steaguri italiene şi germane, care atîrnau de la cornişe pînă la pămînt.

Întîlnindu-l pe ministrul Propagandei, Alfieri, l-am întrebat care este rostul acestor măsuri. Mi-a dat acest uimitor dar just răspuns:

— La Berlin, aţi putut observa că, în fiecare primăvară faţadele de piatră ale edificii-

lor publice și ale marilor hoteluri sînt răzuite pentru a apărea ca noi. Noi, italienii însă apreciem patina secolelor și găsim că o fațadă de marmură sau de travertin, aurită de vreme, e mai frumoasă decît una nou văruită. Am ascuns cum am putut această patină a vremii de pe monumente deoarece, altfel, riscam ca germanii să le confunde cu murdăria. De altfel, nu vă neliniștiți, ipsosul de pe Ponte Vecchio și de pe zidurile Romei nu e decît ipsos și atîta tot; el va cădea foarte repede și va lăsa să reapară frumoasa culoare antică.

Alfieri avusese totdeauna un aer insolent, așa cum era atunci la modă printre fasciști; el nu era însă deloc prost, iar de astă dată cred că avea dreptate sută în sută.

Cîteva zile înaintea sosirii lui Hitler am citit în ziare că din provincie sosiseră „echipe de aclamatori". Mai tîrziu, cineva m-a informat la telefon că, în seara respectivă, urma să aibă loc repetiția generală a primirii lui Hitler.

Într-adevăr, pe traseul respectiv am văzut cortegiul cu mașinile goale și am putut să aud „echipele de aclamatori" strigînd „Eviva Hitler". Două sau trei zile mai tîrziu, cînd Hitler a sosit, ceremonia a avut loc în ordinea prescrisă. În gară însă regele Victor Emmanuel l-a primit pe oaspete cu răceală, într-o tăcere lungă și penibilă. După aceea, Hitler și Mussolini s-au urcat într-o mașină deschisă pentru a parcurge drumul pînă la palat. Mussolini era foarte jenat.

A doua zi, către orele 3 după-amiază, un prieten mi-a telefonat să mă duc repede pe Via del Tritone, să văd cortegiul oficial al lui Hitler, care vizita orașul. Mi-am dat seama că acolo urma să se petreacă niște lucruri interesante. Strada era plină de oameni. La un moment dat au apărut mașinile venind dinspre Palatul Barberini.

Atunci s-a întîmplat următorul fenomen: pe măsură ce cortegiul înainta, toți oamenii, absolut toți, s-au întors cu spatele, avînd aerul că privesc cu mare interes vitrinele. Într-o tăcere absolută, amenințătoare, cortegiul de mașini a trecut printre grupurile de trecători plini de dispreț, care dădeau impresia că nu remarcau trecerea lui Hitler.

Seara, cînd grupuri de germani, zgomotoși ca întotdeauna, au apărut în localurile de petrecere, italienii au început să se ridice discret și, după un sfert de oră, oaspeții au rămas singuri.

Mahalagiul ordinar și țăranul șmecher

A doua zi după plecarea lui Hitler, am primit un nou telefon; cineva m-a anunțat să merg în acea seară în fața Palatului Venezia. Acolo, o mulțime de oameni strigau: „Duce, Duce, Duce". După vreun sfert de oră, Mussolini a apărut în balcon. Dar la apariția dictatorului, aclamațiile au încetat; întreaga piață a fost cuprinsă de o mare tăcere.

În p. 37: *una din clovneriile lui Mussolini; în fruntea unui grup de căpetenii fasciste, în... pas alergător*

Deși dotate cu un armament rudimentar, trupele etiopiene au rezistat eroic atacurilor brutale ale forțelor fasciste

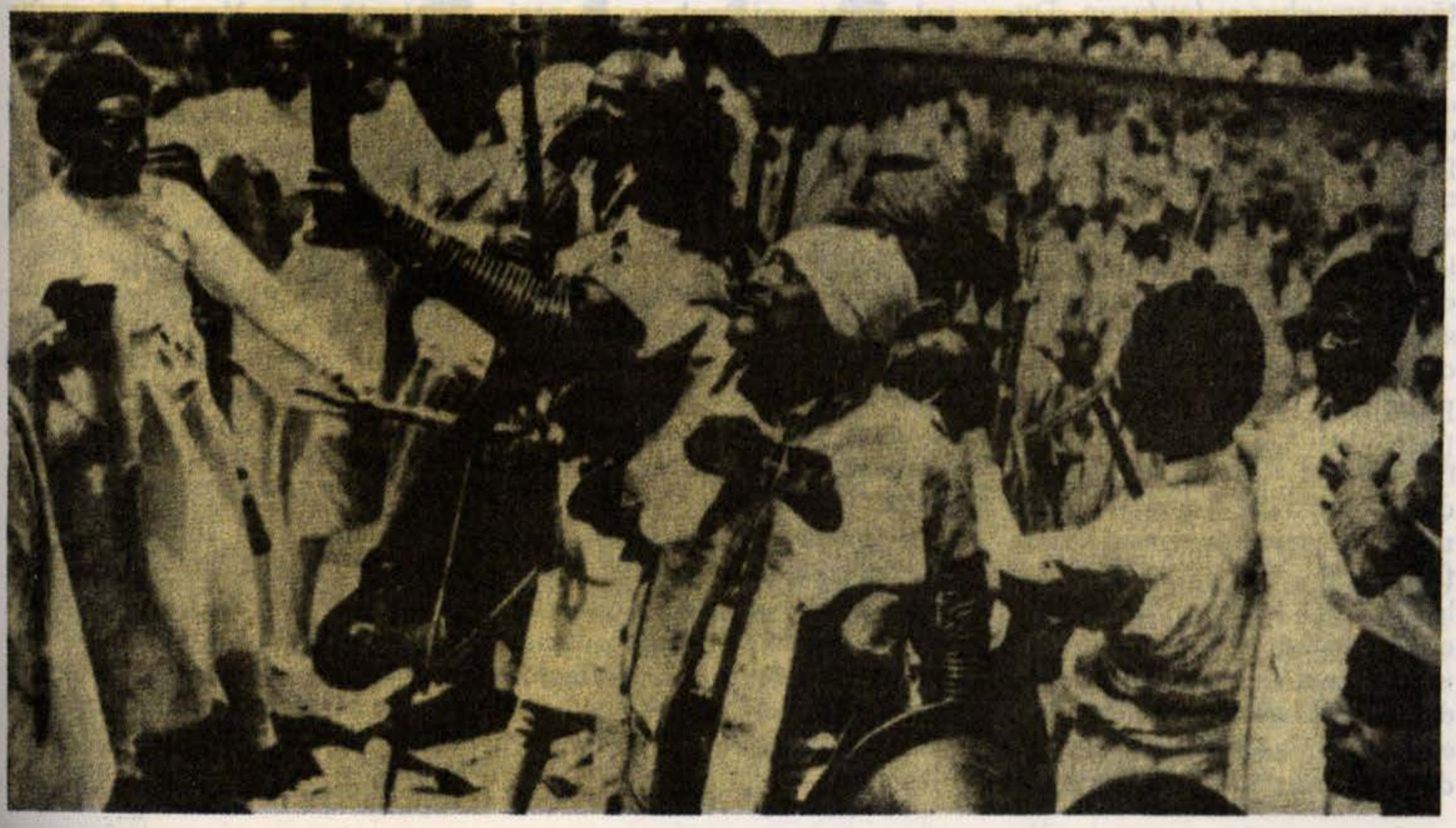

Mussolini a privit o clipă, apoi, fără a spune un cuvînt, a intrat în palat.

Numaidecît, strigătele au reînceput. După un alt sfert de oră, Ducele a ieşit din nou în balcon, dar a fost primit cu aceeaşi tăcere ostilă. De data aceasta, a reintrat şi nu a mai reapărut.

Cineva de lîngă mine mi-a spus:

Iată cum reacţionăm cînd face tîmpenii.

Italienii îi urau pe germani şi mai ales pe Hitler, care părea acum să adopte rolul de „papă" al fascismului şi o anumită manieră de a face pe protectorul Italiei. Era o ură seculară, nutrită de amintirile îndelungatei ocupaţii austriace în provinciile de Nord ale Italiei, care făcuse atîţia martiri, alimentată de amintirile primului război mondial, stîrnită acum şi mai mult de fascismul detestat, de amiciţia lui Mussolini cu Hitler. Populaţia căuta să-şi manifeste această aversiune cum putea, iar Mussolini îşi dădea bine seama de acest fapt.

L-am văzut pe Hitler de aproape; avea aerul unui mahalagiu ordinar; Mussolini avea ţinuta, manierele şi vocea unui ţăran şmecher şi fanfaron. Ducele dorea să pară feroce şi brutal — şi poate că şi era aşa — dar lăsa impresia unui erou de operetă. Hitler, cu privirea lui halucinată, părea neliniştitor; Mussolini te făcea să rîzi. Şi pe acesta din urmă l-am văzut de mai multe ori, destul de aproape, dar impresia cea mai hazlie mi-a făcut-o cu ocazia inaugurării unei expoziţii în amintirea epocii împăratului Augustus. Ne aflam într-o sală destul de modestă ca dimensiuni, corpul diplomatic la dreapta, înalţii funcţionari fascişti la stînga. Colegii îmi atrăseseră atenţia ca, în cazul în care Mussolini mă fixează, să nu-mi plec ochii. Ducele se urcase pe o estradă şi asculta discursurile de circumstanţă părînd să fixeze pe cîte unul dintre subalterni. Aceştia după ce îl priveau un moment în ochi, îşi plecau privirea, ca fascinaţi. Mussolini făcea nişte ochi cît cepele, fiind destul de nostim de văzut. Diplomaţii, prezenţi îi susţineau, totuşi, privirea, fapt care părea să-l enerveze.

Ducele ţinea pumnul în şold, privind cu o ferocitate simulată; un discurs lung îl plictisea însă în asemenea măsură că pumnul îi aluneca, privirea i se stingea semănînd cu un bătrîn obosit. Dar se însufleţea dintr-o dată, trezindu-se din reverie, îşi reaşeza pumnul în şold, scotea pieptul în afară, îşi îndrepta falca înainte, bulbuca ochii şi îşi relua poza „teribilului" Mussolini.

Am asistat în noul Forum Mussolini, denumit ulterior „Forumul Italiei", la o adunare a delegaţiilor fasciste din provincie. În piaţă era adunată o mare mulţime; tot aici era reunit şi întreg corpul diplomatic. Înaintea sosirii lui Mussolinii, secretarul general al partidului, Starace, s-a urcat la tribună şi, adresîndu-se mulţimii, a spus: „Fiţi atenţi, eu voi sta în spatele Ducelui. Cînd voi ridica braţul drept voi trebuie să strigaţi: Duce, Duce, Duce! Cînd ridic braţul stîng, voi trebuie să aplaudaţi. Cînd ridic ambele braţe, trebuie să tăceţi. Cînd mişc braţele deasupra capului, voi trebuie să rîdeţi. Atenţiune, acum eu voi face semnele şi voi veţi executa"

Repetiţia a fost făcută de două ori. Cînd a sosit Mussolini, Starace s-a aşezat în spatele lui şi mulţimea a strigat, a aplaudat, a rîs, făcînd exact cum îi ordona Starace.

Situaţia politică se înrăutăţea mereu şi populaţia părea din ce în ce mai neliniştită şi mai ostilă regimului. Exista o puternică mişcare ilegală; am aflat că vechile partide continuau să funcţioneze clandestin.

Mussolini vorbea cu trufie, ameninţînd cu forţa şi pomenind adesea de armata sa de două milioane de soldaţi; îşi dădea însă seama că, prietenia silită cu Germania, devenită inevitabilă prin similitudinea celor două regimuri, îl punea într-o situaţie foarte periculoasă. Într-un eventual război, el n-ar fi jucat decît un rol de satelit, ceea ce-l umilea, considerîndu-se creatorul regimului totalitar şi detestîndu-şi rivalul — pe Hitler.

Totuşi, cînd Hitler s-a decis să invadeze Austria, Mussolini nu a putut decît să se supună. În seara cînd Berlinul a comunicat guvernului italian hotărîrea de a invada Austria, m-a chemat la telefon Bucureştiul, pentru a-mi cere ca, îndată ce aflu, să transmit hotărîrea luată de Mussolini. Am păstrat pînă spre dimineaţă legătura cu Bucureştiul, un funcţionar de al nostru dînd, din timp în timp, domnişoarei de la serviciul de telefoane acelaşi răspuns stereotip: discuţia continuă. În sfîrşit, spre orele 3 dimineaţa, am fost informat că Mussolini, după o scenă violentă în Marele Consiliu fascist, în timpul căreia sfărîmase două scaune şi o masă, hotărîse să-şi dea asentimentul la anexarea Austriei.

Atmosfera politică de la Roma se resimţea de tensiunea existentă în întreaga lume, întreţinută de Hitler prin discursurile sale agresive şi belicoase. Conducătorii fascişti adoptau, la rîndul lor, un aer insolent. Populaţia se temea de un război în care Italia urma să se găsească alături de Germania hitleristă detestată de toţi. Mussolini era, de asemenea, detestat tot mai mult. Absolut toţi italienii îmi declarau, cînd discutam între patru ochi, cît de mult îl urau, considerîndu-l ca o năpastă.

LIVIU REBREANU

Garda de fier — „o bandă dușmană, pusă să jefuiască și să stoarcă țara"

„Lumea respiră ca după un coșmar, atît de mult au reușit legionarii s-o îngrozească cu regimul lor... Am văzut puțin din devastările făcute de legionari pe Bărăției, Văcărești și Dudești. Sînt lucruri groaznice și rușinoase...".

Numai aceste cîteva cuvinte ar fi suficiente pentru a preciza poziția marelui scriitor față de mișcarea legionară. Rebreanu a fost un intelectual cu vederi democratice, un patriot sincer și devotat patriei și poporului său. Chiar dacă nu a descifrat de la început grava primejdie pe care o reprezenta mișcarea legionară, în clipa în care și-a dat seama că aceasta acționa ca o agentură a hitlerismului în România, ca o organizație politică ultrareacționară ce lovea interesele întregii națiuni, aprecierile sale au căpătat gravitatea unei sentințe capitale: mișcarea legionară a fost „un corp străin în mijlocul neamului". De pe aceste poziții, Rebreanu a condamnat Garda de fier cu indignare și dezgust. Paginile din Spovedanii **consacrate rebeliunii legionare din ianuarie 1941 reprezintă o înfierare a crimelor, jafurilor și dezmățului la care s-au dedat în acele zile membrii mișcării legionare.**

De-a lungul anilor s-a publicat o bogată literatură istorică relevînd rolul nefast al mişcării legionare, legăturile directe ale Gărzii de fier cu organizaţiile şi căpeteniile hitleriste[1]. Cunoscute sînt şi împrejurările în care legionarii — cu largul concurs al Germaniei naziste — au pus mîna pe putere, ca şi adevăratele mobiluri ale rebeliunii din ianuarie 1941[2], constînd în lupta pentru putere dintre Horia Sima şi generalul Ion Antonescu.

Interesul deosebit al fragmentelor selectate de noi din jurnalul lui Rebreanu rezidă atît în relatarea propriu-zisă a faptelor, cît şi în aprecierile pe care le-a formulat şi care îl situează pe scriitor pe o poziţie de negare totală a mişcării legionare.

Textul respectă întru totul originalul; întreruperile au fost marcate prin trei puncte, iar cuvintele introduse de noi prin paranteze drepte; notele din subsol şi titlul aparţin redacţiei Magazin istoric.

1941 *Miercuri, 1 ianuarie.* Ce să însemn la începutul altui an? Speranţe personale n-am sau sînt puţin vijelioase. Odinioară rîvneam izbîndă şi glorie literară, ori măcar realizarea unei opere. Azi mă simt *desabusé*... Pentru ţară însă aş dori mult, puternic, o reînălţare şi o refacere. România mare n-a fost decît o dreptate istorică pentru un neam care a meritat-o prin mare suferinţă. Dacă Dumnezeu mi-ar dărui să apuc măcar ziua definitivei biruinţi româneşti, aş muri fericit!

Anul trecut a fost nefast din toate punctele de vedere pentru România şi într-un sens pentru toată lumea, inclusiv Germania victorioasă — dar pentru mine, personal, n a fost rău: am publicat *Amîndoi*[3], am avut discursul de recepţie la Academie[4], triumfal... Dar mulţumirile personale sînt lipsite de elan cînd împrejur e prăbuşirea...

Miercuri, 22 ianuarie. Se vede că e scris acestui neam să bea paharul de otravă pînă-n fund. N-au fost deajuns nenorocirile anului fatal trecut — de ieri ne aflăm în altă revoluţie[5], mai gravă şi poate catastrofală pentru România.

Se pare că ruptura s-a făcut din motive nu tocmai ideale. Desfiinţarea bruscă a comisarilor de românizare[6] ar fi pricina reală a acestei revoluţii stranii. Evident, în presa legionară motivul e arătat a fi uciderea unui ofiţer german de către un grec în solda Angliei, crimă ce n-ar fi fost sancţionată decît cu ezitare[7]. Generalul Antonescu, din pricina întîrzierii ce s-a pus în luarea măsurilor, a înlocuit pe generalul [Constantin] Petrovicescu de la Interne[8] prin general Popescu Dumitru, comandantul garnizoanei Bucureşti care, la rîndu-i, a fost înlocuit prin generalul [Constantin] Sănătescu. Acum se vede că Petrovicescu e favoritul legionarilor, care au refuzat să recunoască pe noul ministru de Interne şi să predea Prefectura Poliţiei în fruntea căreia s-ar fi numit generalul Mitrea. Legionarii, în diferite manifeste, proclamă vinovat pe Rioşanu[9] şi în general pe „masonii" din guvern care sînt toţi nelegionari. În realitate, partea cealaltă afirmă, şi toată lumea nelegionară şi chiar mulţi legionari, că comisarii de românizare s-au făcut vinovaţi de adevărate tîlhării, cumpărînd pe sume derizorii şi care urmau să fie plătite cîndva — fabrici, uzine, întreprinderi etc., încît proprietatea oamenilor nu mai era sigură. Mai mult: unii au cumpărat, au vîndut tot ce au găsit şi pe urmă au închis porţile sau au chemat înapoi pe vechii proprietari. Cazuri d-astea am auzit şi eu multe... Se făceau samavolnicii fără seamăn sub pretextul românizării. Nimeni nu se gîndea că aşa se distruge toată economia naţională. Fiecare [legionar] urmărea parcă numai propria-i procopsire...

E neîndoielnic că azi legionarii sînt ca un corp străin în mijlocul neamului, ca un fel de ocupanţi fanarioţi care nu urmăresc decît îmbogăţirea prin orice mijloace, oricît de reprobabile. De aceea lumea are adevărată groază de legionari şi numai de frică tace... De altfel ei înşişi par a urmări să se impună prin teroare, încît nimeni nu i-ar mai regreta azi dacă s-ar întîmpla să fie înlăturaţi de la putere...

Conflictul între Antonescu şi legiune a izbucnit în forme care nu mai admit decît victoria definitivă. Era compromisurilor s-a sfîrşit.

[1-2] În paginile revistei noastre au apărut, de asemenea, un număr mare de articole şi documente privind aceste evenimente: nr. 9-12/1970; 1/1971; 5/1973; 2,7,11/1974 şi 2,11/1975.

[3] Este vorba despre romanul publicat de Liviu Rebreanu sub acest titlu.

[4] *Magazin istoric*, nr. 5/1979.

[5] Termen impropriu, firește, pentru a desemna rebeliunea legionară. De altfel pe parcurs Rebreanu însuşi renunţă la el.

[6] Desfiinţarea „comisarilor de românizare", hotărîtă de Antonescu la 18 ianuarie 1941, a stîrnit o puternică agitaţie în rîndul mişcării legionare, care se vedea, astfel, lipsită de una dintre principalele căi de „legalizare" a numeroaselor jafuri şi abuzuri.

[7] Ofiţerul respectiv era maiorul Doering, împuşcat în timp ce se deplasa de la Cafeneaua „Bucureşti" spre Hotelul „Ambasador". Atentatorul sosise în România în iulie 1940, cu un paşaport turcesc, în care figura cu numele Dimissorialetri Sarandos. Asupra lui s-a mai găsit un paşaport, nevizat, emis de consulul grec de la San Francisco pe numele Demetrioss Trantopoulos.

[8] Destituirea lui Petrovicescu s-a produs în ziua de 20 ianuarie. Comunicatul dat publicităţii două zile mai tîrziu, preciza, cu multă abilitate, că generalul Antonescu luase această măsură, printre altele, „pentru a întări ordinea internă, care în ultima vreme reclamă noi măsuri de liniște şi autoritate *spre a curma actele de anarhie, însuşirile de avere în scopuri personale şi care duc la dezordine economică*".

[9] Locotenent-colonelul Alexandru Rioşanu — subsecretar de Stat la Ministerul Afacerilor Interne, pentru Poliţie şi Siguranţă — şi Eugen Cristescu, şeful Serviciului Special de Informaţii — erau pe atunci singurii funcţionari superiori de la Interne care nu aderaseră la Garda de fier.

Ziua de ieri s-a început în relativă liniște. Ziarele legionare n-au publicat comunicatul Președinției cu motivele înlocuirii lui Petrovicescu. Pe la amiazi, Prefectura Poliției a fost înconjurată de armată. Înlăuntru, pe la ferestre, legionarii cîntau și strigau: jos masonii din guvern! Seara precedentă, la Radio, s-a citit, de către chiar directorul general, un manifest al șefului studențimei[1] care cerea guvern legionar. Pe ziua de ieri intra în vigoare militarizarea mai tuturor instituțiilor mari. Armata a ocupat principalele autorități, ministere etc. Cam tîrziu.

Seara, general Antonescu, a publicat prin Radio, un apel către țară, în care dădea legionarilor 24 ore să restabilească ordinea. Azi, numai *Universul* l-a publicat, fiindcă aseară echipe de legionari înarmați au ocupat *Curentul* și *Timpul*, declarîndu-le legionare. *Universul* a scăpat numai cerînd grabnic ajutorul armatei...

Azi toată ziua s-au făcut defilări pe străzi de legionari în grupuri mai mari sau mai mici. Armata a fost mai discretă, ca și cînd ar fi vrut să dea răgaz de gîndire. Legionarii se arată foarte bătăioși...

Prefectura Poliției și Prefectura Ilfov, fostul Hotel „Bristol", sînt ocupate de legionari.

Pe la 5 d.a. am ieșit să văd desfășurarea răzmeriței. Tramvaiele nu mai mergeau. Taxiuri foarte puține, pentru că li s-a tăiat benzina de legionari. Trotoarele sînt pline de oameni care, ca și mine, sînt curioși să vadă. Se aud îndată împușcături dinspre Știrbey-vodă, răzlețe. Lumea abia ia seama. Cotesc la Alcalay pe Calea Victoriei, care e însă barată de două camioane... Oameni mulți cască gura. Băiețandri nespălați, ucenici neisprăviți mențin ordinea. În unele balcoane sînt legionari care vorbesc cine știe ce, cîntă secundați de cei de pe stradă. Se citește un apel către Antonescu să înceteze masacrul... Am trecut pe strada Doamnei și apoi pe Karagheorghevici, pînă-n Lipscani spre Lafayette. Trec în goana mare cîteva motociclete legionare cu ataș, de la Lafayette se întorc înapoi în aceeași goană. Un camion gol vine dinspre Sf. Gheorghe și oprește pe Karagheorghevici; cei trei nespălați răcnesc despre legiune. Trag clopotele la biserica Zlătari. Calea Victoriei geme de lume. Legionari cu capetele goale străjuiesc... Poate alți morți. Nu mi se pare prea interesant... Pare o punere în scenă care, prin prea deasa repetiție, își

În p. 41: *magazine devastate de bandele legionare*

Un reportaj fotografic, apărut în revista Realitatea ilustrată *(ianuarie 1941), care relevă caracterul banditesc al mișcării legionare*

[1] Uniunea națională a studenților români creștini, singura organizație legală universitară de atunci, avea ca președinte — numit de „conducătorul" statului, la propunerea lui Horia Sima — pe comandantul legionar Viorel Trifa, care declarase: „Am nevoie de puteri absolute în viața studențească. N-am timp de pierdut cu fleacuri democratice... Formula este simplă: să se execute tot ceea ce poruncesc".

pierde efectul. Miroase parcă puțin a sistem de exploatare a morților în favoarea învîrtelilor celor vii.

M-am întors pe Academiei, unde la Prefectura Ilfov, aceiași legionari umpleau ferestrele. Pe bulevard trecea o echipă de circa patruzeci derbedei strigînd în cor: Recht! Links! [Drept! Sting!] ca să dovedească nemților cît îi iubesc...

M. Tican îmi spune că spectacolul are ceva asemănător cu începutul războiului civil, în Spania. Coborîm pe lîngă Capșa spre Teatrul Național. Palatul Telefoanelor era ocupat de armată. Dinspre Ministerul de Război izbucnesc deodată trozniturі de mitralieră și cîteva răbufniri ca de grenate de mînă. Am mers apoi pînă în Piața Palatului. Luminile nu erau aprinse decît la magazine. Atmosfera părea mai apăsătoare ca întunericul. Ne-am oprit în colțul rondului, de unde se oferea o priveliște puțin lugubră cu profilul regelui Carol I călare. În fund, spre Athénée-Palace, părea că se frămîntă ceva, apoi auzirăm zgomote, cîntece. În sfîrșit, văzurăm formații de legionari cu drapele apropiindu-se. În dreptul monumentului s-au oprit cu fața spre Palat. În clipa aceea s-au aprins toate luminile de la Palat și de la Fundație[1]. Legionarii intonară Imnul regal. Pe la mijloc însă răbufniră rafale de mitraliere, stăruitoare. Lumea din jurul nostru și din toată piața imensă a început să se împrăștie într-o goană sălbatică. În realitate erau gloanțe oarbe. Am privit apoi defilarea celor patru grupuri de cîte 70-100 oameni. Vai de capul lor. Lombrozieni. Și aceștia nenorociți vreau să regenereze neamul românesc! Aceștia să creeze pe românul nou!...

M-au obosit și m-au decepționat atît de cumplit toate cîte le vedeam că am venit acasă. Firește, pe jos. De la prînz nici telefoanele nu mai funcționează. Sînt îngrozit și desperat de viitorul țării...

Pe la 7 1/2 seara, Radio București difuzează proclamații legionare, după ce acest lucru îl făcuse la prînz Radio România. Mai tîrziu, Radu [ginerele scriitorului] aduce vestea de la Radio că s-a difuzat un apel energic al lui Antonescu, în care se anunță că armata va restabili ordinea tulburată de nemernici... Pînă la 11 1/2 oficialitatea n-a putut utiliza nici un post de Radio.

Nu știam astfel nimic din ce se petrece. Ieșeam din cînd în cînd în balcon; împușcături se auzeau foarte de aproape, gloanțele șuierau parcă la cîțiva metri — habar n-aveam de unde. În răstimpuri răsunau sirenele de alarmă anti-aeriană, iar spre miezul nopții clopotele de la mai multe biserici. E ceva lugubru și atît de apăsător că-mi pare rău că mai trăiesc și aș dori să mă culc și să nu mă mai trezesc niciodată în astfel de lume.

Joi, 23 ianuarie. M-am zvîrcolit toată noaptea în gînduri negre... Dimineața aflu că n-au apărut ziare afară de *Cuvîntul*... Din fericire, pe la 9 începe să funcționeze radio și aflăm apelul lui Antonescu foarte energic și comunicatul Statului-Major, dezmințind orice defecțiune în armată.

Cobor în oraș. Imediat aflu că ieri după-amiază au fost devastate și prădate cumplit toate magazinele de pe Rahova, Dudești, Văcărești, Calea Moșilor etc. S-a furat ca-n codru, iar camioanele rechiziționate de legionari cărau obiectele, parte pe la casele jefuitorilor, parte la cîteva sedii de rezistență...

Pe la amiazi apar *Cuvîntul* și *Bunavestire*, special, cu un ordin al lui Horia Sima de-a se înceta lupta și de a evacua toate clădirile. Asta înseamnă capitulare, deși vorbește de început de tratative între conducerea statului și legionari...

Din oră în oră, la Radio se citește apelul lui Antonescu, apoi ordinul de zi către armată, mulțumindu-i c-a restabilit ordinea, apoi telegrama către reprezentanțele din străinătate că rebelii au fost înfrînți, în sfîrșit o lege [care cere] să se depună toate armele în 24 ore, sub sancțiunile cele mai severe. Pe urmă ministrul de Interne ordonă să se numească primari în toate comunele, să [se] reia munca și mai ales vestește că se va proceda la o nouă organizare politică a țării.

Legionarii, înfrînți, încearcă să se apropie de Antonescu. În zadar. Se pare că a avut experiențe prea rele cu dînșii. Anunță că toți capii revoltei și cei mai vinovați de prădăciuni și violențe vor fi aspru pedepsiți.

La Radio, azi-noapte, a fost numit director Lulu Ionescu, care în cursul nopții a restabilit ordinea, a reocupat postul Băneasa, a îndepărtat pe legionari. De altfel, un grup de legionari ar fi încercat să dea un atac asupra sediului de Radio din Berthelot. Ar fi vreo 40, din care 14 funcționari de la Radio. Au fost însă blocați într-o casă pe [strada] Esculap, vreo opt din cei de la Radio sînt prinși. Operația de curățire continuă. De altfel și la Poliție, unde legionarii răzleți sînt ascunși prin poduri, acoperișuri, casele vecine etc.

Seara pare că ordinea s-a restabilit. Revolta a fost zdrobită crunt și rapid.

Astfel regimul legionar s-a prăbușit în abia patru luni de guvernare, fără a lăsa regrete, întocmai ca regimul [lui] Carol II. Calculam greșit psihologic azi noapte, socotind anevoioasă victoria lui Antonescu. N-am ținut seama de faptul că lupta o dădeau [legionarii] după o guvernare îngrozitor de rea, în cursul căreia au lovit absolut toate categoriile de cetățeni, de la simpli muncitori, comercianți, meseriași, negustori, funcționari, profesori și toate felurile de intelectuali. Au abu-

[1] Actuala Bibliotecă Centrală Universitară.

zat, au nedreptăţit, au înjosit, au umilit şi mai ales au fost fără milă... De un egoism fără pereche şi de o lipsă de scrupule nemaipomenită, au ajuns să apară ca o bandă duşmană pusă să jefuiască şi să stoarcă ţara în folosul lor propriu. Toate actele lor au fost demagogie ieftină. Sub pretextul românizării şi al ajutorării celor săraci, au săvîrşit murdării fără număr... S-a arătat treptat că sînt mai răi decît toţi care i-au precedat. Barem după omorîrea celor închişi la Jilava în condiţii oribile şi mai ales a lui Iorga şi Madgearu, nici un român nu mai putea crede într-înşii.

Toate acestea fac ca azi toată lumea să fie mulţumită că s-au prăbuşit şi nimeni să nu fie îndurerat că sînt împuşcaţi. N-am auzit un om care să zică: săracii! În asemenea condiţii nici nu mai poate fi vorba de o revenire a regimului legionar aşa cum a fost. Poate să facă Antonescu ceva, poate să-i zică legionar, dar spiritul de teroare ce a caracterizat cele patru luni s-a isprăvit pentru totdeauna...

Şi totuşi... La prăbuşirea regimului Carol II [se] părea că nu poate urma ceva mai rău. Doamne fereşte, măcar acum! A suferit destul neamul acesta şi a plătit toate păcatele. Ar trebui să vie şi zile mai senine.

Vineri, 24 ianuarie. Ce tristă aniversare a Unirii! Nici nu s-a serbat, aproape nici nu s-a pomenit de ea. Azi e în joc însăşi existenţa neamului... La Radio — cîteva cuvinte, repausul general şi drapelele tricolore pe multe case — atît. Lumea, mai multă şi mai curioasă, umple străzile să vadă urmele bătăliilor. Şi se vede o maşină cu anvelopele sfîşiate, o camionetă pusă curmeziş pe Calea Victoriei, alături de o maşină verde furată de la Legaţia britanică, spre a baricada drumul la Poliţie, iar în partea spre Lafayette altă camionetă grea de baraj. În curtea Poliţiei şi în balcoane, unde alaltăieri urlau legionarii, sînt soldaţi înarmaţi şi tancuri. Stricăciuni mari pe afară nu apar. O vitrină spartă la Lafayette, urme de gloanţe ici-colo în zidurile de vis-à-vis.

Mai multe se văd pe Calea Victoriei spre Şosea, în apropierea Pieţii Victoriei. Întîi o maşină cu parbrizul ciuruit de gloanţe. Apoi scheletul ars, numai fier, al unui camion-automobil. Un tanc cu urme de gloanţe. În piaţă, tancuri şi toate gurile de străzi barate de armată care percheziţionează pe trecătorii suspecţi. Lîngă Palatul Sturdza[1], cazarma gardienilor e literalmente ciuruită de gloanţe, geamurile sparte, uşile de asemenea — ocupată de soldaţi. Casele de peste drum au şi ele urme de gloanţe destule, în special fosta casă a lui Iorga. Şoseaua Bonaparte e interzisă pietonilor. Ajung pe străzi lăturalnice în str. Cometa, dar la str. Roma nu pot pătrunde. Acolo pare că au fost lupte mai dîrze; se zice că încă mai rezistă unii sau cel puţin sînt ascunşi prin casele asediate... De la alţii aflu amănunte despre devastările ce s-au făcut în mai toate cartierele.

Lumea respiră ca după un coşmar, atît de mult au reuşit legionarii s-o îngrozească cu regimul lor efemer...

La Academie se povestesc atrocităţi săvîrşite de legionari asupra soldaţilor. E o uşurare şi aici. Comemorarea Unirii se face simplu, sobru. Discursul lui [C. Rădulescu-] Motru e ascultat în picioare...

După-amiază au fost ocupate de armată toate localurile Universităţii. Se caută capii rebelilor. Preşedinţia [Consiliului de Miniştri] cere publicului să denunţe ascunzătorile tuturor persoanelor care au participat la revoltă, începînd cu Horia Sima, pînă la ultimul borfaş. Se aude că ar fi fost arestat fostul ministru al Propagandei, [Alexandru] Constant. Pe Victor Medrea nu l-a găsit comisarul regal venit să-l ridice. Se pare că represiunea va fi severă fiindcă au fost ucişi şi mulţi soldaţi şi chiar ofiţeri. General Antonescu promite că va merge pînă la capăt.

Sîmbătă, 25 ianuarie. Se zice că arestarea şefilor legionari se continuă metodic. Unii spun că mai toţi ar fi arestaţi, inclusiv Horia Sima[2]. De asemenea, Malaxa ar fi arestat, în a cărui casă a fost un cuib de rezistenţă; casa ar fi distrusă.

Am văzut puţin din devastările făcute de legionari pe Bărăţiei, Văcăreşti şi Dudeşti. Sînt lucruri groaznice şi ruşinoase. Sînt distruse mai cu seamă prăvălii de oameni săraci, amăriţi... Ce suflet pot să aibă tîlharii care au prădat tocmai pe cei umili? ...Parcă mi-e şi ruşine după spectacolul ce l-am văzut azi şi care e abia o infimă parte din seria de prădăciuni săvîrşite de „apostolii jertfei şi ai suferinţei".

---

[1] Azi clădirea nu mai există; ea se afla în Piaţa Victoriei şi era sediul Ministerului de Externe.

[2] În realitate, la intervenţia autorităţilor militare şi politice hitleriste din România, o mare parte a conducătorilor legionari au fost scoşi de sub urmărirea autorităţilor române. Hermann Neubacher, însărcinatul cu probleme economice în România, cel care l-a convins pe Horia Sima să înceteze rezistenţa şi să depună armele, a avut o convorbire de două ore cu Antonescu, în dimineaţa de 23 ianuarie:

— Voi ordona — a declarat Antonescu — ca întreaga conducere a Legiunii să fie spînzurată.

— Acest lucru este imposibil, domnule general!

— ... Sînt nişte criminali, toţi vor fi spînzuraţi!

— Vă repet că acest lucru nu este posibil... (Amănunte în A. Simion: *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940-ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, 1976, pp. 261-273). Iniţial, ascunşi de către unii germani cu funcţii oficiale aflaţi în România, mulţi legionari au fost transportaţi mai apoi pe ascuns în Germania, unde au primit azil politic. Horia Sima însuşi, după ce a stat o vreme ascuns a trecut în Bulgaria. La Legaţia germană din Sofia a primit un paşaport fals, cu ajutorul căruia a ajuns în Germania.

TINERETUL CONTRA FASCISMULUI

ION BABICI,
doctor în istorie

În vara anului 1938, politica expansionistă a statelor fasciste avea consecințe tot mai grave pentru întreaga omenire, punînd în primejdie destinele păcii universale. În această situație internațională deosebit de complexă, în preajma dezlănțuirii celei de-a doua conflagrații mondiale, s-au făcut simțite puternice acțiuni de protest populare împotriva pericolului de război. În cadrul marilor acțiuni antifasciste și antirăzboinice desfășurate în acel timp se înscrie și Congresul mondial al tineretului, din vara anului 1938[1]. Activitatea delegației române la acest forum internațional face parte integrantă din lupta dusă de tineretul român, sub conducerea Partidului Comunist Român, împotriva fascismului și a pericolului de război, pentru apărarea independenței naționale și pentru solidaritate cu forțele progresiste și democratice din lumea întreagă.

În opinia publică din țara noastră Congresul a avut un puternic răsunet Popularizînd țelurile lui, Grigore Preoteasa scria în ziarul *Fapta*, din 10 iulie 1938: „La Congres se va discuta despre: bazele politice și economice ale păcii, situația tineretului din punct de vedere economic și cultural și atitudinea sa în fața păcii, realizarea unui plan de educație și acțiuni în favoarea păcii și elaborarea metodelor de colaborare care vor permite tineretului să contribuie la pacea lumii". În continuare, autorul arăta că acest „Congres mondial al tineretului face un serviciu nu numai lumii, ci și fiecărei țări în parte. De aceea, tineretul român are datoria de a nu precupeți nici un sacrificiu și de a trimite la New York cît mai mulți delegați".

În Comitetul internațional de patronaj care a pregătit Congresul, România a fost reprezentată de către primul ministru, patriarhul Miron Cristea, și de către scriitoarea Elena Văcărescu, membră a delegației noastre la Liga Națiunilor. Din Comitetul național de patronaj au făcut parte peste douăzeci de personalități politice și științifice importante, ca Gheorghe Tătărescu, fost prim-ministru, Mitiță Constantinescu, guvernatorul Băncii Naționale, Grigore Gafencu, Dimitrie Gusti, Grigore Iunian, Virgil Madgearu, foști miniștri, C. Rădulescu-Motru profesor universitar și alții.

Evocînd prezența românească la această reuniune, șeful delegației noastre, George Macovescu, își amintește în *Contemporanul*, din 7 mai 1971: „Partidul Comunist Român m-a trimis să reprezint tineretul comunist din țara noastră la Congresul mondial al tineretului. Astăzi, poate să pară un fapt normal. Atunci, în acel an de ilegalitate, a fost încă o mărturie a forței politice și organizatorice a Partidului Comunist Român".

Congresul s-a ținut în zilele de 16-24 august 1938, la Universitatea Vassar din Poughkeepsie (statul New York), cu participarea a 500 delegați din 54 țări. Biroul lui era alcătuit din reprezentanți ai tuturor delegațiilor, printre care și ai celei din România. În timpul lucrărilor s-au preconizat o serie de

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1972.

[2] *În imagine: La Guardia (primarul New Yorkului) salută la Summer City Hall un grup de reprezentanți la Congresul mondial al tineretului. Al doilea din stînga George Macovescu*

măsuri pentru prevenirea războiului. „Toate țările — se sublinia într-unul dintre rapoarte — trebuie să ia măsurile prevăzute în pactul Ligii Națiunilor, pentru a se întreprinde o presiune diplomatică, financiară și economică, împotriva agresorului, după cum trebuie folosite chiar acordurile militare prevăzute de pactele de asistență mutuală, care, la rîndul lor, să fie integrate în cadrul Ligii Națiunilor...". În continuare, se menționa: „Pentru a salva pacea, este nevoie nu numai să se unească toate voințele în domeniul politic, religios și filozofic, dar să se găsească remediile necesare pentru a se pune capăt dificultăților economice care frămîntă lumea. În același timp, trebuie dusă o luptă desfășurată pe un plan uriaș, pentru stîrpirea analfabetismului și răspîndirea cît mai largă a culturii".

În cadrul dezbaterilor, o serie de delegații au arătat necesitatea asigurării securității colective a națiunilor, insistînd asupra încetării cursei înarmărilor. Congresul a condamnat amestecul străin în treburile interne ale altor țări, recunoscînd „dreptul popoarelor de a dispune de ele însile, de a se organiza singure". În cursul discuțiilor, delegații au condamnat cotropirea Etiopiei de către Italia fascistă și anexarea Austriei de către Germania hitleristă. Ei și-au manifestat simpatia față de lupta eroică a Chinei împotriva invaziei militarismului japonez, și-au exprimat solidaritatea cu cauza dreaptă a republicanilor spanioli. Delegații au dat o înaltă apreciere Convenției de la Nyon (Elveția), din 14 septembrie 1937, cu privire la măsurile colective de luptă împotriva acțiunilor piratерești ale submarinelor statelor fasciste în Marea Mediterană, convenție semnată, între alte țări, și de România.

Ziarele românești au inserat în paginile lor articole consacrate lucrărilor Congresului de la New York. Ziarul *Știri*, din 18 august 1938, scria că „independența țării noastre fiind strîns legată de cauza păcii, apelăm la toate straturile sociale, la toate organizațiile profesionale, culturale ale tineretului, ale vîrstnicilor etc. de a se solidariza cu acest Congres, trimițînd telegrame direct la New York". *Fapta*, din 2 octombrie, 1938 sublinia: „Principiile statornicite de Congresul de la New York, hotărîrea de a strînge întreg tineretul din fiecare țară în cadrul unei mișcări unitare vor constitui pentru tineretul țării noastre un minunat mijloc de a strînge rîndurile pentru apărarea păcii, a integrității și a independenței României".

Participarea delegației române la Congresul mondial din august 1938 a fost una dintre manifestările prin care tînăra generație din România și-a adus contribuția la lupta desfășurată pe arena internațională împotriva fascismului și războiului, pentru pace și prietenie între popoare. O comisie a Congresului a fost prezidată de un delegat român, „fapt care a fost socotit, atît de membrii Congresului, cît și de întreaga presă americană, ca un omagiu adus țării noastre", scria *Lumea românească* din 2 octombrie 1938.

TREPTELE UNIRII

RĂSPUNSURILE LA ÎNTREBĂRI

SERIA I-A:

1) „Dintr-o fîntînă au izvorît și cură" (11/1978, p. 1)
2) 27 mai 1600, Iași (11/1978, p. 20)
3) Burebista (11/1978, p. 6)
4) Menumorut, Gelu, Glad (11/1978, p. 9)
5) „Noi vrem să ne unim cu țara" (11/1978, p. 34)
6) Ferante Capeci, Giorgio Tomasi, Jules Michelet, Anton Maria del Chiaro (11/1978, pp. 19, 21)
7) Ștefan cel Mare (11/1978, p. 16)
8) Mircea cel Bătrîn, Alex. Lăpușneanu (11/1978, pp. 15, 18)
9) Independența României (11/1978, p. 61)
10) Nicolae Bălcescu, la 3 mai 1851 (11/1978, p. 38)

SERIA A II-A:

1) Primul articol (12/1978, p. 23)
2) Decebal (11/1978, p. 6)
3) Unirea (12/1978, p. 19)
4) Partidul Social-Democrat Român, Partidul Național Român (12/1978, p. 17)
5) „Soarele nostru la București răsare" (11/1978, p. 48)
6) Înființarea Partidului Social-Democrat din Transilvania (12/1978, p. 26)
7) Dacia (11/1978, pp. 17, 18, 19)
8) 1228 (12/1978, p. 22)
9) „Cheia boltei, fără care s-ar prăbuși tot edificiul național" (11/1978, p. 35)
10) Societatea Literară Română devenită Societatea Academică Română (11/1978, p. 43)

SERIA A III-A:

1) 150; 70 000 (12/1978, p. 22)
2) „Centrul vieții neamului" (11/1978, p. 39)
3) Simion Bărnuț (11/1978, p. 42)
4) România (Romanien) (11/1978, p. 24)
5) „Societatea Transilvania" (11/1978, p. 43)
6) Pașapoarte; sigilii (1/1979, p. 7)
7) Ștefan cel Mare; Mihai Viteazul (1/1979, p. 5)
8) Dridu (11/1978, p. 8)
9) Piața Unirii; Statuia lui Al. I. Cuza; Iași (12/1978, p. 32)
10) Hora Unirii (1/1979, p. 18)

POȘTA CONCURSULUI

Și actuala ediție a Concursului Magazin istoric a fost primită, ca și precedentele, cu deosebit interes de cititorii noștri. Din corespondența sosită, am selectat cîteva scrisori care abordează probleme de un interes mai larg. Abundența de scrisori sosite pe adresa Concursului, a căror triere și verificare am încheiat-o de curînd ne-a determinat să răspundem oarecum tardiv. O facem însă cu speranța că aceste precizări vor interesa și pe viitorii participanți la concursurile Magazin istoric.

ILIE URSU, *din* Bistrița, jud. Bistrița Năsăud: Nu sînt un pesimist, dar aș vrea să știu cum vor putea fi desemnați cîștigătorii, în ordinea premiilor, dacă nu va fi depășit numărul premiilor de cel al scrisorilor cu răspunsuri exacte? *Tot prin tragere la sorți, în ordinea premiilor, urmînd ca după scrisorile cu toate răspunsurile exacte să intre în urnă, pentru premiile rămase, cele doar cu un răspuns greșit ș.a.m.d.*

TRAIAN GHINESCU, *din* Ploiești: *conform precizării din regulamentul Concursului, nu se iau în considerare rectificările ulterioare ale răspunsurilor.*

DORU GHIȚĂ, *din* Brașov; VLADIMIR RUSU, *din* Brașov; JUHASZ ANDRÁS, *din* com. Pecica, jud. Arad: *răspunsurile dv. trimise separat, după apariția fiecărei serii de întrebări, nu au putut fi luate în considerație.*

EMIL CUMPĂNAȘU, *din* Hunedoara: *pentru a participa cu mai multe buletine la tragerea la sorți, este necesar să trimiteți un număr corespunzător de taloane 1-3.*

CONSTANTIN LEON, *din* Bacău: *sosirea plicului cu răspunsuri la destinație o puteți proba folosind confirmarea poștală de primire.*

MARIA MOCANU, *din* Orșova: *toate răspunsurile există în nr. 11-12/1978 și 1/1979.*

„Ne bucură că cetățenii americani care s-au născut în România sau ai căror părinți sînt de pe aceste meleaguri își reamintesc de locurile unde s-au născut".

NICOLAE CEAUȘESCU

CU CEI DE ACASĂ

Înscrisă la loc de frunte în istoria țării, ziua marii uniri a românilor — 1 Decembrie 1918 — a devenit, în anii care au urmat, sărbătoare tradițională, fiind marcată de numeroase manifestări, unele cu participarea unor oaspeți de peste hotare. O largă amploare au luat manifestările prilejuite de împlinirea a 10 ani de la marele act istoric. La festivitățile organizate în anul 1929 — prin grija unui Comitet de acțiune, din care au făcut parte mari personalități, ca N. Iorga, L. Rebreanu, Dem. I. Dobrescu, M.D. Ralea ș.a., — au luat parte și oaspeți de peste hotare, printre care 500 reprezentanți ai românilor care, în decursul timpului, s-au stabilit pe teritoriile Statelor Unite ale Americii și Canadei. Ei au venit din Ohio, Detroit, Chicago, Philadelphia, Omaha, New-York, Los Angeles, Cleveland, Saint Louis, Akron, Montreal (Canada) și din mai multe alte așezări din America de Nord.

Referindu-se la participarea românilor americani la serbările Unirii, ziarul *Românul* (care apărea în S.U.A.) scria în numărul său din 7 aprilie 1929: „Glasul care a venit și la noi, pentru a ne chema să prăznuim cu cei de acasă marele eveniment istoric al Unirii tuturor românilor, este cea mai vibrătoare și mai emoționantă melodie ce ni s-a putut transmite vreodată. Nici cînd n-a străbătut la noi o voce mai dulce, mai blîndă, mai fermecătoare și mai înțeleasă, care... ne cheamă să ne bucurăm și noi pribegii la ziua mare a înfrățirii cu ceilalți ai noștri rămași acasă". Exprimînd aceleași idei și sentimente, ziarul *America*, în numărul din 28 martie 1929, publica un articol semnat de un viitor participant la serbările Unirii, în care scria că ei, românii americani, pleacă în Patria Mamă atît pentru a revedea locurile dragi ale copilăriei, satele și orașele, codrii, munții și apele patriei, cît și pentru că acolo ne cheamă, afirma el, *„datoria noastră de români"* (subl. *T.P.*).

Sub faldurile a 150 steaguri, pe care le-au adus cu ei, oaspeții au defilat, alături de ceilalți participanți la festivitățile legate de serbările Unirii, pe Calea Victoriei, Cheiul Dîmboviței, Calea Rahovei, str. 11 Iunie. La Mormîntul eroului necunoscut, ei au depus o coroană de flori, cu două flamuri reprezentînd tricolorul românesc și drapelul S.U.A.; pe panglici se afla textul „Românii din America, Eroului necunoscut al României", și emblemele unor asociații, societăți și cluburi ale românilor americani, cu denumiri semnificative: Frăția română, Lumina și progresul, Glasul românesc, „Simion Bărnuțiu", „Avram Iancu", Deșteaptă-te române!, „Gheorghe Lazăr", „Ștefan cel Mare", Clubul „Nicolae Iorga", Unirea română, „Cuza vodă", Dorobanțul român etc.

Înconjurați cu căldură și ospitalitate, reprezentanții românilor din America au vizitat instituții culturale din Capitală, au participat la diferite spectacole, între care și reprezentarea, pe scena Teatrului Național, a poemului etnografic-muzical al lui Tiberiu Brediceanu *România în port, joc și cîntare* și un concert la Ateneu, dirijat de George Enescu, au vizitat localități cu bogate semnificații pentru trecutul nostru istoric, Curtea de Argeș, Mărășești etc. Ultima etapă a vizitei a fost Alba Iulia, unde, în sunetul muzicilor și al marșului patriotic *Deșteaptă-te române!*, stindardele purtate de oaspeți au fluturat alături de drapelele românești, stindarde sub ale căror flamuri — cum scria un român american în ziarul *America* — „am jurat noi și copiii noștri credință și lealitate față de Patria noastră mamă și față de patria noastră adoptivă și ocrotitoare America. Acestea vă vor spune multe, dar să știți că acestea sînt stindardele în a căror cute este sărutul nostru, dar sînt și lacrimile noastre".

Teodor PINTEAN

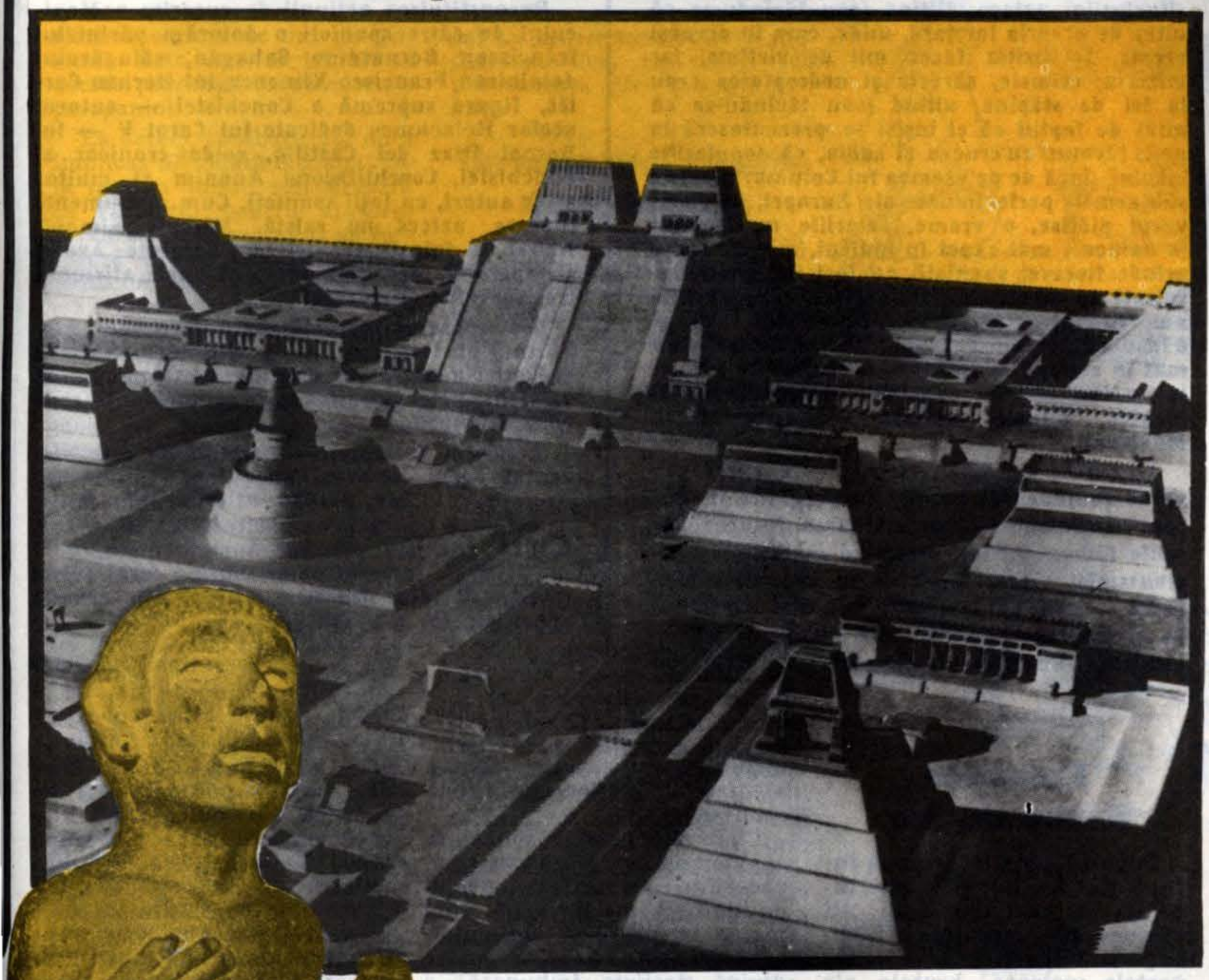

VIAȚA ȘI MOARTEA ÎN IMPERIUL AZTEC

MIREILLE SIMONI-ABBAT

În toamna anului 1519, cînd au debarcat în Mexic, conduși de Hernán Cortés, spaniolii s-au declarat impresionați de cruzimea practicilor religioase aztece, de barbaria ritualurilor, a sacrificiilor umane, care se practicau pe scară largă. Pentru ei și, dealtfel, pentru oricine ar fi asistat la asemenea atrocități, imaginea preotului smulgînd din pieptul victimei inima ce mai bătea încă a fost cutremurătoare.

Acestea nu erau însă decît o latură a realităților aztece. Viața socială, foarte dezvoltată pentru acea vreme, cunoștințele de-a dreptul uimitoare în domeniul astronomiei, impunătoarele edificii sacre sau profane existente la Tenochtitlan, capitala imperiului, evoluatul

În imagini: o reconstituire a marelui centru religios al aztecilor din Tenochtitlan și o statuetă reprezentînd un om de rînd, lucrător sau fermier

sistem de circulație și de comunicații, grădinile plutitoare, lagunele și digurile, podurile suspendate și bazinele pictate au fost eclipsate în ochii noilor veniți de violența religiei și ritualurilor aztece. Uitînd (sau făcîndu-se că uită) de propria lor țară, unde, cam în aceeași vreme, Inchiziția făcea mii de victime, iar mizeria, crimele, sărăcia și nedreptatea erau la fel de stăpîne, uitînd (sau făcîndu-se că uită) de faptul că ei înșiși se prezentaseră la noile țărmuri cu crucea și sabia, că populațiile locului, încă de pe vremea lui Columb, piereau sub armele perfecționate ale Europei, că genovezul plătise, o vreme, salariile marinarilor în oameni, mai exact în indieni, atît cît putea prinde fiecare, spaniolii au fost indignați, revoltați de sălbăticia băștinașilor. Tenochtitlanul, fundat de azteci în jurul anului 1325, pe o insulă a Lacului Texcoco, avea să fie transformat în cenușă de Europa civilizată. Pe ruinele lui, a fost ulterior construit orașul Ciudad de Mexico, actuala capitală a Statelor Unite Mexicane.

În cartea sa Les Aztèques **— a cărei versiune românească se află în pregătire la Editura Meridiane — cercetătoarea franceză Mireille Simoni-Abbat, descriind măreția și forța civilizației aztece, nu cade în păcatul subiectivist — atît de des întîlnit la alți istorici — de a o supraestima. Pe acele meleaguri, afirmă autoarea, au sălășluit popoare mult mai evoluate. Aztecii erau „parveniții", ultimii sosiți. Civilizația lor nu reprezenta, de fapt, decît reflectarea unei lumi mult mai vechi și mult mai avansate.**

Reconstituirea acțiunii de cucerire a Mexicului de către spanioli o datorăm părintelui franciscan Bernardino Sahagún, călugărului dominican Francisco Ximenez, lui Hernán Cortés, figura supremă a Conchistei — autorul acelor Relaciones **dedicate lui Carol V — lui Bernal Diaz del Castillo, soldat-cronicar al Conchistei, Conchistadorul Anonim și multor altor autori, cu toții spanioli. Cum monumente literare aztece nu există, Mireille Simoni-Abbat a folosit cronici de sorginte exclusiv spaniolă, de aceea poate că unele afirmații trebuie luate cu rezervă.**

Din lucrarea cercetătoarei franceze, prezentăm un fragment — cu titlul și subtitlurile redacției noastre — care zugrăvește modul de existență aztec în perioada de contact cu Europa conchistadorilor.

Articolul se înscrie — alături de cele prezentate doar în acest an (Cine a „botezat" America? — **nr. 3/1979;** Bernardino Rivadavia — o operă pentru cîteva secole — **nr. 4/1979;** Gloria și pieirea unui conchistador — **nr. 5/1979**), **în turul de orizont pe care revista noastră îl face Americii Latine, din diferite epoci istorice și spații geografice.**

Florentina DOLGHIN

Frenetica foame de aur

Poporul aztec era supus întru totul idolilor săi, fără îndoială cei mai cruzi din cîți a cunoscut omenirea. Înclinați să remarce mai ales aspectele violente, brutale ale religiei aztece, spaniolii au fost șocați în primul rînd de sacrificiile omenești.

Realitatea este că, în epoca Conchistei, sacrificiul uman luase proporții surprinzătoare, atît prin numărul mare al victimelor, cît și prin varietatea modurilor de sacrificare: smulgerea inimii (forma cea mai frecventă și cea mai tradițională), străpungerea cu săgeți, înecarea, arderea, jupuirea de viu etc... Ritualurile difereau în raport de zeul ale cărui favoruri erau solicitate: biciuirea și apoi jupuirea sacrificatului erau închinate zeului vegetației; zeii ploii aveau parte de un cortegiu de copii mici. Descrierile detaliate ale smulgerii inimii nu lipsesc din cronicile vremii: patru ajutoare țineau victima, în timp ce preotul înfigea cuțitul în pieptul sacrificatului, pentru a oferi apoi Soarelui inima celui ucis.

Chiar din primele momente ale marșului spre Tenochtitlan, cuceritorii au întîlnit tot felul de idoli. Prima lor grijă, spre marea stupoare a indienilor, care credeau că orice putere divină trebuie îmbunată, a fost să nimicească idolii și să înalțe în locul lor „adevărata cruce". A doua zi o găseau însă stropită cu sînge omenesc: fiind politeiști, aztecii admiteau foarte lesne că un zeu nou sosit este mai puternic decît ceilalți vechi — motiv în plus pentru a-i oferi și mai mult sînge... Nu i-a surprins nici simbolul pe care l-au adus cuceritorii — crucea. Dintotdeauna, la Teotihuacan, în zona Maya, crucea, simbolul fertilității și al creșterii porumbului, fusese adorată. Foarte ușor a fost acceptată și Sfînta Fecioară; zeițele aztece ale vegetației erau doar zeițe ale rodniciei.

Relatarea Conchistei făcută de Bernal Diaz del Castillo ar putea fi rezumată la teama peninsularilor de a fi mîncați. Vorbind despre masa împăratului aztec Montezuma[1], Diaz del Castillo notează: „Mi s-a spus că era obiceiul să i se gătească din carne de copii mici". De asemenea, Conchistadorul Anonim reține și el: „Toți locuitorii din această provincie consumă carne de om și le place mai mult decît oricare altă hrană. Adesea, ei pleacă la război și-și pun viața în primejdie, numai ca să omoare pe cineva și să-l mănînce". La Diaz del Castillo găsim un pasaj deosebit de tulburător: „Ei, localnicii, ofereau inimile idolilor, apoi tăiau brațe, picioare, coapse și le mîncau cum mîncăm noi carnea de măcelărie, ba chiar vindeau carnea (omenească) în piețe".

Indienii au oferit sînge sau carne omenească celor pe care îi luaseră drept zei — europenilor. Prima oară cînd Montezuma a trimis o ambasadă la spanioli, el „le-a dăruit și cîțiva prizonieri, cu care aceștia să celebreze un sacrificiu. Motivul pentru care Montezuma procedase astfel era convingerea sa că noii veniți sînt zei...".

———

[1] *Magazin istoric*, nr. 4/1978.

În așezările aztece, puteau fi văzute cuști, în care prizonierii erau îngrășați, ca să constituie o hrană mai gustoasă, și marmite, unde se fierbea carnea de om cu porumb. Este lesne de bănuit că aceste priveliști îi cutremurau pe spanioli.

La azteci, canibalismul nu a implicat niciodată lăcomia. De la facerea lumii, zeii ceruseră ca răsplată, pentru ajutorul pe care îl dădeau, să li se furnizeze hrana cea mai apropiată de natura lor, demnă de ei, sîngele omenesc. Cea mai bună ilustrare a semnificației antropofagiei la azteci constă în următorul ritual: timp de un an, un tînăr, cel mai frumos, era considerat personificarea zeului nopții și a războiului, fiind acoperit de onoruri. La sfîrșitul anului, el urca plîngînd scara marelui templu, unde urma să fie sacrificat. Dar indignarea spaniolilor în fața violenței ceremoniilor nu l-a împiedicat defel pe Diaz del Castillo să noteze, cu conștiința împăcată: „Răniții [spanioli] au fost oblojiți cu grăsimea unui indian dolofan, căci noi nu mai aveam untdelemn...". Deși se izbise de refuzul europenilor — deloc onorați de hrana stropită cu sînge — Montezuma a continuat să le trimită daruri, printre care și comoara lui Quetzalcoatl, un fel de zeu al artei. Cea mai mare parte dintre obiectele oferite erau de jad, cel mai prețios material la azteci. De aceea, băștinașii au fost surprinși de bucuria manifestată de spanioli în fața aurului. „Erau încîntați. Ca niște maimuțe ridicau pumnii plini de aur, apoi îi vedeai așezîndu-se, fremătînd de plăcere... Simțeau o foame frenetică de aur". Treptat, deci, acești oameni, cu înfățișare și comportare bizară, dovedeau că sînt muritori, că nu erau trimișii Domnului. De aceea, cînd Ixtlixcoatl, un suveran al locului, s-a dus să o anunțe pe mama sa că îmbrățișase noua credință, aceasta i-a răspuns „că-și pierduse mințile, dacă s-a putut lăsa atît de repede convins de o mînă de barbari".

Spaniolii și-au dat și ei seama de folosul pe care îl puteau trage din reputația lor divină. Cu prilejul primelor încăierări, Diaz del Castillo scria: „Ne-am îngropat morții, pentru ca ei (aztecii) să nu vadă că eram muritori". Astfel, moartea primului conchistador... și aceea a primului cal au sporit îndoielile în rîndul aztecilor, cu privire la proveniența divină a europenilor.

Un oraș mai frumos decît Veneția

„Ca să vă puteți da seama, prea puternice stăpîne, de mărimea, ciudățenia și minunația lucrurilor din acest mare oraș, Tenochtitlan, de domeniile și slugile acestui mare Montezuma... de ritualurile și obiceiurile acestor oameni, de ordinea care domnește în guvernare, ca și în orașe... v-ar trebui mult timp și nenumărați cronicari pricepuți...". În felul acesta își mărturisea Cortés, într-o scrisoare către Carol Quintul, admirația față de splendorile de altădată ale Capitalei aztece.

Nici centrul Mexicului colonial, nici imensa Capitală modernă n-au păstrat vestigiile luxosului Tenochtitlan. Din fericire însă dispunem de numeroase mărturii ale cronicarilor despre acest oraș, a cărui arhitectură și urbanistică erau mult avansate față de cele ale Europei din acea epocă. „Un oraș cu o piață de trei ori mai mare decît aceea a orașului Salamanca", „un oraș mai frumos decît Granada și Veneția", notează cronicile epocii. Comparația cu Veneția este semnificativă: ca și cetatea dogilor, Mexico este construit pe apă. De aceea întreaga sa istorie e formată dintr-o alternanță de lupte și de alianțe cu apa. Dealtfel, în vechiul Mexic, vocabula „oraș" se spunea *altepetl* — „apă-munte".

Mexico-Tenochtitlan a fost creat din mici insule plutitoare care, treptat, au fost fixate în lagună. Prizonieră între două extreme — seceta și inundațiile — cetatea trebuia cînd să lupte cu apa, cînd să și-o facă prietenă. De aceea suveranii au poruncit ample lucrări de regularizare a regimului apelor. De la Conchistadorul Anonim aflăm că străzile erau „jumătate pămînt, jumătate apă" și că pînă la palatul lui Montezuma se mer-

Scene casnice din viața aztecilor așa cum sînt înfățișate în Codex Mendoza, *(cca. 1540): cîntec de leagăn;*

ritualul botezului (copilul este îmbăiat de bunică și trei copii îi rostesc numele);

tatăl își învață fiul să care lemne pentru foc;

gea cu barca. Un mare număr de poduri, în cea mai mare parte mobile, „tăiau" aceste străzi, înlesnind lupta împotriva apei, dar și împotriva asediatorilor. Cum apele lagunei erau sălcii, a trebuit adus pînă în centrul Capitalei un izvor, captat la Chapultepec, al cărui apeduct este vizibil, parțial, și astăzi. El era format din două canale, astfel încît în timp ce se curăța unul era folosit al doilea.

În momentul intrării cuceritorilor în Tenochtitlan, orașul avea o înfățișare foarte complexă. În centru, orașul sacru; în jur, palatele demnitarilor, cu o arhitectură în etaje și cu grădini înflorite. Alături — orașul geamăn, devenit satelit — Tlatelolco. Întemeiat de o fracțiune a populației aztece, mult timp rivalul Tenochtitlanului, apoi înfeudat acestuia, Tlatelolco avea o vocație războinică, dar și una comercială: acolo se ținea giganticul tîrg, unde se puteau strînge pînă la 30 000 persoane. Mai departe, se desfășurau satele, care erau un fel de mahalale. Trei șosele ce serveau și ca diguri legau cetatea de țărmuri.

Documentele rămase cu privire la arhitectura aztecilor sînt fragmentare, într-atît a fost de sistematică distrugerea orașelor lor. Rarele construcții păstrate aparțin, în general, categoriei edificiilor religioase. După Conchistadorul Anonim, „există în acest oraș [Tenochtitlan] multe case ale demnitarilor; case frumoase, bune și mari, cu atît de multe camere, apartamente și grădini, sus și jos, încît este o minunăție să le vezi; eu am intrat de peste patru sute de ori într-una dintre casele suveranului, numai ca să o vizitez, și, de fiecare dată, am mers atîta, încît am obosit, fără să o fi putut străbate toată". La rîndul său, Diaz del Castillo notează: „Aceste palate în care am fost instalați erau construcții mari din piatră bună și din lemn de cedru... și aveau camere tapetate cu pînză din bumbac...". Nobilii aveau palate cu cîte două etaje, construite uneori în jurul unor grădini interioare. „Motivul pentru care există atîtea case mari este că toți dregătorii latifundiari, vasalii lui Montezuma, își au domiciliul în acest oraș, unde locuiesc cea mai mare parte a anului". Această relatare a lui Cortés parcă ne-ar evoca Versaillesul lui Ludovic XIV și raporturile între rege și nobilii săi.

Tapiserii luxoase, lemn parfumat și metale prețioase

Pe măsură ce te îndepărtai de centru și de palate, casele deveneau mai modeste, asemănătoare cu cele ale indienilor Nahua de astăzi; erau construite din cărămidă arsă la soare sau din trestie, aveau acoperiș de paie, o mică bucătărie exterioară, sub un fel de streașină, o baie de aburi și o curte în care ciuguleau curcanii. Mobilierul era format, ca și astăzi, din rogojini, care țineau loc de scaune și de paturi, o ceramică domestică, jumătăți de tigve, ca recipiente, un fel de cufere din paie, de diferite mărimi, în care familia își păstra bunurile. Casele demnitarilor aveau și ele un mobilier simplu, dar executat din materiale foarte scumpe. Tapiseriile luxoase, lemnul parfumat, metalele prețioase indicau noblețea posesorilor. Numai marii dregători ai împăratului aveau dreptul la scaun cu spătar, care înlocuia rogojina omului de rînd.

Dar cea mai evidentă deosebire dintre popor și suveran o găsim în domeniul hranei. Pentru masa împăratului și a demnitarilor, aztecii puseră la punct o bucătărie extrem de bogată și complexă. O simplă enumerare este edificatoare: „I se preparau zilnic, cum spune Diaz del Castillo, cocoși de India, fazani, potîrnichi, prepelițe, rațe sălbatice și domestice, căprioare, porci mistreți, boboci de rață, porumbei, iepuri de cîmp și de casă, tot felul de păsări, broaște, mormoloci, muște de apă, tocături făcute din ouă de muște de apă". Rafinamentul meselor oficiale era atît de mare încît devenea necesară organizarea unor veritabile relee de aprovizionare între țărmul Pacificului și al Atlanticului.

Hrana omului din popor era departe de a cunoaște un asemenea belșug. Fasolea, dovleacul, ardeiul, porumbul, salvia și știrul constituiau elementele de bază ale bucătăriei populare. Porumbul era consumat sub numeroase forme, dintre care multe s-au păstrat pînă azi: plăcinte (tortillas), pateuri umplute cu carne și fierte în aburi. Bătîndu-l între palme, femeia transforma un cocoloș de cocă din porumb într-un pișcot fin, pe care-l cocea pe un disc de argilă. Această bătaie din palme dă și astăzi ritmul orelor și al activităților.

Carnea lipsea în vechiul Mexic, cu excepția curcanului și a cîinelui, ultimul aparținînd unei rase grase, fără păr, crescută numai pentru consum. Vînătoarea și pescuitul se practicau pe lagună și în împrejurimi, cu propulsorul de suliți, arcul cu săgeți, măciuca de piatră, praștiile și, pentru iepuri, bumerangul. La pescuit erau folosite harpoanele și diverse plase. Se pare că vînătorul, după ce plătea tribut suveranului, putea să consume o parte din pradă, iar restul să o vîndă. Vînătoarea animalelor mari constituia pentru nobili un fel de joc, de distracție, un mijloc poate de consumare a energiilor, cînd războiul nu era de ajuns. Dar cea mai mare parte a aztecilor se ocupau cu agricultura, cu lucrarea cotidiană a pămîntului, sub protecția zeilor apelor și ai recoltelor.

În vestimentația mexicanilor de azi, întîlnim multe reminiscențe aztece. La femei, fusta strînsă cu un cordon în jurul taliei, cămașa cu răscroiala gîtului brodată și pelerina triunghiulară s-au modificat foarte puțin și sînt țesute, și astăzi, pe războaie de tip precolumbian. Costumul bărbătesc a fost mai repede dat uitării. Veșmintele antice erau compuse dintr-un fel de slip, o mantie, o bucată de stofă pătrată, de cele mai multe ori din fire de agave țesute (pentru bogați, din bumbac), înnodată pe umăr. Mai tîrziu, li s-a poruncit indienilor să-și ascundă „părțile rușinoase" cu un pantalon.

Îmbrăcămintea celor de la curte nu se deosebea de aceea a poporului decît prin somptuozitate. Nobilii purtau mai multe mantii, una mai luxoasă

decît cealaltă, din bumbac sau din păr de iepure, și slipuri brodate. Erau încălțați cu sandale cu bride, din piele de căprioară sau din fibre de agave. Veșmîntul era semnul puterii sau al gradului obținut, de cele mai multe ori în război. Mantiile purtate de demnitari, fiind foarte prețioase, serveau ca unitate monetară și figurau mai întotdeauna în tributurile plătite împăratului de către popoarele supuse. Numai suveranul avea voie să poarte mantie verde. Aceeași simbolistică se reflecta și în bijuterii, foarte somptuoase și foarte variate: ornamente pentru urechi și nări, coliere, brățări etc., toate foarte scumpe. Purtatul lor era atît de codificat, încît se vorbește chiar despre pedeapsa cu moartea aplicată unui nobil, care se făcuse vinovat de a fi arborat un ornament în mod nepermis.

1 200 buruieni tămăduitoare

Comună tuturor — nobili sau oameni simpli — era curățenia, care — ca și la unele civilizații din bazinul mediteranean — ținea, totodată, de igiena personală și de puritatea morală. Fiecare casă avea în apropiere un fel de colibă, în care aburul produs de apa aruncată pe pietrele fierbinți alunga murdăria corpului și a sufletului. Colibele erau construite din cărămidă arsă la soare și, fiind foarte joase, aztecii intrau în ele de-a bușilea. Băii i se atribuiau și numeroase virtuți terapeutice.

Medicina era foarte dezvoltată la azteci, în avans față de epocă. Primele informații care au sosit în Spania despre farmacopeea[1] aztecă l-au uimit într-atît pe Filip II, încît, în 1571, el l-a trimis pe medicul său personal, Francisco Hernandez, să întocmească un raport cu privire la plantele cărora indienii le cunoșteau întrebuințarea. Acesta a numărat peste 1 200 buruieni. În tratamentul multor boli se practica sudația. Originea bolilor era, în general, atribuită mîniei unei divinități. Doctorul avea puterea și datoria de a determina pricina răului: fie ofensa adusă vreunui zeu, fie violarea unui precept etc... Medicina aztecă asocia credințele cele mai fanatice asupra cauzelor bolilor cu practicile terapeutice cele mai evoluate. Este incontestabil că indienii foloseau plantele medicinale și practicau luarea de sînge. Dealtfel, ritualul sacrificiilor umane le-a permis aztecilor o mai bună cunoaștere a corpului omenesc, a anatomiei sale.

Alcoolismul implica pedepse severe, pentru nobili chiar pedeapsa cu moartea. Totuși, zeii beției, „cei patru sute de iepuri", constituiau obiectul unui cult. Consumarea licorii care îmbăta era permisă numai în anumite cazuri și, mai ales, unor anumite persoane, celor pe care vîrsta îi scosese în afara vieții „utile", bătrînilor; ei nu riscau să-și risipească forțele.

Surplusul de energie al acestei societăți se cheltuia în sărbători și jocuri. Distracțiile și modul de recreere ale dregătorilor, așa cum sînt descrise de Sahagún, nu se deosebesc de cele ale seniorilor europeni din aceeași epocă. Demnitarii jucau dame, cîntau, trăgeau cu arcul, vînau păsări, făceau grădinărit, aveau paji, pitici și cocoșați, animale sălbatice, vulturi și jaguari, urși, pisici sălbatice și păsări de tot felul.

Printre divertismentele cele mai practicate de azteci figurează jocul cu mingea, în care o minge de cauciuc trecea dintr-o tabără în alta, uneori printr-un inel de piatră. Mișcarea mingii simboliza pe aceea a soarelui, iar victoria unei tabere, terminată cu uciderea căpitanului advers, reprezenta victoria zilei asupra puterilor nocturne. Înalții demnitari și împăratul aztec jucau cu pasiune acest joc. Pe o partidă își pariau averea și chiar libertatea. Un joc foarte popular cu boabe de fasole, un altul, voladorul, erau divertismente încărcate de semnificații religioase. Unele ceremonii, ca nașterea sau căsătoria, pretindeau o asemenea cheltuială de timp, de alimente și de daruri, încît săracii trebuiau să aștepte, pentru a se căsători oficial, pînă puteau să economisească ceea ce era necesar la sărbătoare.

În românește de Crișan TOESCU

[1] Manual oficial care conține descrierea și formulele de preparare a medicamentelor, precum și modul de conservare și de utilizare a acestora.

mama își instruiește fata să țeasă la război;

în cadrul ceremoniei nupțiale, veșmintele mirelui și miresii sînt înnodate unul de celălalt;

iar noaptea mireasa este purtată acasă de către... pețitoare

Alain Decaux ocupă fotoliul nr. 9

Academia Franceză — celebrul for de cultură a cărui întemeiere se datorează, după toate mărturiile istorice, clarviziunii cardinalului Richelieu care a știut, în 1635, să capteze bunăvoința regelui Ludovic XIII — și-a deschis anul acesta porțile, pentru prima oară în triseculara sa istorie, în fața unui publicist istoric: Alain Decaux.

Alegerea lui Alain Decaux în fotoliul nr. 9, printre cei patruzeci de „nemuritori", cum sînt denumiți membrii Academiei Franceze (una dintre cele cinci academii care alcătuiesc Institutul Franței), a fost socotită de opinia publică un eveniment neobișnuit. Este adevărat că preferințele Academiei Franceze s-au îndreptat nu o dată către istorici (de pildă, în 1953 — Pierre Gaxotte, în 1961 — Jean Guitton, în 1964 — Marcel Brion, în 1978 — Edgar Faure). De astădată însă pătrunde un istoric *povestitor*, care și-a legat numele de popularizarea istoriei atît pe calea scrisului, cît și prin intermediul Radioului și Televiziunii. Alain Decaux (născut în 1925) a publicat prima sa carte în 1947 sub titlul *Regăsirea lui Ludovic XVII*. Au urmat cîteva lucrări consacrate primului și celui de-al doilea Imperiu francez. Dar ceea ce l-a impus pe Alain Decaux în conștiința publicului francez au fost emisiunile *Tribuna istoriei* la Radio și *Camera de televiziune explorează timpul*, create în 1951 și, respectiv, în 1955. De un deceniu, noul serial *Alain Decaux povestește* este una dintre emisiunile TV cu cea mai mare audiență în Franța.

Într-o recentă confesiune, intitulată *A iubi istoria*, proaspătul academician, colaborator și al *Magazinului istoric*[1], desfășoară o vibrantă pledoarie în favoarea culturii istorice de masă.

„Primul meu contact cu istoria, spune Decaux, datează de pe vremea cînd aveam opt ani. De Sf. Nicolae, Crăciunul copiilor din Nordul Franței, părinții mi-au dăruit o *Istorie a Franței*. Era vorba de un album de format mare, cu foarte multe ilustrații în alb-negru și în culori. Textul se reducea la comentarea imaginilor. Parcă-l văd și acum pe Vercingetorix aruncîndu-și armele la picioarele lui Iulius Caesar, pe Ioana d'Arc la încoronarea lui Carol VII de la Reims, pe Ludovic XIV la Versailles, pe Napoleon în faimoasa zi de la Austerlitz, cu soarele urcînd la orizont. La sfîrșitul cărții, dovadă că autorii erau la curent cu actualitatea, se vedeau Blériot traversînd cu avionul său Marea Mînecii și, într-o ultimă imagine, mareșalul Foch trecînd în fruntea trupelor sale pe sub Arcul de Triumf.

Nu sînt convins că asemenea lucrări se mai editează astăzi. Pedagogii le găsesc, fără îndoială, prea «tributare evenimentelor». Fie-mi permis să le-o spun, ei greșesc. Trebuie să ne adresăm imaginației copiilor. Această imaginație are nevoie să se sprijine pe fapte concrete, pe personaje și pe evenimente. După aceea, dacă copiii vor să gîndească, cu atît mai bine. După aceea, dacă vor căuta cauze pentru acțiunile acestor personaje și pentru geneza acestor evenimente, atunci bravo lor! Dar să păstrăm istoriei bazele sale.

De cîte ori nu am visat peste imaginile acelei prime *Istorii a Franței* care-mi căzuse în mînă! Dacă la 11 ani am simțit atîta bucurie citindu-l pe Dumas, la 14 descoperindu-l pe Lenotre, la 16 devorînd cărțile de istorie, se prea poate să o datorez acelor imagini din copilărie. Ele mi-au sădit un gust, care a devenit o pasiune și, în cele din urmă, o profesie.

Atunci cînd se desfășoară la Televiziune emisiunile istorice pe care spectatorii le îndrăgesc atît de mult, cînd ne sînt arătați Ludovic XI sau Richelieu, Mazarin sau Zola, mă întreb: nu oferim noi francezilor imaginile de care au ei nevoie? Francezii aceștia au iubit din totdeauna istoria. În secolul XVIII Voltaire făcea din al său «Secol al lui Ludovic XIV» un best-seller, iar Michelet și Thiers, editînd în fascicule opera lor *Consulatul și Imperiul*, au cunoscut tiraje enorme. Distribuitorii le răspîndeau pînă în satele cele mai îndepărtate.

[1] *Magazin istoric*, nr 3,9/1970, 7/1974.

Astăzi, toate sondajele afirmă că istoria ocupă, în gustul publicului din Franța, un loc privilegiat. Care editor nu are colecția sa de lucrări istorice? Revistele de specialitate se difuzează în 600 000 exemplare pe lună. Urmăriți sondajele; telespectatorii găsesc întotdeauna că emisiunile pe teme istorice sînt prea puține.

Care este motivul acestei iubiri? Este cumva, așa cum s-a pretins uneori, o fugă de prezent sau un refuz al viitorului? Cred, mai degrabă, că este vorba de un gust pentru povestirile istorice care ne vin de foarte departe, foarte din vechime, poate chiar de la gali. Galii nu cunoșteau scrisul. Ei ascultau însă cu nesaț, pe druizii purtători ai tradițiilor și pe călătorii care le povesteau ce se întîmpla prin alte locuri. Călătorii erau ziariștii acelei epoci, iar druizii erau istoricii ei. Noi nu ne-am schimbat, ne place să ascultăm povestiri. Toate acestea reunite fac marea istorie. Istoria tradițională și noua istorie sînt complementare, și aceasta spre marea fericire a contemporanilor. De fapt, Istoria este istoria noastră, viața noastră. Mai trebuie să ne arătăm uimiți de propria noastră curiozitate față de noi înșine? Atîta timp cît un copil va spune mamei sale «povestește-mi ceva», adulții vor cere istoricului să le povestească Istoria lor".

În urma alegerii de la Academia Franceză acum cîteva săptămîni, Alain Decaux a furnizat subiectul interviului consacrat de revista franceză *Paris Match*, personalității săptămînii, la rubrica *Oamenii de pe pagina întîia*. Întrebat ce părere are despre alegerea sa, ziaristul-istoric a răspuns: „Cred că Academia este un bun stimulent pentru muncă". Răspunzînd întrebării dacă i-ar place să fie profesor la Sorbona, Decaux a spus: „Ar fi pentru mine o foarte mare onoare, dar întrucît eu predau istoria la cîteva milioane de elevi în același timp, de ce să mă mulțumesc doar cu 30-40?". În sfîrșit, Decaux afirmă: „Istoricul are dreptul să greșească întrucît eroarea este omenească; să greșească da, dar nu să fie necinstit".

D.M.

BUCUREȘTI 1980: AL XV-LEA CONGRES DE ȘTIINȚE ISTORICE

(Urmare din p. 20)

danubiano-pontic, va fi susținută de un istoric român (acad. Șt. Pascu), ca și aceea de închidere, nu mai puțin importantă, cu privire la *Locul poporului român în istoria universală* (V. Cândea). Raportul general la prima mare temă a fost, de asemenea, încredințat României (acad. E. Condurachi și dr. R. Theodorescu), împreună cu rapoartele la trei din cele patru teme de metodologie: *Limbajul istoricului* (A. Petric, I. Kovaci, E. Stănescu), *Locul istoriei în învățămînt* (Șt. Ștefănescu) și *Demografie, epidemie, ecologie* (Șt. Pascu). La acestea se adaugă alte rapoarte și corapoarte la mai multe teme de la secțiile cronologice și comisiile afiliate. Numeroși experți la diferite teme vor fi membri ai delegației române și, de asemenea, președinți și vicepreședinți ai mai multor ședințe la toate secțiile.

Evantaiul bogat al prezenței românești la Congres se întregește cu o seamă de lucrări ce vor fi publicate cu acest prilej.

Dacă vom mai adăuga celor de pînă acum sesiunea științifică *2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent pe teritoriul României*, expoziția organizată de Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România pe tema *Cultură și civilizație în istoria poporului român*, expoziția de carte românească de istorie din ultimii cinci ani, cele cinci excursii științifico-turistice la monumentele istorice ale țării organizate pentru membrii Congresului, am schițat în linii generale ceea ce va însemna participarea și contribuția românească la sporirea prestigiului celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București din august 1980, la sporirea prestigiului școlii românești de istorie și, prin toate acestea, la sporirea prestigiului României socialiste în lumea contemporană.

Interviu consemnat de Ioana URSU

TANCURILE VII ALE ANTICHITĂȚII

(Urmare din p. 30)

răgetele elefanților inamici și, handicapați de mărimea și forța lor, se retrag înspăimîntați".

Cam în aceeași perioadă, s-au făcut încercări de folosire a animalelor și la forțarea întăriturilor orașelor, fortificații șubrezite în prealabil prin galerii subterane. Un caz tipic a fost asediul orașului grec Megalopolis, în 318 î.e.n., de către strategul Macedoniei, Polyperchon. Un soldat bătrîn și experimentat, care fusese și în serviciul lui Alexandru Macedon, a avut însă ideea de a introduce în șanțuri scînduri, în care fuseseră bătute înainte cuie. Înfigîndu-și picioarele în ele, patrupedele, înnebunite de durere, au produs panică și dezordine în rîndurile atacanților, care au fost sortiți pieirii.

În general, principalul adversar al elefanților de luptă era călărimea inamică; pedestrimea, de obicei copleșită de factorul psihologic, nu constituia un partener de luat în seamă. Atacul împotriva pedestrașilor se dovedea eficace numai cînd se strîngeau în formațiune de falangă. O asemenea aglomerare de soldați reprezenta un obiectiv convenabil pentru tancurile vii și se încheia catastrofal pentru oameni. Cînd nu erau concentrați în grupuri compacte, ostașii puteau opri uneori giganții din goana lor cu ajutorul scîndurilor cu cuie. Procedeul era uzitat mai ales în timpul asediilor.

Cu timpul, elefanții au devenit mai puțin eficienți ca armă; în plus, folosirea lor a ajuns nerentabilă, date fiind cheltuielile necesitate de întreținerea, dresarea și îngrijirea lor. În Orient, ei au continuat să participe la lupte, în Europa însă au început să constituie doar o atracție în spectacolele de circ.

În românește de Florentina DOLGHIN

SPAIMA ROȘIE

FREDERICK LEWIS ALLEN

Sfîrșitul secolului trecut profila apariția unei noi puteri economice și politice pe scena lumii capitaliste: Statele Unite ale Americii. Era perioada cînd marii magnați puneau bazele trusturilor gigantice de mai tîrziu, devenind adevărați regi neîncoronați ai unor imperii industriale și financiare. Practicînd, o bună perioadă, politica izolaționismului, sub sloganul „America americanilor", marile monopoluri nu au întîrziat să determine ulterior participarea S.U.A. la competiția acerbă pentru piețe și sfere de dominație.

O tensiune crescîndă a caracterizat climatul social în care a avut loc această vertiginoasă expansiune internă și externă a marilor corporații americane, consecință directă a agravării exploatării la care giganticele corporații supuneau forța de muncă salariată. Muncitorii trăiau într-o confruntare continuă cu perspectiva șomajului; erau obligați să semneze contractele supranumite „Yellow Dog" (Cîinele galben), prin care se angajau să nu adere la nici un fel de sindicate sau uniuni profesionale; participanții la greve erau concediați și evacuați din locuințele aparținînd corporațiilor etc.

Creșterea conștiinței de clasă a proletariatului a fost oglindită în crearea, în iulie 1876, a Partidului Muncitoresc, denumit, din 1877, Partidul Muncitoresc Socialist. Sub conducerea acestuia s-au desfășurat mari greve, cum au fost, de pildă, greva sîngeroasă, de la Chicago, din 1 mai 1886, cu participarea a 350 000 muncitori pentru legalizarea zilei de muncă de opt ore, sau greva din mai 1894, tot de la Chicago, a muncitorilor feroviari, reprimată cu forța armată. Au fost înființate, de asemenea, organizații capabile să impună patronilor de fabrici și întreprinderi, acordarea unor drepturi elementare muncitorilor. În 1881, a luat ființă Federația Americană a Muncii (American Federation of Labour — A.F.L.) și în 1905, la Chicago, organizația cunoscută sub numele de Muncitorii Industriali ai Lumii (Industrial Workers of the World — I.W.W.). Traiectoria politică a acestor organizații a fost complexă și sinuoasă, dar, în anumite situații, ele au jucat un rol activ, progresist.

În perioada imediat următoare primului război mondial, lupta muncitorilor americani s-a ridicat pe o nouă treaptă calitativă și a crescut considerabil în intensitate și amploare. Ceea ce a provocat reacția, de o feroce brutalitate, a capitaliștilor cuprinși de o adevărată isterie la gîndul că privilegiile lor sînt amenințate de o contagiune a S.U.A. cu „morbul revoluționar" care bîntuia în Europa.

Despre această Americă a patronilor, înspăimîntați de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, de lupta tot mai decisă a muncitorilor din interiorul țării și mînuind abil, în scopuri diversioniste, o propagandă ce asimila socialismul și comunismul cu anarhismul și nihilismul, ne vorbește istoricul și publicistul american Frederick Lewis Allen, redactor-șef, din 1941, al prestigioasei reviste Harper's Magazine, **în paginile ce urmează.**

Fragmentele, pe care le redăm într-o formă prescurtată, sînt extrase din cartea Only Yesterday **(Abia ieri). Titlul și subtitlurile aparțin redacției** Magazin istoric.

A.M.Ș.

Titluri cu litere de-o şchioapă

Faptul că în primii ani ai deceniului de după războiul din 1914-1918, poporul american nu a luat în seamă pledoaria lui Woodrow Wilson, pentru aderarea la Liga Naţiunilor[1], nu se datorează numai aversiunii lui faţă de complicaţiile internaţionale şi implicitele eforturi de participare la rezolvarea lor. Pe americani, îi preocupa altceva. Ei aplecau urechea la zvonurile neliniştitoare despre o uriaşă conspiraţie a extremiştilor împotriva guvernului şi instituţiilor Statelor Unite. Americanii se aşteptau să audă exploziile bombelor şi tropăitul armatelor comuniste. Ei credeau cu adevărat — sau mai exact milioane dintre ei, cetăţeni altminteri cu capul pe umeri — credeau că, în orice clipă, o revoluţie roşie poate izbucni în S.U.A., dovedindu-se mai preocupaţi să-şi păstreze America aşa cum era decît să apere democraţia în restul lumii.

Era pe vremea cînd, în prima pagină a ziarelor, titluri cu litere de-o şchioapă anunţau atît grevele, cît şi manifestaţiile anticomuniste; pe vremea cînd extremiştii trăgeau focuri de armă în cei ce demonstrau, de Ziua armistiţiului, pe străzile oraşului Centralia (statul Washington) şi cînd, drept răzbunare, „naţionaliştii" au scos din închisoare un membru al I.W.W. — nota bene, un american alb — şi l-au linşat punîndu-i un ştreang de gît şi azvîrlindu-l de pe un pod; pe vremea cînd unii din membrii Adunării statului New York au fost eliminaţi din acest corp legislativ numai pentru că aparţineau venerabilului partid socialist; pe vremea cînd unui juriu din statul Indiana nu i-au trebuit mai mult de două minute pentru a achita un individ care împuşcase un străin, pe motiv că acesta strigase „Jos cu Statele Unite"; şi pe vremea cînd vicepreşedintele acestei ţări cita ca o manifestare periculoasă a radicalismului în universităţile feminine faptul că studentele de la Colegiul Radcliffe susţinuseră, într-o dezbatere între facultăţi, punctul de vedere că „recunoaşterea sindicatelor muncitoreşti de către patroni este esenţială pentru reuşita tratativelor în vederea încheierii contractelor colective". Era o epocă de apărare ilegală şi dezordonată a legii şi a ordinii, de apărare neconstituţională a Constituţiei, o epocă de suspiciuni şi conflicte intestine — într-un sens foarte propriu — o epocă de domnie a terorii.

În timpul războiului, mişcarea muncitorească cîştigase un tot mai mare avînt şi prestigiu. Avuseseră loc sute de greve declanşate, în principal, de scumpirea lucrurilor de primă necesitate pentru muncitori dar şi de noua conştiinţă a puterii, pe care o dobîndiseră. Pentru a menţine ritmul producţiei şi pentru a evita conflictele în relaţiile sociale, guvernul sprijinise contractele colective, îl ridicase pe Samuel Gompers[2] într-un post important, la Washington, dînd muncitorilor unele speranţe că odată cu restabilirea păcii se vor bucura de noi avantaje.

Pacea s-a restabilit, dar speranţele au rămas înşelate. Preţurile au continuat să urce, patronii s-au opus, solidari, creşterii salariilor, continuînd să pretindă ziua de muncă de peste 8 ore. Woodrow Wilson a plecat în Europa în căutarea păcii universale, uitînd de problemele muncitorilor, care mînioşi şi disperaţi, au început să folosească singura armă pe care o aveau la îndemînă — greva. În toată ţara s-au declanşat greve: ale muncitorilor din construcţii, ale docherilor, ale crescătorilor de vite, ale muncitorilor de pe şantierele navale, ale lucrătorilor de la metrou, cizmarilor, tîmplarilor, operatorilor de la telefoane şi aşa mai departe, ad infinitum. Pînă în noiembrie 1919, numărul total al greviştilor, bărbaţi şi femei, din întreprinderile industriale, a fost estimat la cel puţin un milion, la care se adăugau cei din întreprinderile neindustriale sau participanţii la grevele oficiale, ceea ce ducea la un total de aproape două milioane.

Nu toţi aceşti oameni făceau greve pentru recunoaşterea sindicatelor lor, sau pentru creşterea remuneraţiei, sau pentru scăderea orelor de muncă, adică pentru motivele tradiţionale. Unii dintre ei cereau o nouă ordine economică, înlăturarea controlului capitaliştilor asupra industriei (sau cel puţin asupra ramurilor în care lucrau ei)

[1] Preşedintele Woodrow Wilson (1913-1921) a fost unul dintre fondatorii Ligii Naţiunilor, dar Congresul S.U.A. şi opinia publică americană, dominate de izolaţionişti, au împiedicat aderarea Statelor Unite la acest organism internaţional; laureat al premiului Nobel pentru pace (1919).

Grevă de protest împotriva reducerilor de salarii a textiliştilor din Lawrence (statul Massachusetts) reprimată de Garda naţională

[2] Samuel Gompers (1850-1924), muncitor la o fabrică de ţigări din New York şi lider al mişcării sindicale din S.U.A. Preşedinte al A.F.L. (1882-1924). Adversar al participării clasei muncitoare la lupta politică.

și instaurarea unui control de stat; pe scurt, ei cereau ceva foarte asemănător cu un regim socialist. Muncitorii de la Căile ferate, care pînă atunci fuseseră conservatori, se pronunțau pentru planul Plumb, prin care guvernul ar fi urmat, ca și în timpul războiului, să dirijeze Căile ferate, muncitorii urmînd să aibă un cuvînt de spus în administrarea lor. În septembrie 1913, cînd Sindicatul unit al minerilor s-a decis pentru grevă, membrii săi au preconizat cu îndrăzneală naționalizarea minelor.

Un patron agresiv

În zona de Nord-Vest a țării, I.W.W.-ul lupta pentru formarea unei centrale sindicale unice capabilă să se opună capitaliștilor. În Dakota de Nord și în statele cerealiere limitrofe, 200 000 fermieri s-au organizat în Liga fără de partid, descrisă de denigratorii ei, nu fără oarecare temei, drept o organizație colectivistă. Se manifesta o incontestabilă tendință spre ideile socialiste, atît în rîndurile muncitorilor cît și ale intelectualilor de orientare liberală. În Partidul Socialist, sub influența succeselor revoluției din Rusia, încolțea ideea unei acțiuni violente, de masă. Și mai exista, de asemenea, un grup de anarhiști, mulți dintre ei foști socialiști, care preconizau măsuri și mai drastice.

Această ultimă grupare politică reprezenta o foarte mică minoritate a mișcării de stînga, absurd de mică dacă ne gîndim la tot tărăboiul care se făcea pe seama ei. Pe la sfîrșitul anului 1919 se aprecia că numărul membrilor Partidului Socialist se ridica la 39 000, în vreme ce Partidul Muncitoresc Comunist avea 10 000-30 000, iar Partidul Comunist 30 000-60 000 membri. Cu alte cuvinte comuniștii puteau strînge maximum o zecime din unu la sută a populației adulte a țării (0,1%), iar cele trei partide laolaltă ridicau proporția la foarte puțin peste 0,2%, un nucleu destul de mic al „mișcării revoluționare", prezentată ca o gogoriță de cercurile de dreapta.

Dar omul de afaceri american, ieșise din război plin de încredere în sine și dispus să snopească în bătăi pe oricine i-ar fi stat în cale. Era nerăbdător să se înapoieze la întreprinderea lui și să beneficieze de profituri cît mai mari. Muncitorii îi stăteau în cale și îi amenințau profiturile. Iată de ce, a intrat în epoca de pace cu convingerea că avea dreptul să zvîrle afară din întreprindere orice organizator sindical care încerca să-i unească pe muncitori într-o luptă organizată. Omul de afaceri american avea convingerea că tot ce era de stînga venea de undeva din străinătate. Prejudecățile lui ajunseseră pînă acolo încît era gata să jure că lupta muncitorilor americani pentru lefuri mai bune anunța începutul unei răscoale armate și că, sub masca oricărui intelectual de bună credință, care îndrăznea să afirme că există argumente și în favoarea socialismului, se ascunde un terorist bărbos din Europa de Răsărit, ducînd într-o mînă un sac cu bani și în cealaltă o bombă cu fitilul fumegînd.

În primăvara anului 1919, au explodat o serie de bombe, cele mai multe dintre ele trimise, prin poștă, unor conducători ai represiunilor antimuncitorești. S-a presupus că expeditorii erau extremiști de stînga[1].

Elementele de dreapta au decis să se răzbune împotriva „acestor radicali". În ziua de 1 mai 1919, la redacția ziarului socialist *The New York Call* avea loc o agapă, la care participau numeroși bărbați, femei și copii. În plină sărbătorire, o gloată de bătăuși au dat năvală înăuntru, au devastat birourile, au ars materialele pregătite pentru a fi culese și i-au atacat cu violență pe cei de față, formînd un semicerc la ieșirea din redacție și lovindu-i cu ciomegele pe măsură ce părăseau clădirea, astfel încît șapte dintre ei au fost transportați direct la spital.

În aceeași zi, la Cleveland, un grup de demonstranți socialiști, purtînd un steag roșu, au fost atacați de un locotenent care comanda o unitate militară, în sprijinul căreia a venit și poliția. Aceasta a fost scînteia care a provocat o serie de încăierări, ce s-au extins în tot orașul, soldîndu-se cu cîțiva morți și zeci de răniți; sediul local al Partidului Socialist a fost complet devastat de o bandă care pretindea că „apără democrația americană" aruncînd mașinile de scris și mobilele pe fereastră.

Dar atît patriotarzii de profesie, cît și propagandiștii marelui capital, deghizați în patriotarzi, se aflau abia la începuturile acțiunii lor. Pe tot cuprinsul țării s-au ivit, ca ciupercile, nenumărate asociații de dreapta, fiecare cu conducătorul său; și cum conducătorii trebuie să facă ceva, ei scoteau la iveală „pericole" noi și din ce în ce mai mari. Foarte mulți alți domni au descoperit astfel că puteau să se descotorosească de tot ce nu le plăcea, punîndu-i eticheta de „comunist". Proprietari, industriași, antisemiți, rasiști, antidarwiniști și tot felul de alți indivizi își stigmatizau adversarii, botezîndu-i „roșii", infestînd țara cu o avalanșă de oratori și publiciști care pălăvrăgeau la nesfîrșit despre „sinistrii agitatori subversivi". În saloane ultraelegante, liderii organizațiilor de dreapta explicau cucoanelor bătrîne cum descoperise guvernul noi conspirații „radicale", prea cumplite pentru a fi dezvăluite înainte de momentul oportun. Luîndu-și dejunul la cluburile lor, soții acestor băbuțe aflau că universitățile erau împînzite de comuniști. Un nor de suspiciune plutea prin aer, bănuiala devenise o virtute americană.

Libertatea — o figură de stil

Extrema dreaptă convertea pericolul în cifre, susținînd că numărul comuniștilor se ridică ba la 422 000, ba la 600 000, cifre cel puțin de zece

[1] Cercetări obiective aveau să dovedească existența unor acțiuni provocatoare, în marea majoritate a acestor cazuri.

ori mai mari decît cele ale statisticilor obiective. Se mai pretindea, de asemenea, că „roşii" ţin zece mii de şedinţe pe săptămînă, în diferite oraşe ale S.U.A.

Teatrul şi cinematograful erau prezentate ca fiind pline de primejdii; Charlie Chaplin era acuzat că se numără printre membrii partidului comunist; romanul *Strada mare*, de Sinclair Lewis, era învinuit că „stîrneşte dezgustul pentru frumoasa viaţă convenţională a americanilor", iar filozoful John Dewey[1] era etichetat drept „extrem de periculos pentru tineret". Se recomanda o intervenţie de mînă forte în rîndul cadrelor didactice, mai ales al celor din învăţămîntul superior. Manualele erau verificate pentru a se găsi şi elimina orice apreciere negativă la adresa eroilor oficiali ai istoriei S.U.A. şi, în incinta şcolilor, de orice grad ar fi fost ele, numai vorbitorii de dreapta aveau voie să ia cuvîntul.

Atmosfera creată în urma acestor presiuni era apăsătoare. Teama de „radicali" a fost însoţită, şi mai ales urmată, de teama că ai fi putut fi socotit drept „radical". Aşa cum spunea un locuitor al unui mare oraş întors acasă după o lungă absenţă: „Toţi oamenii ăştia sînt speriaţi de ceva. Dar ce anume i-a speriat?"

În 1922, cunoscuta revistă *Harper's Magazine* scria: „America nu mai este o ţară liberă în vechiul sens al cuvîntului, iar ibertatea devine, din ce în ce mai mult, o simplă figură de stil. Nici un cetăţean care gîndeşte nu-şi mai exprimă decît, în cel mai bun caz, o parte din convingerile sale sincere... Pretutindeni, şi pe orice tărîm, libertatea cuvîntului este înăbuşită într-un fel sau altul".

---

[1] John Dewey (1859-1952), filozof, psiholog şi pedagog american; reprezentant al pragmatismului şi fondator al variantei acestuia, instrumentalismul.

Discrepanţe ale societăţii americane în primele decenii ale secolului XX: multimilionari la un banchet şi copii într-o mină de cărbuni din Pennsylvania

KU-KLUX-KLANUL ÎN ACȚIUNE

ARNOLD S. RICE

După victoria nordiștilor în războiul civil american, marii proprietari de plantații din Sud au trecut la acțiuni menite să zădărnicească rezultatele pozitive ale conflictului și, în primul rînd, să împiedice populația de culoare de a beneficia de drepturile civile și politice dobîndite.

Sclavagiștii sperau că abolirea robiei nu va dăinui, chiar dacă formele în care avea să se exercite nu urmau să fie întru totul identice cu cele vechi. Pentru a-și atinge țelul, ei au folosit două căi principale: traficul de influență la Washington, cu scopul de a împiedica, sau măcar a întîrzia, adoptarea unei legislații cu adevărat aboliționiste și instaurarea terorii, pentru care au creat, în 1866, asociația secretă cunoscută sub numele de Ku-Klux-Klan. Structurată după unele principii organizatorice ale francmasoneriei, practicînd ritualuri, în același timp, macabre și ridicole, pedalînd, pe falsul romantism al tainei și anonimatului Ku-Klux-Klanul a desfășurat o sîngeroasă activitate[1], linșînd sute de albi partizani ai aboliționismului, asasinînd mii, sau chiar zeci de mii de negri, vinovați de „obrăznicie" sau „tupeu" față de foștii lor stăpîni și dezlănțuind veritabile pogromuri rasiste în cartierele sau pe ulițele, locuite de populația de culoare. Un exemplu de asemenea operație figurează și în cunoscutul roman Pe aripile vîntului, **deși autoarea, Margaret Mitchell, ale cărei simpatii se îndreaptă vădit spre cauza sclavagistă, o relatează rezervat și îndulcit.**

Forțele progresiste din S.U.A. nu au rămas nepăsătoare față de acest dezmăț rasist. Sub impulsul lor, congresul a votat, în mai 1870, așa-numita Lege a obligativității, prin care se pedepsea orice tentativă de a-i priva pe negri de drepturile ce le reveneau. Cum aceste măsuri s-au dovedit insuficiente, în aprilie 1871, a fost votată o lege specială împotriva Ku-Klux-Klanului, iar în 1875, o lege suplimentară privind drepturile civile ale cetățenilor americani, stipulînd îndeosebi egalitatea în drepturi a negrilor, cărora nimeni nu le mai putea interzice accesul în teatre, hoteluri și alte localuri publice.

După cum se știe, toate aceste legi au rămas multă vreme literă moartă, abia în ultimele două decenii ale secolului nostru efectuîndu-se o cotitură hotărîtoare în lupta împotriva discriminării rasiale din Statele Unite. „Imperiul invizibil", cum își mai spunea cu aroganță Ku-Klux-Klanul, a continuat să-și facă mendrele în statele sudice pînă în anii imediat premergători primului război mondial, cînd o serie de factori sociali, economici și politici l-au obligat să intre într-un fel de eclipsă. Dar în cel de-al treilea deceniu al veacului XX, organizația secretă de tristă celebritate a reînviat din propria-i cenușă cu o vigoare mult sporită față de cea inițială, și pe un teritoriu mult mai vast decît al Sudului propriu-zis.

Despre cauzele, mecanismele și aspectele acestui fenomen ne vorbește, în paginile ce urmează, autorul american Arnold S. Rice. Fragmentele, pe care le reproducem într-o formă prescurtată, sînt extrase din studiul The Ku-Klux-Klan in America. **Titlul aparține redacției noastre.**

B.R.

Este o gravă greșeală să credem că în anii '20, Ku-Klux-Klanul era o forță puternică doar în extremitatea de Sud a Statelor Unite. Această organizație a luat ființă în Georgia și apoi și-a cîștigat adepți, relativ repede, în statele învecinate Alabama și Florida. După investigația inițiată de Congres, în octombrie 1921, Klanul a repurtat primul succes important extinzîndu-se în zona întinsă din Vestul cursului inferior al rîului Mississipi, în Texas, Oklahoma și Arkansas. Apoi organizația s-a înrădăcinat solid pe coasta Pacificului, mai întîi în California, apoi în Oregon. Prin 1924, confreria s-a bucurat de un extraordinar succes în Vestul Mijlociu și de un fantastic succes în statele Indiana și Ohio.

Stanley Frost, unul dintre cei mai documentați cercetători contemporani ai Klanului, a calculat că, la apogeul activității sale, organizația avea aproximativ 4 000 000 membri, distribuiți precum urmează: Indiana — 500 000, Ohio — 450 000, Texas — 415 000, California, New York, Oklahoma, Oregon — cîte 200 000, Alabama, Arkansas, Florida, Georgia, Illinois, Kansas, Kentucky, Louisiana, Maryland, Michigan, Mississipi, Missouri, New Jersey, Tennessee, Washington și Virginia de Vest între 50 000 și 200 000 fiecare.

[1] *În imagine:* **o cutremurătoare mărturie a activității Klanului. Inițialele organizației teroriste, gravate cu fierul roșu pe spinarea unei victime.**

Unii s-ar putea mira văzînd cîți membri ai Ku-Klux-Klanului existau în state în care erau foarte puțini negri, catolici, evrei sau străini, state în care nu se puneau deci toate acele probleme împotriva cărora pretindea că luptă și datorită cărora prospera Klanul... Explicația este că în anii '20, majoritatea locuitorilor din statele de la Vest de valea inferioară a rîului Mississipi, de pe coasta Pacificului și din Vestul Mijlociu erau descendenții — atît din punct de vedere fizic, cît și spiritual — ai acelei vechi stirpe de americani care a alimentat și sprijinit, în secolul trecut, mișcările anticatolice.

Klanul era în principal un fenomen prezent în rîndul populației satelor și micilor orașe. Nici orașul mare, ca amestec de nenumărate grupări de origine, religioase și istorice, nici regiunile izolate ale țării, cu locuitorii risipiți pe mari suprafețe, nu se pretau la constituirea și dezvoltarea unei filiale locale. Putea deveni membru al „Imperiului invizibil" al cavalerilor Ku-Klux-Klanului orice bărbat de rasă albă, creștin, născut în S.U.A. și care — pentru a interzice accesul catolicilor — nu recunoștea autoritatea papei, „nu își luase nici o obligație de obediență față de vreo instituție străină — guvern, sectă, conducător, persoană...".

Printre milioanele de indivizi care s-au alăturat „ordinului" se puteau deosebi șase categorii: 1) organizatori și predicatori, 2) patroni de întreprinderi, 3) politicieni, 4) predicatori și laici bigoți, 5) amatori de senzații tari, 6) contrabandiști de alcool, care se înrolau pentru a-și proteja activitatea lor ilegală. Nu întotdeauna, dar destul de frecvent, personalitățile de seamă ale unei colectivități erau atrase de filiala locală a Ku-Klux-Klanului. Așa cum arăta unul din liderii organizației, referindu-se la cel de-al doilea congres al acesteia, din septembrie 1924: „Ședeau laolaltă pastori ai amvonului, avocați și oameni ai legii, cadre didactice, patroni de întreprinderi (unii dintre ei milionari)".

După ce erau înrolați cît mai mulți asemenea cetățeni de frunte cu putință, atenția Ku-Klux-Klanului se îndrepta asupra recrutării celor din clasa de mijloc. Toți publiciștii care au atacat în scris organizația au considerat că marea majoritate a membrilor ei au fost recrutați din rîndurile burgheziei americane respectabile.

Atunci cînd înregimentarea burghezilor lua sfîrșit, scrie unul dintre observatorii acestui fenomen, Ku-Klux-Klanul se adresa elementelor mai puțin onorabile: huligani, vagabonzi, săraci cu duhul, cei plictisiți de viață, bigoți, ambițioși etc. Fraternitatea secretă nu refuza adeziunea nici unui nou membru, oricît de periculos sau de degenerat ar fi fost el, dacă dispunea de cei 10 dolari necesari pentru înscriere. Cele mai multe filiale aveau un număr de partizani proveniți din drojdia societății. În statele de Sud, aceste elemente formau o minoritate activă în cele mai multe localități, și o puternică majoritate în unele din ele.

Deceniul 1920-1930 a fost ceea ce a fost, în mare măsură ca urmare a efectelor avute de primul război mondial. Un rezultat al conflictului a fost creșterea resentimentelor sociale. Populația de culoare a țării era însuflețită de o demnitate umană fără precedent, datorită faptului că, pe de o parte, negrii înrolați în armată purtaseră arme și avuseseră contacte libere cu camarazii lor albi în Europa, iar, pe de altă parte, numeroși negri din Sud se mutaseră în metropolele nordice, pentru a lucra în industria de război. Drept consecință, în deceniul amintit, unii albi și-au sporit ostilitatea față de negri, iar aceștia s-au arătat mai puțin dispuși să suporte persecuțiile rasiștilor.

Un alt efect al primului război mondial a fost dispariția violentă a vechiului mod de viață american — didactic, puritan și habotnic — și brusca apariție a unuia nou. „Modernismul" însemna, printre altele, diminuarea influenței Bisericii, mai ales asupra tineretului, reducerea controlului exercitat de părinți, renunțarea la vechile canoane etice în favoarea unora mai tolerante. Un număr destul de mare de americani nu voiau, sau nu puteau, să se adapteze la aceste mutații postbelice și vedeau în Ku-Klux-Klan un avanpost al luptei împotriva „modernismului", pe care îl urau.

Fiecare individ și fiecare categorie socială își aveau în plus propriile lor motive pentru a sprijini Klanul. Mulți oameni de afaceri socoteau că, devenind membri ai acestei organizații, își puteau păstra vechile lor relații și stabili altele noi. Numeroși politicieni locali nu scăpau din vedere faptul că puteau conta pe votul fiecăruia dintre membrii Klanului alături de care activau și așa mai departe.

Istoria Sudului american idealizase vechiul Ku-Klux-Klan, apărut imediat după încheierea războiului civil, ca un bastion al modului de viață specific sudist, astfel încît pentru mulți alții din această zonă amintirea tainicei organizații devenise ceva sacru. Să nu uităm că filmul lui David W. Griffith, *Naș-terea unei națiuni*, care făcea elogiul Klanului, i-a încîntat pe spectatori, încă de la premiera sa, din 1915. Astfel încît, atunci cînd Ku-Klux-Klanul, din 1920-1930, a fost prezentat drept o resurecție a vechii confrerii, bătălia pentru recrutarea de membri în Sud fusese deja pe jumătate cîștigată.

Trebuie subliniat că „ordinul" s-a dovedit foarte abil în a specula principalele prejudecăți ale regiunii în care își desfășura activitatea, de unde și cuvintele de ordine care variau de la zonă la zonă. El se declara antijaponez pe coasta de Vest, antimexican în Sud-Vest, anticatolic în Vestul Mijlociu, antinegru în Sud, anticanadian în statul Noua Anglie, antisemit pe coasta Atlanticului.

Mulți derbedei și criminali au jurat credință „Imperiului invizibil" pentru a-și vedea de propriile lor interese. În general, represaliile exercitate împotriva unor indivizi sau a unor colectivități umane, fără a se folosi nici forțele de poliție, nici tribunalele legale, au dus la nedreptăți și cruzimi. Elementele criminale au văzut în aceasta un admirabil prilej pentru a-și potoli apucăturile sadice. Adăpostiți sub glugă și robă, acești asociali s-au putut juca, fără nici o opreliște, cu biciul, fierul roșu, sticla cu vitriol, șișul și frînghia linșajelor.

poșta mi

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 1-702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

SIMȚUL PUTERII DE VIAȚĂ

Printre societățile culturale românești din Transilvania, care militau pentru afirmarea unității culturale a poporului român *(nr. 11/1978) — ne scrie* DOBRE STANCIU, *din* Cluj-Napoca — s-a aflat și Societatea pentru fond de teatru român, creată la 4 octombrie 1870. *Reținem din scrisoarea cititorului nostru acest fragment din discursul rostit de Ioan Mihu, președinte al Societății, în adunarea generală din 1910:* În bună convietuire cu concetățenii noștri de alt neam, dar totodată în strînsă și neîncetată legătură sufletească cu frații noștri de un sînge de sub alte stăpîniri, voim, ba sîntem ferm decișI ca în orice împrejurări și împotriva tuturor piedicilor firești sau artificiale ce le vom afla în calea noastră să ne trăim și mai departe viața noastră românească pe plaiurile și văile acestea... rămase nouă moștenire scumpă de la moșii și strămoșii noștri. Pentru realizarea acestui ideal avem credința tare pe care ne-o dă simțul puterii noastre de viață și de rezistență națională.

PRIMELE AVIOANE DOBORÎTE

Am avut bucuria ca la *Poșta M.I.* din nr. 2/1979 să citesc faptele de vitejie a trei ofițeri aviatori români care, la 9 mai 1917, au doborît un avion inamic lîngă Cotofenești, *ne scrie* VIRGINIA P. IOANIN, *din* com. Bănești, jud. Dîmbovița. Unul dintre cei trei aviatori a fost soțul meu, decedat în 1967, locotenentul Petre Ioanin (și nu Ioanid, cum relatează corespondentul dv.). P. Ioanin a fost decorat, în 1917, cu Ordinul „Mihai Viteazul" cl. a III-a. Se menționează *vitejia și iscusința ce a arătat ca pilot la 9 mai 1917, în cursul unei recunoașteri aeriene, fiind atacat de un avion inamic Brandemburg cu două mitraliere, a angajat cu el lupta, deși aparatul său nu era de luptă, ci de recunoaștere cu o singură mitralieră și a reușit să-l doboare în liniile noastre...*

Pe marginea aceleiași note, lt. col. IOAN MIHĂILEANU, *din* București, *precizează:* Meritul doborîrii primului avion german, în războiul din 1916-1918, a revenit artileriei antiaeriene românești. *Corespondentul bucureștean arată că* la 19 septembrie 1916, un avion inamic a fost doborît de bateria antiaeriană Deport în dreptul satului Flămînda; la 9 și 13 decembrie, în același an, alte două avioane dușmane au fost doborîte la Brăila.

Cele două scrisori nu se infirmă, ci se completează reciproc. Avem de-a face cu două premiere: *una datorată artileriei antiaeriene, cealaltă aviației noastre militare.*

HANUL „ȘERBAN VODĂ"

Pe marginea articolului Gîndul și gătirea lui Șerban vodă *(nr. 11/1976),* NECULAI TAȘCU, *din* București, *ne trimite o descriere a* Hanului „Șerban vodă", primul mare han din București (azi dispărut), ridicat de Șerban vodă Cantacuzino. *Clădirea a fost construită între 1680 și 1687, pe un teren aflat la intersecția actualelor străzi Smîrdan, Doamnei și Lipscani. Era o construcție amplă, sporită prin repetate adăugiri de noi încăperi. În curtea sa foarte mare, erau găzduite care cu mărfuri sosite din Transilvania, Austria, Saxonia, Anglia sau din Orient.*

În 1704 hanul a fost avariat de un incendiu. Refăcut de Constantin Brîncoveanu, a fost distrus încetul cu încetul de un incendiu (1804) și de cutremur (1838). În 1823 hanul avea 45 apartamente, 17 bucătării, 26 magazii. În 1869-1883 aici s-a aflat Tipografia Statului. Hanul a fost demolat în 1883, pentru a se construi Banca Națională.

CÎNTECELE INDEPENDENȚEI

Lupta românilor pentru cucerirea independenței absolute de stat în 1877-1878 a inspirat, pe lîngă un mare număr de opere literare și plastice *(nr. 5/1977)* și peste 200 creații muzicale, apărute în timpul războiului și în anii imediat următori, *ne scrie* CONSTANTIN N. IONESCU, *din* Timișoara, *Creații precum* Arme, arme, arme căutați! *de Gavriil Musicescu,* Marșul 1877, *de Constantin Dumitrescu,* Capitularea Plevnei, *de C.M. Cordoneanu,* Grivița, Rahova, *de I.G. Capelanu,* Sentinela păzind steagul, *de Ioan Costescu s-au bucurat de o mare popularitate.*

În imaginea de mai sus, coperta partiturii Hora armatei române de la Plevna, *de Gr. Tănăsescu.*

poșta mi

CONSTRUIREA CETĂȚII

În completarea articolului Cele 46 zile memorabile ale cetății Oradea *(nr. 2/1979)*, TRAIAN ȘTEFAN, din București, *ne trimite fotografia de mai jos care reprezintă construirea cetății Oradea, așa cum este redată într-o miniatură din* Cronica pictată de la Viena.

PENTRU ÎNSĂNĂTOȘIREA BOLNAVULUI

STELIAN TĂTĂRAȘCU, *din* Bîrlad: Am citit cu interes contractul medical din 1810 *(nr. 10/1978)* și vă trimit și eu în copie un document similar din 25 septembrie 1809: *Dl Pluscu [Ignatie] luînd asupră-și serviciul de medic regional în acest Principat [Moldova] se obligă să fie cu domiciliul în orașul Iași, să viziteze toți bolnavii de cari va fi invitat și să contribuie din toate puterile pentru tot ce ar putea servi pentru ameliorarea sau însănătoșirea bolnavului... În caz de se ivesc în popor boli, se obligă să plece la fața locului spre cercetare și spre a lua măsuri preventive; guvernul însă în acest caz va elibera numărul necesar de căruțe și bani pentru necesitățile de transport... Acest contract atît din partea boierilor Divanului cît și din partea lui Iordache Ruset, vistiernic, va fi respectat în timp de șase ani, așa fel ca ei să n-aibă drept în timpul unei boale îndelungate a doctorului Pluscu să-l destituie din funcțiune sau să-i ridice privilegiile acordate acestuia prin puterea contractului. Dimpotrivă, doctorului i se dă libertatea în orice timp să părăsească acest serviciu, înștiințînd despre aceasta cu trei luni înainte... Dacă în cursul timpului fixat în contract de doctor, din cauza boalei sau a altei neputințe în corp sau suflet, nu va fi în stare să-și continue exercitarea funcțiunii, în acest caz Divanul Moldovei și vistiernicul... se obligă, după expirarea termenului de 6 ani, să-i achite pe lîngă toate, încă un întreg salar pe timp de un an.*

UN CRONICAR DIN 1821

DUMITRA PAULESCU, *din* Botoșani, *dorește să afle* ce se cunoaște despre un cronicar al revoluției lui Tudor, Ioniță Dîrjeanu. *A fost un mic boier care a lucrat* din mică vîrstă, *după cum menționa un document din 1814 la Vistierie, unde s-a remarcat* cu cinste și bună orînduială. *În 1821 era* însărcinat cu corespondența în legătură cu răscoala răsvrătitorului de norod, Theodor, *ținînd* condică de toate zapisele împrumutărilor și corespondenței. *A redactat, pe baza documentelor pe care le-a cunoscut* Cronica revoluțiunii din 1821. *Scrierea sa a fost publicată, în 1868, în ziarul* Trompeta Carpaților *și în* Documente privind istoria României. Răscoala din 1821, *vol. V, București, 1962.*

KARLOWITZ 1699

Pe marginea Cronicii Marii Uniri *(nr. 11/1978)*, ION ȘTEFĂNESCU, *din* București, *dorește să cunoască:* unde se află localitatea Karlowitz și ce alte prevederi cuprindea tratatul de pace încheiat aici. *Orașul Karlowitz (actualul Karlovci-Sremski) se află în Republica Socialistă Serbia (R.S.F. Iugoslavia). Aici a avut loc, în 1698-1699 Congresul de pace, în urma războiului dintre Liga Sfîntă (Rusia, Austria, Veneția și Polonia) și Imperiul otoman. În urma tratatului încheiat, la 26 ianuarie 1699, Habsburgii au primit teritoriile cucerite în timpul războiului (centrul Ungariei, Transilvania, o mare parte din Slavonia). Prin tratatul de pace încheiat la 16 ianuarie același an, între Poartă și Polonia, aceasta obținea o parte din Ucraina apuseană și Podolia.*

ORIENT-EXPRES

Pe marginea articolului Afacerea Strousberg *(nr. 2-5/1979)*, STOIAN PANDELESCU, *din* Craiova, *ne trimite o notă referitoare la istoricul legăturilor internaționale pe calea ferată ale României:* Primul tren accelerat internațional a circulat în anul 1873 pe traseul București-Viena (prin Barboși și Suceava, în 25 ore) La 5 iunie 1883 s-a inaugurat celebrul Orient-Express pe ruta Paris—Nancy—Strassburg —Stuttgart —München—Viena —Budapesta —Vîrciorova —București — Giurgiu —Varna —Constantinopol. La 8 iunie, Orient-Expresul a sosit în București. Ziarul *Românul* scria cu acel prilej: *Azi, la orele 5 fără 5 minute a sosit în Gara Tîrgoviște, cu o întîrziere de 10 minute, primul tren Fulger (Orient-Express) ce venea de la Paris. Orient-Expressul se compune dintr-o mașină, un vagon de bagaje, un vagon restaurant, un vagon cu paturi, un vagon francez de poștă și vagonul conducătorului.*

Trenul adusese doar cinci călători și circula cu viteza maximă de 70 km/oră.

NU LA NOI

IOAN GĂINUȚĂ, *din* Iași; C. NEDELCU, *din* com. Călinești, jud. Teleorman; GH. C. MARICA, *din* Goești, jud. Dolj; DUMITRU TEODORESCU, *din* Constanța, *precum și tuturor celorlalți cititori care ne solicită să le trimitem lucrări din cele prezentate în cadrul rubricii* Cărți sosite la redacție: *după cum am precizat în repetate rînduri, noi nu ne ocupăm cu comerțul de carte; aceste volume pot fi procurate prin librăria* Cartea prin poștă, *str. serg. Nuțu Ion, nr. 8-12, București.*

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reținut propunerile, sugestiile, completările și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori, cărora le mulțumim: DEZIDERIU MACH, *din* Cîmpia Turzii; ANIȘOARA MARTINAȘ, *din* com. Sagna, jud. Neamț; DUMITRU STOIENESCU, *din* Iași; IOANA DUMITRESCU, *din* Constanța; PAUL KIRSCH, *din* Timișoara; FLAVIU DUMITRESCU, *din* București.

Nicolae MINEI

CONTENTS (Romanian History) **M. ŞTEFAN, I. LĂCUSTĂ, GH. GEORGESCU-BUZĂU, BRUCE C. FRYER** Nicolae Bălcescu (1819-1852) ● **M. PĂCURARIU, M.D. VLAD,** The Romanian Principalities' Fight for Unity ● **ŞTEFAN PASCU** Th XV-th. International Congress of Historical Sciences (Bucharest, 1980) ● **N.G. MUNTEANU** A German Encyclopaedia of 1835 About the Dacians ● **ŞT. FERENCZI** Metal Works in Dacia ● Carol Farcaş (1842-1907) and the I-st International ● **T. IONESCU-NIŞCOV** A Friend of the Romanian People — Jan Urban Jarnik ● **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1937-1941: Witnesses for the Prosecution of Fascism ● **I. BABICI** New York, August 1938: World Youth Against Fascism

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **M. ŞTEFAN, I. LĂCUSTĂ, GH. GEORGESCU-BUZĂU, BRUCE C. FRYER** Nicolae Bălcescu (1819-1852) ● **M. PĂCURARIU, M.D. VLAD,** L'Unité des pays roumaines ● **ŞTEFAN PASCU** Le XV-e Congrès international des Sciences Historiques (Bucarest, 1980) ● **N.G. MUNTEANU** Une Encyclopédie allemande de 1835 sur les Daces ● **ŞT. FERENCZI** La Métallurgie au temps des Daces ● Carol Farcaş (1842-1907) et la I-ère Internationale ● **T. IONESCU-NIŞCOV** Un ami du peuple roumain — Jan Urban Jarnik ● **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1937-1941: Témoignages antifascistes ● **I. BABICI** Les Jeunes contre le fascisme: New York, août 1938

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **М. ШТЕФАН, И. ЛЭКУСТЭ, Г. ДЖЕОРДЖЕСКУ-БУЗЭУ, Б.С. ФРАЙЕР** Николае Бэлческу (1819-1852) ● **М. ПЭКУРАРЮ, М. Д. ВЛАД** Единство Румынских Княжеств ● **ШТЕФАН ПАСКУ** XV-ый Международный Съезд исторических наук (Бухарест, 1980) ● **Н. Г. МУНТЯНУ** Германская энциклопедия 1835-ого г. о даках ● **ШТ. ФЕРЕНЦИ** Дакийская металлургия ● Карол Фаркаш (1842-1907) и Интернационал I-й ● **Т. ИОНЕСКУ-НИШКОВ** Йан Урбан Ярник — друг румынского народа ● **НОТИ КОНСТАНТИНИДИ, ЛИВЮ РЕБРЯНУ** 1937-1941: Антифашистские свидетельства ● **И. БАБИЧ** Нью-Йорк, август 1938: Молодёжь против фашизма

INHALT (Rumänische Geschichte) **M. ŞTEFAN, I. LĂCUSTĂ, GH. GEORGESCU-BUZĂU, BRUCE C. FRYER** Nicolae Bălcescu (1819-1852) ● **M. PĂCURARIU, M.D. VLAD** Die Einheit der rumänischen Länder ● **ŞTEFAN PASCU** Der XV. Internationale Historikerkongress (Bukarest, 1980) ● **N.G. MUNTEANU** Eine deutsche Enzyklopädie von 1835 über die Daken ● **ŞT. FERENCZI** Die dakische Metalurgie ● Carol Farcaş (1842-1907) und die I. Internationale ● **T. IONESCU-NIŞCOV** Jan Urban Jarnik — ein Freund des rumänischen Volkes ● **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1937-1941 — antifaschistische Bekenntnisse ● **I. BABICI** New York, August 1938: Die Jugend gegen den Faschismus

SUMARIO (Historia rumano) **M. ŞTEFAN, I. LĂCUSTĂ, GH. GEORGESCU-BUZĂU, BRUCE C. FRYER** Nicolae Bălcescu (1819-1852) ● **M. PĂCURARIU, M.D. VLAD** La unidad de los Principados Rumanos ● **ŞTEFAN PASCU** El XV-º Congreso internacional de ciencias historicas (Bucarest, 1980) ● **N. G. MUNTEANU** Una Enciclopedia alemana (1835) sobre los dacios ● **ŞT. FERENCZI** La metalurgica dacia ● Carol Farcaş (1842-1907) y la I-a Internacional ● **T. IONESCU-NIŞCOV** Jan Urban Jarnik — un amigo del pueblo rumano ● **NOTI CONSTANTINIDI, LIVIU REBREANU** 1937-1941: testimonios antifascistas ● **I. BABICI** Nueva York, agosto de 1938: la juventud contra del fascismo

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstăşel, Ana-Maria Şerbănescu, Vasile Şimandan, Marian Ştefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" – Bucureşti

42 427